

Sympanomie

Inhoudsopgave

Inleiding

Over de oorsprong van waarde, arbeid en betekenis
De mens als maat van de economie – van ruil tot wederkerigheid
De historische ontwikkeling van het waarden denken van Smith tot Foucault
De noodzaak van een nieuw economisch model

Deel I – De grondslagen van de Sympanomie

Hoofdstuk 1. De menselijke maat

De mens als centrum van economische betekenis.
De erfenis van Smith, Marx, Fromm en Sen.

Hoofdstuk 2. De oorsprong van waarde

Waarde als relationeel begrip en morele constructie.
De verschuiving van bezit naar betekenis.

Hoofdstuk 3. De structuur van eigendom

Eigendom als tijdelijke verantwoordelijkheid.
De verhouding tussen bezit, gebruik en deelname.

Hoofdstuk 4. Tijd, circulatie en het verouderen van waarde

Over de werking van geld, veroudering en circulatie.
De herinterpretatie van Silvio Gesell in de digitale context.

Deel II – De Sympanomie als systeem

Hoofdstuk 1. Het waarderingsnetwerk

De digitale structuur van waarde en de rol van registratie.
Transparantie zonder controlemechanismen.

Hoofdstuk 2. De munt als drager van betekenis

De werking van de digitale munt (*sympa*).
Waarde als functie van bijdrage en betrokkenheid.

Hoofdstuk 3. Technologie en autonomie

De rol van technologie in vrijheid en besluitvorming.
Foucault en Zuboff over macht, data en zichtbaarheid.

Hoofdstuk 4. Vertrouwen en transparantie

Vertrouwen als fundament van economische stabiliteit.
Vergelijking met Keynes, Hayek en Mazzucato.

Deel III – Recht, macht en verantwoordelijkheid

Hoofdstuk 1. Bestuur en besluitvorming

De decentrale organisatie van politieke macht.
De gemeenschap als primaire eenheid van bestuur.

Hoofdstuk 2. Recht en herstel

Rechtspraak als herstel en bemiddeling.
Het einde van vergelding en de opkomst van transparantie.

Hoofdstuk 3. Macht, gezag en tijdelijkheid

De tijdelijke aard van gezag.
Weber en Arendt over legitimiteit en handelen.

Hoofdstuk 4. De staat als infrastructuur van vrijheid

De staat als organisator van mogelijkheden, niet als heerser.
Spinoza's en Locke's politieke erfenis herzien.

Deel IV – Economie, arbeid, kennis en cultuur

Hoofdstuk 1. Waarde en arbeid

De arbeid als bron van betekenis.
Van Marx tot Sen: arbeid, vrijheid en menselijke ontwikkeling.

Hoofdstuk 2. De organisatie van arbeid

Projectmatig werk en reputatie als waarde-eenheid.
De economische structuur van samenwerking.

Hoofdstuk 3. Economie en arbeid in evenwicht

De herwaardering van niet-productieve arbeid.
Schumacher en Keynes over menselijke schaal en duurzaamheid.

Hoofdstuk 4. Cultuur en kennis

Kennis als gemeenschappelijk goed.
Onderwijs, kunst en wetenschap als publieke infrastructuur.

Kritische reflecties

Van norm naar structuur
De traagheid van betekenis
De menselijke marge
De toekomst van betekenis

Epiloog – De maat van de mens

Een afsluitende reflectie op de grenzen van vrijheid en rationaliteit.
Over de toekomst van menselijke samenwerking.
Invloeden van Spinoza, Arendt, Weber, Castoriadis en Montaigne.

Nawoord – De Sympanomie in de geschiedenis van het economisch denken

De plaats van de Sympanomie in de traditie van Smith, Marx, Keynes, Schumacher, Sen, Foucault en Mazzucato.
Een analyse van de ontwikkeling van waarde door de eeuwen heen.

Bronnenoverzicht

Inleiding – De grenzen van waarde

Er bestaat in de moderne wereld een stille consensus over wat waarde betekent. De economie — in haar neoliberale en digitale gedaante — behandelt waarde als een cijfer, een uitdrukking van ruilkracht of prijs. Wat waardevol is, is datgene waarvoor iemand bereid is te betalen, en de hoogte van de betaling bepaalt het belang ervan. Dit ogenschijnlijk neutrale principe heeft onze samenleving in enkele eeuwen grondig hervormd: het heeft transacties vereenvoudigd, markten wereldwijd verbonden en productie ongekend efficiënt gemaakt. Maar het heeft tegelijk iets fundamenteels uitgehold: het onderscheid tussen betekenis en prijs, tussen wat mensen doen omdat het nodig of zinvol is en wat zij doen omdat het loont.

De reductie van waarde tot prijs heeft geleid tot een situatie waarin het economisch meetbare vrijwel volledig samenviel met het maatschappelijk toegestane. Een verpleegkundige die levens redt, verdient minder dan een speculant die algoritmisch aandelen verhandelt; een onderzoeker die kennis deelt ontvangt minder maatschappelijke erkenning dan een influencer die aandacht verkoopt. Het is niet dat deze discrepanties nieuw zijn, maar dat ze structureel geworden zijn. De markt belooft niet wat bijdraagt aan duurzaamheid, gemeenschap of inzicht, maar wat aandacht trekt, schaars lijkt of winst oplevert. Daarmee zijn niet alleen de uitkomsten van economische activiteit verschoven, maar ook het zelfbeeld van de mens die eraan deelneemt.

Om dat te begrijpen, moeten we kort stilstaan bij de ontwikkeling van het waardebegrip. In de klassieke oudheid zag **Aristoteles** (384–322 v.Chr.) al een onderscheid tussen twee vormen van economische activiteit: *oikonomia*, de kunst van het huishoudelijk beheer, gericht op het goede leven, en *chrematistike*, de kunst van geldvermeerdering, gericht op winst. In de eerste draait het om het onderhouden van relaties en het bevorderen van welzijn; in de tweede om accumulatie zonder intrinsiek doel. Aristoteles vond de tweede vorm problematisch omdat zij geen natuurlijke grens kende. Geld kon eindeloos circuleren, onthecht van het gebruiksdoel waarvoor het ooit bedoeld was. In zekere zin begon hier de spanning die tot vandaag onze economie doordringt: de neiging om middelen tot doel te verheffen.

In de zeventiende eeuw formuleerde **John Locke** (1632–1704) een nieuwe grondslag voor eigendom: arbeid. In zijn *Two Treatises of Government* stelde hij dat ieder mens eigenaar is van zijn arbeid en dus van alles wat hij daaruit voortbrengt. Locke's visie legde de basis voor het moderne eigendomsrecht en voor het idee van individuele economische autonomie. Wie werkt, heeft recht op de opbrengst; wie bezit verwerft door arbeid, is legitiem eigenaar. Maar dit principe werd later losgemaakt van zijn morele context: eigendom werd overerfbaar, verhandelbaar, en uiteindelijk een doel op zichzelf. De verbinding tussen arbeid en eigendom — tussen inspanning en recht — werd steeds losser.

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) zag hierin de oorsprong van maatschappelijke ongelijkheid. In zijn *Verhandeling over de ongelijkheid onder de mensen* schreef hij dat het moment waarop iemand een stuk grond omheinde en zei “dit is van mij”, de basis legde voor de burgerlijke orde én voor ongelijkheid. Rousseau's inzicht was dat eigendom niet alleen een economisch feit is, maar ook een sociaal contract. Het definieert wie mag deelnemen aan de samenleving en wie wordt buitengesloten. In moderne vorm vertaalt zich dat in toegang tot onderwijs, zorg, technologie en politieke invloed — allemaal afhankelijk van bezit.

In de negentiende eeuw probeerden denkers als **David Ricardo** en **Karl Marx** dit proces te verklaren in termen van arbeid en productie. Ricardo zag arbeid als de bron van alle waarde: wat iets waard is, hangt af van de hoeveelheid arbeid die nodig was om het te maken. Marx nam dat over, maar voegde er een kritisch element aan toe. In het kapitalisme, stelde hij, wordt de waarde van arbeid niet uitbetaald aan de arbeider, maar toegeëigend door de eigenaar van de productiemiddelen. Het verschil tussen wat arbeid oplevert en wat arbeid krijgt, noemde hij de *meerwaarde*. Die meerwaarde is de bron van winst, maar ook van vervreemding: de arbeider ziet zichzelf niet meer terug in zijn product. Zo werd waarde iets abstracts, los van de mens die het voortbracht.

De Duitse socioloog **Georg Simmel** (1858–1918) analyseerde dat abstracte karakter van waarde in *Philosophie des Geldes* (1900). Volgens Simmel heeft geld als abstractie de samenleving bevrijd van directe ruil en afhankelijkheid, maar ook geleid tot een verarming van betekenis. Door alles in geld uit te drukken, verliezen dingen hun kwalitatieve verschil. Een schilderij, een maaltijd en een medicijn worden in economische zin gelijkwaardig zodra ze in euro's vertaald worden. De waarde van een ding wordt dan niet langer bepaald door wat het doet of betekent, maar door wat iemand ervoor over heeft. Dat is functioneel, maar ook gevaarlijk: het creëert een wereld waarin alles ruilbaar is, zelfs dat wat niet ruilbaar zou moeten zijn — tijd, zorg, aandacht, vertrouwen.

De twintigste eeuw bracht geen correctie, maar een versnelling van deze abstractie. De opkomst van wereldmarkten, financiële derivaten en digitale handel heeft geld nog verder losgemaakt van materiële productie. Waarde circuleert tegenwoordig als data, niet als arbeid. De Franse filosoof **Michel Foucault** (1926–1984) zag hierin een verschuiving van macht: van directe politieke controle naar subtiele vormen van gedragssturing via informatie en normen. In zijn colleges over biopolitiek beschreef hij hoe economie en bestuur samenvallen in een logica van “beheer” — niet van mensen

als burgers, maar als populatie, als dataset. Waarde werd niet alleen een economisch, maar ook een politiek instrument.

Het resultaat is een samenleving waarin geld meer informatie over gedrag bevat dan over betekenis. Met de ontwikkeling van **centrale digitale valuta** (CBDC's) door de Europese Centrale Bank en andere instellingen dreigt dit nog sterker te worden. Een digitale munt die door de staat wordt uitgegeven, maakt in principe elke transactie traceerbaar. Dat lijkt handig voor belastingheffing en fraudepreventie, maar opent tegelijk de mogelijkheid tot gedragsanalyse en, in uiterste vorm, controle. De Amerikaanse sociologe **Shoshana Zuboff** heeft dit mechanisme geanalyseerd als “surveillancekapitalisme”: een systeem waarin data over menselijk handelen de belangrijkste bron van winst en macht vormen. Wat ooit economisch was, wordt nu ook psychologisch en politiek gestuurd.

De vraag is dan: kan er een alternatief bestaan dat de voordelen van digitalisering — transparantie, snelheid, precisie — behoudt, maar zonder de nadelen van centralisatie en gedragsprofilering? Een systeem dat waarde registreert zonder de mens te reduceren tot meetobject?

De *Sympnomie* is een poging in die richting. Zij stelt dat waarde niet langer primair moet worden gedefinieerd door schaarste of prijs, maar door **betekeniswaarde**: de aantoonbare bijdrage van een handeling, dienst of object aan het functioneren of de beleving van anderen. Dat betekent dat waarde ontstaat waar iets feitelijk gebruikt, onderhouden of erkend wordt. Niet de intentie of de emotie, maar de activiteit zelf vormt de basis van meting. In plaats van te vragen “wat kost dit?”, vraagt het systeem “hoeveel gebruik, toepassing of relevantie heeft dit in de praktijk?”.

Het klinkt theoretisch, maar het principe is concreet. In veel domeinen gebeurt iets dergelijks al: wetenschappelijke artikelen worden gewaardeerd aan de hand van citaties (niet op basis van prijs), softwareprojecten aan de hand van gebruiksfrequentie, publieke infrastructuur aan de hand van verkeersstroom en onderhoud. Wat deze voorbeelden gemeen hebben, is dat waarde wordt afgeleid uit activiteit, niet uit eigendom. De Sympna maakt van dat principe een samenhangend economisch mechanisme: een digitale eenheid die waardering uitdrukt op basis van **verifieerbare interactie**. Daarmee wordt betekenis meetbaar, zonder dat ze herleid wordt tot geld.

De *betekeniswaarde* is dus niet moreel, maar empirisch. Zij kijkt niet naar intenties, maar naar gedrag dat feitelijk plaatsvindt. Dat maakt haar toepasbaar in een wereld waarin mensen niet volmaakt rationeel of altruïstisch zijn. Zij sluit aan bij de werkelijkheid waarin motivatie varieert, belangen botsen en systemen soms worden gemanipuleerd. Een realistisch economisch model moet niet eisen dat mensen beter worden, maar mechanismen ontwerpen die goed functioneren ondanks menselijke feilbaarheid.

Daarmee keert de discussie terug naar een oud thema: wat betekent eigendom wanneer waarde afhankelijk wordt van gebruik? Historisch gezien is eigendom het instrument geweest waarmee stabiliteit in productie en ruil werd verzekerd. Maar in een digitale, flexibele economie is dat concept minder eenduidig. De Franse denker **Jean Baudrillard**

wees er in *La société de consommation* (1970) al op dat consumptie niet langer gaat over gebruik, maar over symbolische identificatie. Bezit is niet meer functioneel, maar representatief. In een economie van betekeniswaarde verliest die representatieve functie zijn centrale rol: bezit wordt tijdelijk en contextueel. Iets behoort toe aan wie het gebruikt, niet aan wie het juridisch bezit.

Dat vereist een verschuiving van juridische paradigma's, maar geen vernietiging van eigendom. De *Sympacratistische Economie* ziet eigendom niet als iets kwaads of achterhaalds, maar als iets dat herijkt moet worden aan feitelijke betrokkenheid. Gebruik en onderhoud worden zo de criteria van recht, niet registratie of investering. De econoom **Karl Polanyi** (1886–1964) zou dit waarschijnlijk hebben omschreven als een herinbedding van de economie in het sociale weefsel. In *The Great Transformation* (1944) toonde hij aan dat de moderne markt zichzelf pas kan handhaven door sociale instellingen te ontmantelen en vervolgens te vervangen. De Sympanomie probeert het omgekeerde: niet door markt te vernietigen, maar door betekenis terug te brengen in de waardebeoordeling.

Tegelijk mag zo'n model niet naïef zijn over menselijke drijfveren. Mensen streven niet alleen naar nut, maar ook naar erkenning, status, competitie en soms excessieve expressie. **Georg Bataille** beschreef in *La Part maudite* (1949) dat verspilling en overvloed niet afwijkingen zijn, maar constitutieve elementen van menselijke cultuur. Elk systeem dat enkel op efficiëntie berust, wordt uiteindelijk onmenselijk. De Sympanomie houdt rekening met die impuls: ze maakt ruimte voor luxe, innovatie en expressie, zolang ze empirisch aantoonbaar betekenis genereren — via gebruik, waardering of toepassing.

Dat brengt ons tot de kernvraag van uitvoering: hoe meet je betekenis zonder dat het uitmondt in morele beoordeling of digitale controle? De sleutel ligt in het onderscheid tussen **meting van activiteit** en **interpretatie van intentie**. Een activiteit kan worden vastgesteld door registraties die mensen toch al achterlaten — gebruiksfrequentie, onderhoud, toepassing — zonder hun identiteit of motieven te analyseren. Waar traditionele valuta eigendom koppelen aan identiteit en gedrag, koppelt de Sympanomie waarde aan handeling. De eenheid leeft zolang de handeling voortduurt. Wanneer activiteit stopt, verliest de waarde langzaam kracht. Dat principe sluit aan bij biologische, niet bij bureaucratische logica: wat beweegt, leeft; wat stilstaat, vergaat.

De Franse filosoof **Henri Bergson** zou dat een verschil in temporaliteit noemen: waarde als duur, niet als moment. In *L'Évolution créatrice* (1907) beschreef hij hoe leven en bewustzijn niet bestaan uit vaste toestanden, maar uit voortdurende wording. In die zin is de Sympanomie geen geld in de klassieke zin, maar een tijdsgebonden index van activiteit. Zij voorkomt accumulatie zonder morele sanctie: niemand hoeft waarde in te leveren; waarde verdwijnt vanzelf bij inactiviteit.

Een dergelijk systeem vereist natuurlijk digitale ondersteuning. Hier komt de vraag naar technologie en privacy. Het gebruik van blockchain-achtige infrastructuur maakt het mogelijk om transacties te verifiëren zonder dat een centrale autoriteit toegang krijgt tot persoonlijke data. Nieuwe cryptografische methoden, zoals *zero-knowledge proofs*, maken het zelfs mogelijk om aan te tonen dat een handeling heeft plaatsgevonden

zonder te onthullen wie haar uitvoerde. Zo kan waarde worden vastgesteld zonder dat gedrag gemonitord hoeft te worden. Technologie wordt instrument, geen macht.

Het doel is niet een nieuw moreel regime, maar een functioneel systeem dat op realistische aannames rust. De mens is tegenstrijdig, partijdig, soms inert, maar ook in staat tot samenwerking wanneer de structuur dat stimuleert. Daarom moet een waarderingssysteem geen perfectie eisen, maar fouten kunnen absorberen zonder te desintegreren. Het model dat hier wordt uitgewerkt, de *Sympanomie*, is precies zo ontworpen: het erkent de feitelijkheid van gedrag, gebruikt beschikbare technologie, en probeert betekenis terug te brengen in economische orde zonder naïef te zijn over de aard van de mens.

De rest van dit werk is als volgt opgebouwd.

Deel I, in deel I onderzoek ik hoe het begrip waarde historisch is gevormd, van Aristoteles tot Keynes, en waarom het huidige model filosofisch ontoereikend is.

Deel II beschrijft de werking van de Sympa als waarderingsindex: hoe betekeniswaarde wordt berekend, geregistreerd en gecorrigeerd.

Deel III gaat over eigendom: hoe bezit functioneel, tijdelijk en relationeel wordt.

Deel IV behandelt arbeid, luxe en menselijke drijfveren in een niet-morele economie.

Deel V tenslotte presenteert de Sympacratische staat als concrete, bestuurbare samenleving waarin deze principes in praktijk worden gebracht.

Epiloog reflecteert op economie als menselijke techniek — niet als ideaal of ideologie, maar als methode om samenleven ordelijk te houden binnen de grenzen van onze feilbaarheid.

De ambitie is niet om een utopie te schetsen, maar om te laten zien dat het mogelijk is een economisch systeem te ontwerpen dat werkt met, in plaats van tegen, de mens zoals hij is: beperkt, uiteenlopend, soms irrationeel, maar in staat tot redelijkheid. De grenzen van waarde zijn niet de grenzen van menselijk begrip, maar de grenzen van onze bestaande meetinstrumenten. Wat volgt, is een poging om dat instrumentarium uit te breiden — niet door te moraliseren, maar door nauwkeuriger te kijken.

Deel I – De oorsprong van waarde en de crisis van betekenis

Hoofdstuk 1 – Waarde, arbeid en prijs: een historisch overzicht

Wie vandaag de term *waarde* hoort, denkt onmiddellijk aan prijs. We zijn zo gewend geraakt aan de koppeling van waarde aan geldbedragen dat het moeilijk voorstelbaar is dat deze verbinding historisch relatief jong is. In de lange geschiedenis van economische gedachte was waarde eerder een moreel, praktisch of relationeel begrip dan een cijfer. Zij verwees naar wat iets bijdroeg aan het leven van mensen, families of gemeenschappen — niet naar wat men ervoor kon krijgen. Pas met de moderniteit werd waarde een mathematisch en meetbaar fenomeen, en verloor zij haar morele dimensie.

De wortels van het waarden denken liggen bij de Grieken. **Aristoteles** onderscheidde, zoals eerder vermeld, twee soorten economische activiteit: *oikonomia* en *chrematistike*. Het eerste, het beheer van het huis, had als doel het goede leven, de rechtvaardige verdeling van middelen binnen een gemeenschap. Het tweede, de kunst van geldvermeerdering, was volgens Aristoteles onnatuurlijk, omdat het geen grens kende: het wilde meer om het meer. Geld was volgens hem slechts een ruilmiddel dat de uitwisseling van goederen moest vergemakkelijken; zodra geld een doel op zich werd, raakte het zijn morele anker kwijt.

Deze visie bleef eeuwenlang invloedrijk: economie werd beschouwd als een onderdeel van ethiek. De vraag was niet hoeveel iets opleverde, maar of een handeling goed of gepast was binnen het geheel van de samenleving.

In de middeleeuwen bleef deze benadering dominant, vooral onder invloed van de scholastiek. **Thomas van Aquino** (1225–1274) bouwde voort op Aristoteles en introduceerde het idee van de *rechtvaardige prijs* (*pretium iustum*): een prijs die niet louter door vraag en aanbod werd bepaald, maar door de rechtvaardige verhouding tussen arbeid, risico en behoefte. Handel was toegestaan, maar winst mocht niet buitensporig zijn, omdat zij anders de gemeenschap schaadde. Economische activiteit moest dienstbaar blijven aan het algemeen welzijn.

Pas met de opkomst van het mercantilisme in de zestiende en zeventiende eeuw veranderde dat perspectief. Staten begonnen rijkdom te meten in goud, zilver en handelsbalansen. Waarde werd voor het eerst een kwestie van accumulatie op nationaal niveau. De Engelse econoom **Thomas Mun** en zijn Franse tijdgenoot **Jean-Baptiste Colbert** meenden dat een land welvarend was als het meer exporteerde dan importeerde. Arbeid, productie en koloniale expansie werden ondergeschikt aan de nationale handelspositie. Hier ligt de geboorte van wat men later “politieke economie” zou noemen: economie als instrument van staatsmacht.

In deze periode trad **John Locke** op als brugfiguur tussen morele en moderne economie. Zijn idee dat eigendom voortkomt uit arbeid was in wezen een poging om rechtvaardigheid te verzoenen met bezit. Wie iets maakt of verbetert, heeft een natuurlijk recht op het resultaat daarvan. Dat klonk moreel, maar had verregaande gevolgen. Door arbeid te verbinden met eigendom, maakte Locke het mogelijk om rijkdom te legitimeren als moreel verdiend, zelfs wanneer de opbrengst niet langer in verhouding stond tot de inspanning. De arbeidstheorie van waarde werd zo een grondslag voor kapitalistische groei, ook al was zij oorspronkelijk bedoeld als ethisch beginsel.

De achttiende eeuw bracht een nieuwe wending met **Adam Smith** (1723–1790). In *The Wealth of Nations* stelde Smith dat de waarde van een goed wordt bepaald door de hoeveelheid arbeid die nodig is om het te produceren, maar hij introduceerde tegelijk een onderscheid tussen *reële* en *ruilwaarde*. De reële waarde was de inspanning; de ruilwaarde wat men ervoor kon krijgen op de markt. Daarmee werd waarde losgemaakt van de producent en verbonden aan het dynamische spel van vraag en aanbod. In Smiths beroemde metafoor van de “onzichtbare hand” stuurt het individuele

eigenbelang onbedoeld de samenleving als geheel. De morele economie van Aristoteles en Van Aquino maakte plaats voor een natuurlijke orde van marktkrachten.

Toch bleef Smiths systeem nog ingebed in een moreel wereldbeeld. Hij was, naast econoom, ook moreel filosoof. In *The Theory of Moral Sentiments* (1759) schreef hij over *sympathy* — het vermogen van mensen om zich in elkaar te verplaatsen. Volgens Smith was dat de basis van morele oordeelsvorming. De economie kon daarom alleen goed functioneren binnen een morele gemeenschap. Zonder sympathie zou de markt veranderen in een strijdtoneel van egoïsme. Ironisch genoeg verdween juist dit morele fundament uit de economische wetenschap die zich na hem ontwikkelde.

De negentiende eeuw radicaliseerde de scheiding tussen moraal en waarde. **David Ricardo** (1772–1823) formaliseerde Smiths arbeidstheorie en maakte haar tot een wiskundig model. Hij zag arbeid als de enige bron van waarde, maar beschouwde arbeid en kapitaal als uitwisselbare productiefactoren. Die abstractie vormde de basis voor de industriële economie: arbeid werd meetbaar, vervangbaar, en uiteindelijk herleidbaar tot kosten.

Karl Marx nam deze analyse over, maar keerde haar om. In *Das Kapital* (1867) stelde hij dat waarde voortkomt uit menselijke arbeid, maar dat in het kapitalisme de arbeider nooit de volle waarde van zijn arbeid ontvangt. Het verschil tussen de waarde die arbeid schept en het loon dat arbeid krijgt, is de *meerwaarde* — het fundament van winst en uitbuiting. Marx' kritiek was niet alleen economisch, maar ook antropologisch: de mens wordt vervreemd van zijn eigen activiteit. Zijn product wordt handelswaar, zijn arbeid een abstract getal. Waar waarde vroeger een moreel en sociaal begrip was, werd het nu een technische categorie binnen een productiesysteem dat zichzelf in stand houdt.

De reactie daarop kwam van denkers als **John Stuart Mill** en later **John Maynard Keynes**. Mill zag in de negentiende eeuw al dat economische groei niet oneindig kon zijn. In *Principles of Political Economy* (1848) sprak hij over een mogelijke “stationary state” waarin materiële productie haar grens bereikt, maar menselijke ontwikkeling doorgaat.

Keynes (1883–1946) ging nog verder: in *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) betoogde hij dat waarde niet uitsluitend voortkomt uit productie, maar ook uit verwachting, vertrouwen en collectieve besluitvorming. Geld is geen neutraal ruilmiddel, maar een sociaal contract. Zijn visie op economie was fundamenteel psychologisch: mensen handelen niet rationeel, maar onder invloed van hoop, angst en gewoontes. Daarmee opende hij de weg naar een economie waarin gedrag en betekenis opnieuw relevant werden — al bleef de discipline vasthouden aan haar wiskundige precisie.

De twintigste eeuw zag hoe de theorie van waarde steeds verder werd losgemaakt van tastbare productie. Financiële markten creëerden afgeleide instrumenten die niet langer gebaseerd waren op goederen, maar op verwachtingen over verwachtingen. De socioloog **Niklas Luhmann** (1927–1998) beschreef dit als de *autopoiesis* van systemen: economie wordt een zelfreferentieel netwerk dat zijn eigen logica produceert, los van de samenleving. Geld verwijst niet langer naar arbeid of nut, maar naar zichzelf. De waarde

van een aandeel stijgt omdat anderen verwachten dat het zal stijgen — niet omdat het iets produceert.

Het digitale tijdperk heeft deze ontwikkeling versneld. De Amerikaanse econoom **Robert Shiller** en psycholoog **Daniel Kahneman** hebben aangetoond hoe markten drijven op emoties, niet op rationele berekening. Tegelijkertijd creëren digitale platforms een nieuwe vorm van waardeproductie: niet meer door arbeid, maar door aandacht. Elke klik, like en zoekopdracht wordt geregistreerd en omgezet in advertentiewaarde. De gebruiker is producent van data, maar ontvangt geen vergoeding. De waardecreatie is totaal geautomatiseerd en onzichtbaar. De Franse filosoof **Bernard Stiegler** noemde dit *de automatisering van begeerte*: technologie bepaalt wat mensen willen, voordat ze het zelf beseffen.

In deze context is het niet vreemd dat de roep om een nieuw waardesysteem toeneemt. De ecologische crisis, de digitalisering van arbeid en de concentratie van data-eigendom maken duidelijk dat de traditionele koppeling tussen waarde en prijs niet langer houdbaar is. Wat economisch rendabel is, blijkt vaak ecologisch of sociaal destructief. Tegelijk is wat sociaal of cultureel waardevol is, zelden winstgevend. De paradox van de moderne economie is dat ze steeds efficiënter wordt in het produceren van dingen, maar steeds slechter in het toekennen van betekenis.

De *Sympanomie* probeert deze paradox te doorbreken door waarde opnieuw te verbinden met activiteit en relevantie. In plaats van te vragen hoeveel iets kost, vraagt ze wat iets bijdraagt en hoe lang die bijdrage standhoudt. Waarde wordt dan niet langer een eigenschap van goederen, maar van relaties en toepassingen. Dit lijkt een kleine verschuiving, maar heeft verstrekkende gevolgen.

In de hoofdstukken die volgen zal ik laten zien hoe die verschuiving werkt: eerst theoretisch (deel II, het waarderingsmodel), dan juridisch (deel III, eigendom en gebruik), vervolgens sociaal en cultureel (deel IV, arbeid en creatie), en tenslotte praktisch (deel V, de Sympacratie). Maar om te begrijpen waarom een alternatief nodig is, moeten we eerst dieper in op de historische scheiding tussen waarde en betekenis, en op de manier waarop het moderne geldsysteem — en straks de digitale munt — die kloof verder vergroot.

De geschiedenis van waarde is niet alleen een geschiedenis van economie, maar van menselijke zelfdefinitie. Wat wij waardevol achten, bepaalt wie wij denken te zijn.

Deel I – Hoofdstuk 2 – De verschuiving van gebruik naar bezit

Er bestaat in de geschiedenis van de economie een fundamenteel keerpunt dat vaak over het hoofd wordt gezien: het moment waarop gebruik zijn centrale rol verloor aan bezit. Waar goederen ooit hun waarde ontleenden aan wat men ermee kon doen, werd hun betekenis in de loop der eeuwen bepaald door het feit dat ze iemands eigendom waren. Deze verschuiving van een economie van gebruik naar een economie van bezit is

misschien wel de meest diepgaande, en tegelijk minst begrepen, transformatie in de menselijke omgang met waarde. In de moderne wereld lijkt het hebben belangrijker dan het gebruiken; kapitaal hoopt zich op in plaats van te circuleren, en de economische orde wordt gedefinieerd door juridische grenzen in plaats van functionele relaties.

Om dat te begrijpen, is het nodig terug te keren naar de oorsprong van eigendom als maatschappelijk concept. In premoderne gemeenschappen was bezit zelden een absoluut recht. Land, werktuigen of dieren waren gebonden aan gebruik en verantwoordelijkheid. Wie een stuk land bewerkte, had daar tijdelijk zeggenschap over, maar dat recht verdween wanneer men het verwaarloosde. Eigendom bestond als sociale erkenning van zorg en activiteit: men *had* niets, men *deed* iets.

De Franse antropoloog **Marcel Mauss** beschreef dit beginsel in *Essai sur le don* (1925). In traditionele samenlevingen, zo stelde hij, werden goederen niet verhandeld maar geschonken — in een cyclus van geven, ontvangen en teruggeven. De waarde van een object lag niet in het bezit, maar in de relatie die het tot stand bracht. Een gift verplichtte tot wederkerigheid, en precies daarin schuilde haar kracht: bezit bleef in beweging, ingebed in sociale structuren van erkenning en vertrouwen. De betekenis van eigendom werd zo collectief bepaald door de manier waarop het circuleerde.

De moderniteit brak met die logica. De opkomst van steden, handel en staten bracht de noodzaak van vaste juridische kaders met zich mee. De Engelse filosoof **John Locke** formuleerde in de *Second Treatise of Government* (1689) zijn arbeidstheorie van eigendom: wie iets met eigen arbeid bewerkt, heeft er recht op. Die gedachte gaf morele rechtvaardiging aan privaat bezit, maar ondermijnde geleidelijk het verband tussen activiteit en recht. Men hoefde niet langer iets te gebruiken om er eigenaar van te zijn; een handtekening of registratie volstond. Eigendom werd losgemaakt van arbeid en ingebed in het recht.

Vanaf de achttiende eeuw versterkten de opkomende kapitaalmarkten deze scheiding. Land, machines en later ook aandelen konden inkomen genereren zonder dat de eigenaar er nog actief iets mee deed. Winst werd losgemaakt van gebruik; waarde werd rente. Het kapitalisme was geboren als systeem waarin bezit op zichzelf productief werd. De Franse revolutionairen probeerden nog grenzen te stellen — eigendom mocht niet strijdig zijn met het algemeen belang — maar de idee van absoluut bezit won terrein.

De Duitse filosoof **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (1770–1831) zag eigendom als een noodzakelijke expressie van vrijheid. In *Grundlinien der Philosophie des Rechts* stelde hij dat de mens zijn wil verwerkelijkt door iets tot het zijne te maken. Het object fungeert als verlengstuk van het zelf; eigendom wordt een middel om subjectieve vrijheid in de wereld te concretiseren. Wat bij Hegel bedoeld was als een existentieel proces van zelfverwerkelijking, werd echter economisch geïnterpreteerd als recht op toe-eigening. Vrijheid verschoof van zelfkennis naar materieel succes.

Aan het begin van de twintigste eeuw analyseerde de Amerikaanse econoom **Thorstein Veblen** dit mechanisme in *The Theory of the Leisure Class* (1899). Hij introduceerde het begrip *conspicuous consumption* — opzichtig verbruik — om te beschrijven hoe

consumptie een sociaal signaal werd. Men bezat niet langer om te gebruiken, maar om gezien te worden. Bezit werd symbool van status. Wat ooit een middel tot overleven was, werd een middel tot zelfrepresentatie. In de huidige samenleving heeft dit zich verder verdiept: merkkleding, vastgoed, auto's, technologie en zelfs digitale activa functioneren als markeringen van identiteit.

De Oostenrijkse econoom **Carl Menger**, grondlegger van de marginale nutsleer, probeerde rond 1870 nog een brug te slaan tussen subjectieve beleving en economische waardering. Waarde, stelde hij, ontstaat uit de individuele inschatting van nut door de consument. Daarmee wilde hij het menselijk perspectief terugbrengen in de economische theorie. Maar onbedoeld verschoof hij de focus verder naar het individu: waarde werd een kwestie van persoonlijke voorkeur in plaats van maatschappelijke bijdrage. In het digitale tijdperk is dat principe uitgegroeid tot een cultuur van onmiddellijke waardering, waarin algoritmen waarde afleiden uit aandacht en klikgedrag.

Het gevolg van deze lange ontwikkeling is dat de feitelijke bruikbaarheid van dingen — hun bijdrage aan het leven — ondergeschikt is geraakt aan hun abstracte waarde op de markt. Bezit is niet langer een vorm van zorg, maar een vorm van potentie: iets *zou* waarde kunnen opleveren, en die mogelijkheid is op zichzelf al winstgevend. De economie is zo losgeraakt van haar oorspronkelijke functie als beheer van middelen.

De recente heroriëntatie op gebruikswaarde probeert dat te corrigeren. Steeds vaker wordt erkend dat iets pas waardevol is zolang het functioneert, zolang het in wisselwerking blijft met de omgeving. In een alternatief waardemodel wordt eigendom niet afgeschaft, maar herzien: niet als einddoel, maar als tijdelijke toestand. Wie iets bezit, onderhoudt het, gebruikt het of stelt het beschikbaar — en zolang dat gebeurt, behoudt het zijn economische waardering.

Een eenvoudig voorbeeld: een fabriek die stilvalt, blijft in traditionele boekhouding waarde houden op de balans, terwijl ze feitelijk niets produceert. In een systeem dat gebruik centraal stelt, verliest die fabriek geleidelijk haar waarde naarmate ze niet functioneert. Niet uit straf, maar uit realisme: stilstand is geen productie. Zodra de fabriek weer in werking treedt, herstelt de waardering. De eigenaar behoudt juridisch bezit, maar economisch wordt het bezit tijdelijk “in rust”.

Hetzelfde principe geldt voor kennis, infrastructuur en kapitaalgoederen. De waarde van een universiteit ligt niet in haar gebouwen, maar in de kennis die ze overdraagt; die van een weg niet in het asfalt, maar in het verkeer dat eroverheen stroomt. Waarde leeft zolang er activiteit is.

Deze benadering voorkomt twee structurele problemen van moderne economieën: ten eerste de accumulatie van slapend kapitaal — rijkdom die niets bijdraagt — en ten tweede speculatie, waarbij waarde kunstmatig stijgt zonder reële grondslag. Wanneer waarde gekoppeld is aan feitelijke activiteit, verdwijnt de prikkel tot oppotten of speculeren. Kapitaal wordt niet bestraft, maar geactiveerd.

De Franse socioloog **Pierre Bourdieu** zou dit interpreteren als een verschuiving van symbolisch naar operationeel kapitaal. In plaats van bezit dat status communiceert, ontstaat bezit dat handelen mogelijk maakt. Erkenning verschuift van uiterlijk vertoon naar bijdrage. Concurrentie blijft bestaan, maar ze richt zich op effectiviteit en creativiteit in plaats van op accumulatie.

Een terechte vraag is wie bepaalt of iets werkelijk in gebruik is, en hoe men voorkomt dat gebruik wordt gesimuleerd. In het digitale tijdperk is dat geen triviaal probleem. Waar huidige platforms waarde toekennen aan oppervlakkige interactie — klikken, likes, schermtijd — vraagt een eerlijke waardering om meetbare activiteit met tastbaar effect: energieverbruik, arbeidstijd, onderhoud, productiedata. Dat kan met bestaande technologie worden geregistreerd via open, gedistribueerde netwerken, zonder centrale controle. Zo ontstaat een transparante maar niet surveillerende economie, waarin activiteit zichtbaar is zonder dat privacy verloren gaat.

Op die manier wordt teruggekeerd naar de oorspronkelijke betekenis van economie: het beheer van relaties in plaats van het beheer van bezit. Eigendom blijft bestaan als juridisch kader, maar de vitaliteit van de economie komt voort uit gebruik, uit de voortdurende beweging van middelen door handen en domeinen.

De Oostenrijkse econoom **Joseph Schumpeter** zag in innovatie en dynamiek de essentie van economische groei. Zijn concept van “creatieve destructie” — de voortdurende vernieuwing van structuren — beschreef een proces van zelfcorrectie. In een economie die gebruik centraal stelt, krijgt dat principe een zachtere vorm: creatie zonder destructie. Niet het oude wordt vernietigd, maar het inactieve verschuift vanzelf naar de achtergrond. Waarde stroomt naar waar activiteit plaatsvindt, zonder dat daar crisis of ineenstorting voor nodig is.

Het verschil met collectivistische of communistische benaderingen is wezenlijk. Het individu blijft vrij te bezitten, te handelen en te creëren, maar de economische waardering volgt niet langer uit eigendom alleen. De structuur stimuleert activiteit, samenwerking en doorstroming, zonder dat een centrale autoriteit hoeft te bepalen wat moreel juist is.

De verschuiving van gebruik naar bezit die de moderne tijd kenmerkt, heeft de mens efficiënt maar ook vervreemd gemaakt. Een economie die opnieuw uitgaat van gebruik — van het functionele, relationele en tijdelijke karakter van waarde — probeert dat evenwicht te herstellen. Eigendom krijgt zijn betekenis terug door betrokkenheid, niet door registratie. Wat leeft, leeft omdat het iets doet.

In die zin is de herwaardering van gebruik niet nostalgisch, maar toekomstgericht. Ze herstelt een vergeten logica: dat waarde niet ontstaat uit het hebben van dingen, maar uit de manier waarop mensen met dingen omgaan — hoe zij ze gebruiken, delen, onderhouden en vernieuwen. De economie wordt dan niet langer een systeem van accumulatie, maar een voortdurend gesprek tussen mens, arbeid en wereld.

Deel I – Hoofdstuk 3 – De abstractie van waarde in het digitale tijdperk

Er is een merkwaardige ironie in de geschiedenis van de economie: hoe verfijnder de instrumenten worden waarmee waarde wordt berekend, des te vager het begrip waarde zelf lijkt te worden. Wat ooit tastbaar verbonden was aan arbeid, productie en gebruik, is in de digitale wereld opgelost in een netwerk van gegevens, verwachtingen en algoritmen. De moderne economie lijkt losgekomen van materie: zij bestaat niet langer uit goederen die geproduceerd en geconsumeerd worden, maar uit symbolen die in eindeloze circulatie verkeren. Waarde is niet meer iets wat bestaat, maar iets wat beweegt.

Deze verschuiving is niet enkel technologisch van aard. Ze weerspiegelt een verandering in het mensbeeld en in de manier waarop vertrouwen wordt georganiseerd. In de klassieke economie vertegenwoordigde geld een belofte: een munt verwees naar arbeid, goud of goederen. De waarde ervan was afgeleid van iets buiten zichzelf. Sinds het loslaten van de goudstandaard in de jaren zeventig is dat verband verbroken. Geld verwijst niet meer naar een onderliggende substantie, maar naar zichzelf. Waarde is wat wij collectief besluiten dat ze is, zolang het vertrouwen in die beslissing voortduurt.

De Duitse socioloog **Niklas Luhmann** beschreef deze ontwikkeling in zijn systeemtheorie. Hij stelde dat moderne samenlevingen bestaan uit autonome subsystemen — economie, politiek, wetenschap — die elk hun eigen logica volgen. Het economische systeem communiceert in termen van betaling of niet-betaling, het politieke in termen van macht, het wetenschappelijke in termen van waar of onwaar. Elk systeem is gesloten in zijn eigen communicatieve code. Daardoor kan de economie morele of ecologische argumenten eenvoudigweg niet verwerken: die behoren tot een andere taal. Geld spreekt uitsluitend in termen van transactie, niet van goed of kwaad.

In het digitale tijdperk is die functionele geslotenheid verdiept. De economie heeft zich niet alleen losgemaakt van fysieke productie, maar ook van directe menselijke betekenis. De opkomst van informatietechnologie heeft geleid tot een abstracte economie waarin data zelf het primaire goed zijn geworden. De Amerikaanse econoom **Robert Reich** noemde dit in de jaren negentig de opkomst van de *symbolische analist* — de werknemer die geen materiële objecten meer produceert, maar informatie, modellen en concepten. In een dergelijke economie is de belangrijkste grondstof niet langer arbeid of grond, maar aandacht.

Die verschuiving heeft een paradoxale uitwerking. Digitale goederen kunnen oneindig worden gereproduceerd zonder extra arbeid, waardoor de klassieke economische wet van schaarste haar betekenis verliest. Waar fysieke goederen waardevol zijn omdat ze beperkt beschikbaar zijn, is informatie in principe grenzeloos. De digitale overvloed ondermijnt de prijsvorming waarop het marktsysteem is gebaseerd. Toch blijft de logica van schaarste bestaan — niet als natuurlijke toestand, maar als technisch en juridisch geconstrueerd mechanisme.

Om digitale producten economisch te laten functioneren, worden toegang en gebruik begrensd. **Lawrence Lessig** vatte dit samen in zijn beroemde uitspraak “*Code is law*”

(1999). In de digitale omgeving worden regels niet enkel door staten of markten opgelegd, maar ingebouwd in software zelf. Intellectuele eigendomsrechten, licenties en digitale beperkingen scheppen kunstmatige schaarste. Zo wordt de virtuele wereld een nieuw terrein van privatisering: de toegang tot kennis, cultuur en communicatie is niet vrij, maar geconditioneerd.

De idealistische belofte van het internet — een open ruimte voor kennisdeling — is daardoor grotendeels uitgehold. In de praktijk is het een markt geworden waarin data het belangrijkste handelsgoed zijn. Grote technologiebedrijven verdienen niet aan het verkopen van producten, maar aan het verzamelen van gedragsinformatie. De gebruiker is niet langer klant, maar grondstof. De Amerikaanse onderzoeker **Shoshana Zuboff** beschreef dit in *The Age of Surveillance Capitalism* (2019) als een nieuwe fase in de geschiedenis van toe-eigening. Waar het industriële kapitalisme zich de arbeid toe-eigende, eigent het digitale kapitalisme zich de ervaring toe.

Dat proces heeft de economie fundamenteel veranderd. Waarde wordt niet langer bepaald door productie, maar door voorspelbaarheid. Algoritmen berekenen de waarschijnlijkheid van gedrag en vertalen die in economische waarde. Advertenties, kredietbeoordelingen en digitale handelsstromen zijn niet langer gebaseerd op gerealiseerde prestaties, maar op verwachte reacties. De mens is niet meer producent of consument, maar datapunt in een voorspellend model. De economie draait op anticipatie, niet op activiteit.

In deze context is het voorstel van de Europese Centrale Bank om een digitale euro te introduceren (de zogenaamde *Central Bank Digital Currency*, of CBDC) een logisch maar ingrijpend gevolg. Officieel is het doel technologische efficiëntie en financiële veiligheid, maar impliciet betekent het dat elke transactie wordt gekoppeld aan identiteit en gedrag. Digitale valuta maakt geld programmeerbaar en daardoor volledig traceerbaar. Elke betaling kan — in theorie — worden geanalyseerd, beperkt of geconditioneerd door de instantie die de munt uitgeeft.

De belofte van transparantie dreigt zo om te slaan in toezicht. Waar contant geld een zekere anonimiteit garandeerde, maakt de digitale munt elke handeling potentieel zichtbaar. Het economische domein versmelt met het informatiesysteem van de staat. Die ontwikkeling roept dezelfde vragen op die **Michel Foucault** stelde in zijn analyse van biopolitiek: hoe macht functioneert niet door dwang, maar door kennis en registratie. In de digitale economie is macht niet langer zichtbaar, maar infrastructueel.

Het is mogelijk om digitalisering anders te gebruiken. Dezelfde technologie die centrale controle mogelijk maakt, kan ook worden ingezet om informatie te verdelen in plaats van te concentreren. In een alternatief model circuleert waarde in een netwerk van gebruikers, waarbij transacties worden geverifieerd zonder dat identiteiten worden onthuld. Waar de CBDC data centraliseert, verdeelt een decentraal systeem ze over het geheel. Informatie blijft eigendom van degene die handelt, niet van de instantie die registreert.

Zo'n model zou waarde opnieuw verbinden met activiteit in plaats van met bezit. Niet wat iemand heeft, maar wat iemand doet, bepaalt de economische betekenis. De

waardering kan worden afgeleid uit drie samenhangende factoren: de mate van activiteit (dat iets daadwerkelijk plaatsvindt), de duur van het effect (hoe lang het resultaat standhoudt) en de relevantie (het aantal contexten waarin het resultaat bruikbaar is). Op die manier wordt waarde niet alleen kwantitatief, maar ook functioneel gedefinieerd.

Het verschil met conventionele geldcirculatie ligt in de tijdsdimensie. Geld verliest in de huidige economie zelden waarde door inactiviteit; in een activiteit-gebaseerd model gebeurt dat wel. Wanneer iets of iemand niet langer functioneert binnen het netwerk van handelingen, neemt de waardering geleidelijk af. Dat proces verloopt automatisch en neutraal, niet als straf maar als afspiegeling van realiteit. Wat niet gebruikt wordt, veroudert.

De Amerikaanse filosoof **John Dewey** zag in zijn pragmatische filosofie al dat waarde geen eigenschap van dingen is, maar van handelingen. Waarde ontstaat in de ervaring van gebruik, in de interactie tussen mens en wereld. In die zin is de herwaardering van activiteit niet nieuw, maar een herneming van een vroegtwintigste-eeuws inzicht dat door de industrialisering en later door de digitalisering is verdrongen. Dewey's pragmatisme benadrukt dat kennis en waarde alleen betekenis hebben binnen concrete situaties — en dat principe kan ook economisch worden toegepast.

De uitdaging blijft de menselijke onvoorspelbaarheid. Mensen handelen niet rationeel, vergeten, handelen uit gewoonte of emotie. Elk economisch systeem dat waarde wil koppelen aan gedrag moet deze inconsistentie kunnen opnemen zonder te vervallen in moralisme of controle. Dat betekent dat waardering gebaseerd moet zijn op feitelijke activiteit, niet op intentie of reputatie. Het doel is niet om de mens te disciplineren, maar om de economie af te stemmen op werkelijke dynamiek.

Dat onderscheid maakt een dergelijk systeem wezenlijk anders dan de sociale kredietscores of gedragsindexen die in sommige landen worden ontwikkeld. Daar wordt gedrag beloond of bestraft volgens normatieve criteria die van bovenaf worden bepaald. In een model dat waarde koppelt aan activiteit, is er geen moraal ingebouwd: de waardering volgt uit de feiten zelf. Zodra activiteit stopt, vermindert de waarde vanzelf. Zodra iets opnieuw functioneert, herstelt die.

Ook in vergelijking met cryptovaluta is het verschil duidelijk. Digitale munten als Bitcoin ontfen hun waarde aan schaarste: er bestaan slechts een beperkt aantal eenheden, geproduceerd via energie-intensieve berekeningen. Waarde is daar een functie van ontoegankelijkheid. In een activiteit-gebaseerde economie is waarde daarentegen een functie van betrokkenheid. Waar Bitcoin privacy garandeert door afzondering, kan een decentraal waardemodel privacy waarborgen door gedeelde maar geanonimiseerde verificatie.

De Franse filosoof **Bruno Latour** heeft erop gewezen dat moderne samenlevingen lijden aan wat hij noemt “de crisis van bemiddeling”: systemen functioneren zelfstandig, zonder dat mensen begrijpen hoe. Waardeverkeer is daarvan een schoolvoorbeeld. Geld, algoritmen en markten bewegen sneller dan het menselijk oordeel kan volgen. Een economie die waarde weer koppelt aan activiteit kan die kloof verkleinen. Niet door

te vertragen, maar door de betekenis van handelen weer zichtbaar te maken. Waarde wordt dan niet gedefinieerd door afstand, maar door betrokkenheid.

De digitale economie heeft waarde geabstraheerd tot een reeks berekeningen. Die abstractie heeft grote welvaart gebracht, maar ook vervreemding. Een systeem dat waarde opnieuw verankert in activiteit en gebruik kan die welvaart behouden zonder de verbinding te verliezen met menselijke werkelijkheid. Economie wordt dan niet langer een autonoom mechanisme, maar opnieuw een sociale technologie — een manier om relaties te organiseren in plaats van gedrag te beheersen.

De abstractie van waarde is onomkeerbaar: de wereld keert niet terug naar goud of fysieke arbeid als maatstaf. Maar binnen de digitale realiteit kan waarde opnieuw betekenis krijgen als we erkennen dat elke transactie, elk gebruik, elk handelen een moment van wederzijdse afhankelijkheid is. Niet de prijs, maar de activiteit wordt dan de maat van betekenis.

Deel I – Hoofdstuk 4 – De noodzaak van een post-monetaire economie

Er is een groeiend besef, ook buiten de academische wereld, dat het huidige monetaire systeem zijn houdbaarheidsdatum nadert. Niet omdat geld zal verdwijnen — dat zal niet gebeuren — maar omdat de logica waarop het berust, structureel botst met de werkelijkheid waarin het opereert. De mondiale economie produceert overvloed in termen van goederen, maar tekorten in termen van betekenis, duurzaamheid en sociale stabiliteit. De paradox is dat de middelen om de meeste materiële problemen op te lossen aanwezig zijn, maar dat de monetaire ordening waarin die middelen circuleren het gebruik ervan belemmert. Geld, oorspronkelijk bedoeld als hulpmiddel voor uitwisseling, is een doel op zichzelf geworden. De waarde van geld ligt niet langer in wat het mogelijk maakt, maar in wat het kan vermeerderen.

De Oostenrijkse econoom **Joseph Schumpeter** noemde dit fenomeen al vroeg een *creatieve vernietiging*: elk economisch systeem dat te efficiënt wordt in winstmaximalisatie, vernietigt uiteindelijk zijn eigen fundamenten. Groei vervangt vernieuwing. Waar economische activiteit ooit diende om behoeften te vervullen, dient zij nu om de waardevermeerdering van kapitaal in stand te houden. Die logica leidt niet tot economische vrijheid, maar tot structurele afhankelijkheid.

In de twintigste eeuw leek het keynesiaanse model tijdelijk een tegenwicht te bieden. **John Maynard Keynes** begreep beter dan wie ook dat economie niet louter draait om productie, maar om vertrouwen en collectieve verwachting. Zijn interventies tijdens de Grote Depressie en na de Tweede Wereldoorlog waren erop gericht om evenwicht te brengen tussen vraag, aanbod en publieke investeringen. Maar ook Keynes' systeem bleef binnen de monetaire logica: waarde bleef uitgedrukt in geld, en succes bleef gemeten in groei. Het resultaat is dat de economie vandaag niet meer gericht is op welzijn, maar op constante expansie van rekenkundige grootheden.

De Duitse socioloog **Hartmut Rosa** heeft dit proces beschreven als *sociale acceleratie*. In moderne samenlevingen is groei niet langer een middel, maar een structurele voorwaarde geworden: om stabiel te blijven, moet het systeem voortdurend versnellen. Een economie die niet groeit, wordt ervaren als crisis. Dit dwingt staten, bedrijven en individuen tot permanente mobiliteit, innovatie en herstructurering, vaak zonder inhoudelijke noodzaak. Rosa noemt dit “dynamische stabiliteit”: een toestand waarin stilstand identiek is aan verval.

De gevolgen zijn zichtbaar in bijna elk domein: de toename van burn-out, de voortdurende herstructurering van organisaties, de korte termijn logica van financiële markten en de erosie van publieke infrastructuur. Het monetaire systeem versterkt deze tendensen doordat het waarde uitsluitend meet in termen van circulatie van geld. Wat geen prijs heeft, bestaat economisch niet. Zorg, onderwijs, kunst, wetenschap, natuurlijke hulpbronnen — alles wat niet direct monetair wordt beloond, verdwijnt uit de waardering, hoe essentieel het ook is.

Een post-monetaire economie betekent in dit verband niet de afschaffing van geld, maar het ontstaan van een aanvullend waarderingssysteem dat onafhankelijk kan functioneren van monetaire maatstaven. De **Sympanomie** is zo’n model: zij stelt voor dat waarde niet langer alleen wordt berekend op basis van geldstromen, maar ook op basis van activiteit en relevantie. De Sympa fungeert niet als vervanging van valuta, maar als parallelle index van betekenisvolle activiteit.

Om te begrijpen waarom dat nodig is, moeten we stilstaan bij wat geld in essentie doet. Geld heeft drie klassieke functies: het is een ruilmiddel, een rekeneenheid en een oppotmiddel. Die derde functie — het oppotmiddel — is tegelijk de kracht en de zwakte van geld. Doordat geld zijn waarde behoudt, maakt het lange termijn planning mogelijk, maar het stimuleert ook accumulatie. In de praktijk leidt dat tot concentratie van rijkdom bij wie al bezit heeft, terwijl circulatie vertraagt. De **Sympanomie** doorbreekt dit mechanisme door de waarde-eenheid tijdelijk te maken. De Sympa behoudt betekenis zolang activiteit aantoonbaar voortduurt. Zodra iets niet meer functioneert of gebruikt wordt, neemt de waardering af. Waarde wordt daarmee dynamisch, niet statisch.

Dit principe sluit aan bij inzichten van economen die wezen op het belang van *circulatie* boven *accumulatie*. **Irving Fisher** introduceerde in 1911 het concept van de “omloopsnelheid van geld”: de frequentie waarmee geld van hand verandert bepaalt de vitaliteit van een economie. In een dode markt circuleert geld niet. De Sympanomie generaliseert dit principe: niet geld, maar activiteit wordt de maatstaf voor vitaliteit. De waarde van een systeem neemt toe naarmate het beweegt.

Er is nog een tweede reden waarom een post-monetaire economie noodzakelijk is: de groeiende scheiding tussen reële en financiële waarde. In het huidige systeem worden enorme hoeveelheden geld gecreëerd die geen directe relatie meer hebben tot productie of gebruik. De Amerikaanse econoom **Hyman Minsky** waarschuwde al in de jaren tachtig dat financiële markten onvermijdelijk instabiel worden wanneer winstverwachtingen zichzelf versterken. Zijn *financial instability hypothesis* stelt dat elke periode van stabiliteit juist de voorwaarden schept voor de volgende crisis. Omdat

geld geen intrinsieke waarde heeft, groeit het waar vertrouwen onbeperkt is — tot dat vertrouwen omslaat.

De digitale economie heeft die dynamiek versterkt. Cryptovaluta, aandelenkoersen, derivaten en virtuele activa zijn allemaal vormen van waarde die losstaan van tastbare productie. Ze functioneren als zelfreferentiële systemen waarin waarde ontstaat uit verwachting. De markt is een spiegel die zichzelf bekijkt. Zolang die spiegel intact blijft, werkt het, maar zodra vertrouwen breekt, verdwijnt waarde letterlijk in het niets. Dit is geen defect, maar een structureel kenmerk van een monetaire orde gebaseerd op fictie.

Een post-monetaire economie probeert die fictie niet te ontmaskeren, maar te vervangen door een andere vorm van vertrouwen: vertrouwen in activiteit. In de Sympanomie wordt waarde niet gegarandeerd door centrale autoriteiten of schaarste, maar door aantoonbare inzet. De eenheid, de Sympa, is geen belofte van toekomstige waarde, maar een bewijs van feitelijke bijdrage. Dat maakt haar minder kwetsbaar voor speculatie, omdat waarde niet kan ontstaan zonder activiteit.

De Britse econoom **John Ruskin**, die in de negentiende eeuw al een morele kritiek formuleerde op de industrialisering, schreef dat er twee economieën bestaan: de economie van geld en de economie van het leven. De eerste rekt in winst, de tweede in welzijn. Een samenleving is gezond, stelde hij, wanneer haar economische activiteit bijdraagt aan de tweede, niet alleen aan de eerste. De Sympanomie kan in die zin worden opgevat als een poging om de economie van geld weer te koppelen aan de economie van leven, zonder dat morele oordelen nodig zijn.

Het woord “post-monetaire” betekent hier dus niet dat geld zal verdwijnen, maar dat het zijn monopolie op waardebepaling verliest. Net zoals wetenschap niet de enige vorm van kennis is en politiek niet de enige vorm van besluitvorming, zo is geld niet de enige vorm van waarde. De Sympa fungeert als complementaire laag, een meetinstrument dat andere aspecten van economische activiteit zichtbaar maakt: gebruik, onderhoud, relevantie, toepassing.

In praktische zin kan men het vergelijken met hoe moderne organisaties al werken. In onderzoek, softwareontwikkeling of publieke dienstverlening wordt succes vaak niet gemeten in directe omzet, maar in toepassing, gebruikersimpact, of maatschappelijke waarde. De Sympanomie generaliseert dit principe tot een maatschappelijke schaal. Zij maakt zichtbaar wat nu onzichtbaar is, zonder dat daarvoor een centrale toezichthouder nodig is.

Een belangrijk voordeel van deze benadering is dat zij beter aansluit bij de werkelijkheid van menselijke motivatie. Mensen handelen niet enkel uit winstbejag; zij zoeken erkenning, autonomie, zin. In de monetaire economie worden die drijfveren slechts zijdelings beloond. De Sympanomie vertaalt ze rechtstreeks in waarde. Wanneer een project, organisatie of individu aantoonbaar bijdraagt aan het functioneren of welzijn van anderen, stijgt de waardering automatisch. Zo ontstaat een economie die niet gebaseerd is op altruïsme, maar op wederzijdse relevantie.

Toch is het belangrijk om deze verschuiving niet te idealiseren. Ook een post-monetaire economie zal ongelijkheid kennen, competitie, en zelfs misbruik. De Sympanomie voorkomt niet dat mensen oneerlijk of strategisch handelen, maar beperkt de schade daarvan. Omdat waarde voortdurend wordt herberekend op basis van activiteit, kunnen disfunctionele structuren zich minder lang handhaven. Macht en invloed zijn niet permanent, maar afhankelijk van voortdurende bijdrage. Dit maakt het systeem niet rechtvaardig in morele zin, maar adaptief in praktische zin.

De overgang naar een post-monetaire orde zal waarschijnlijk gradueel verlopen. Zoals het contante geld langzaam werd aangevuld door digitaal geld, zo kan de Sympa naast bestaande valuta bestaan. Bedrijven, instellingen en burgers kunnen Sympa's gebruiken voor transacties die niet primair financieel zijn: kennisdeling, publieke infrastructuur, vrijwilligerswerk, innovatie, of cultuurproductie. Op die manier ontstaat een parallelle waarderingseconomie die de monetaire orde aanvult in plaats van vervangt.

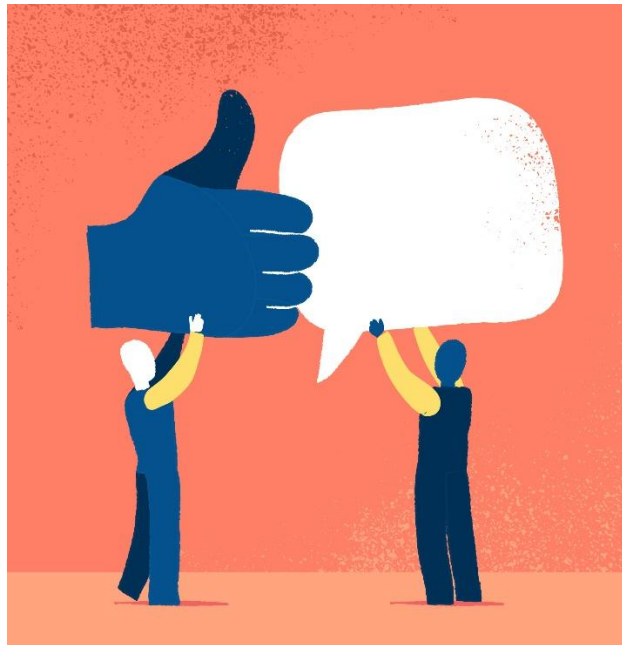
In die zin is de Sympanomie niet revolutionair, maar evolutionair. Zij bouwt voort op bestaande tendensen: open source, gedeelde kennis, netwerkeconomie, circulaire productie. Wat zij toevoegt, is een structureel en technologisch raamwerk waarin die tendensen niet afhankelijk blijven van idealisme of subsidie, maar een eigen waarderingsmechanisme krijgen.

De Franse econoom **Jacques Attali** voorspelde al in de jaren tachtig dat de toekomst van economie niet ligt in productie, maar in organisatie. De Sympanomie kan worden gezien als een stap in die richting: een systeem dat niet reguleert wat mensen doen, maar structureert hoe waarde zich beweegt.

Dat leidt tot de kernstelling van dit hoofdstuk: een post-monetaire economie is noodzakelijk omdat de monetaire logica niet langer correspondeert met de werkelijkheid van waarde-creatie. Zolang waarde uitsluitend wordt gemeten in geld, zal economie blijven streven naar groei, ongeacht de gevolgen. Een economie die waarde meet in activiteit, daarentegen, kan groeien in betekenis zonder materiële expansie.

De volgende delen zullen dit idee verder uitwerken. In **Deel II** wordt het waarderingsmechanisme van de Sympa uitgelegd: hoe activiteit, duur en relevantie worden gemeten en omgerekend in een concreet model. **Deel III** onderzoekt wat dat betekent voor eigendom en recht. Maar het uitgangspunt is nu helder: de post-monetaire economie is niet een utopie, maar een noodzakelijke aanpassing aan een werkelijkheid waarin waarde niet langer samenvalt met geld.

Deel II

Hoofdstuk 1 – De structuur van betekeniswaarde

Het uitgangspunt van de Sympanomie is eenvoudig maar radicaal: waarde is niet een eigenschap van dingen, maar van activiteiten. Niet het bezit van een middel, maar het gebruik ervan vormt de grondslag van waardering. Toch roept dit onmiddellijk de vraag op hoe die waardering kan worden gemeten zonder terug te vallen in willekeur of morele beoordeling. Om dat te begrijpen, moeten we de structuur van *betekeniswaarde* ontrafelen — het fundamentele concept waarop de Sympa berust.

In de klassieke economie wordt waarde doorgaans gekoppeld aan schaarste of arbeidsinspanning. Iets is waardevol omdat het zeldzaam is, of omdat het moeite kost om te produceren. Deze definities werken goed in een wereld van tastbare goederen, maar verliezen hun relevantie in een digitale en dienstgerichte economie. Digitale producten kunnen eindeloos worden gereproduceerd, en de waarde van een dienst hangt vaak niet af van fysieke arbeid, maar van kennis, aandacht of toepassing.

De Sympanomie stelt daarom dat waarde niet primair voortkomt uit arbeid of schaarste, maar uit *activiteit die betekenis heeft voor anderen*. Een brug is waardevol zolang mensen eroverheen lopen; een artikel zolang het gelezen wordt; een medische toepassing zolang zij wordt gebruikt. Wanneer gebruik ophoudt, verdwijnt waarde niet abrupt, maar neemt langzaam af.

Dit lijkt triviaal, maar impliceert een fundamentele verschuiving: de economie wordt een dynamisch veld waarin waarde voortdurend wordt geactualiseerd. Waar traditionele valuta waarde vastleggen (geld “bevriest” betekenis in een getal), maakt de Sympa waarde tijdsgebonden.

De Sympanomie hanteert drie onderling verbonden variabelen die samen de *betekeniswaarde* van een activiteit bepalen: **activiteit (A)**, **duur (D)** en **relevantie (R)**. Deze drie grootheden vormen de basis van elke Sympa-berekening.

a. Activiteit (A)

Activiteit verwijst naar de feitelijke uitvoering of toepassing van iets. Het kan gaan om het gebruik van een product, het leveren van een dienst, of deelname aan een proces. Activiteit wordt gemeten in objectieve, verifieerbare eenheden: uren, transacties, energieverbruik, interacties, of andere kwantificeerbare parameters.

Voorbeeld: een openbaar vervoerslijn genereert activiteit naarmate reizigers er gebruik van maken. Een softwareplatform genereert activiteit via het aantal actieve gebruikers.

In tegenstelling tot het conventionele loonmodel, waarin inspanning wordt beloond ongeacht uitkomst, beloont de Sympa alleen *reële activiteit met effect*. Een fabriek die produceert zonder afzetmarkt, genereert geen waardering; een project dat resultaat heeft zonder verspilling, wel.

b. Duur (D)

Duur meet hoe lang een activiteit of haar effect voortduurt. Dit voorkomt dat waarde uitsluitend wordt bepaald door intensiteit op korte termijn. In de Sympanomie is tijd een integrale factor: een activiteit die langdurig effect heeft, vertegenwoordigt meer betekenis dan een kortstondige piek.

Duur kan worden gemeten in perioden van gebruik, onderhoudsintervallen of levenscyclus van producten en diensten. Bijvoorbeeld: een gebouw dat honderd jaar functioneert, behoudt voortdurend waardering; een weg die snel vervalt, verliest die sneller.

De factor *duur* vervangt het traditionele concept van afschrijving, maar op basis van werkelijk gebruik in plaats van boekhoudkundige schatting.

c. Relevantie (R)

Relevantie drukt uit hoeveel relaties of toepassingen een activiteit heeft in een netwerk van gebruik. Zij weerspiegelt de mate waarin iets anderen beïnvloedt of ondersteunt. Relevantie is dus geen subjectieve waardering, maar een structurele parameter: hoe vaak en in welke context een activiteit elders waarde genereert.

Voorbeeld: een open wetenschappelijke publicatie met honderd citaties heeft hogere relevantie dan een gesloten rapport met één lezer. Een machine die meerdere productieprocessen mogelijk maakt, heeft meer relevantie dan een specialistisch instrument met één functie.

De *betekeniswaarde* (B) van een activiteit in de Sympanomie kan, in vereenvoudigde vorm, worden uitgedrukt als:

$$B = (A \times R)^{\frac{1}{1+\lambda D}}$$

waarbij:

- **A** = Activiteit (objectieve maat van uitvoering)
- **R** = Relevantie (relaties en toepassingen)
- **D** = Duur (tijd sinds laatste verificatie of onderhoud)
- **λ** = Verouderingscoëfficiënt, een constante die de snelheid van waardeverlies bepaalt wanneer activiteit stopt

De formule is bedoeld als illustratie, geen dogma. Zij laat zien dat waardering stijgt bij meer activiteit en relevantie, maar langzaam afneemt wanneer duur toeneemt zonder hernieuwing. Met andere woorden: waarde groeit door gebruik en interactie, en vervalt door verwaarlozing of inactiviteit.

De factor λ kan per domein verschillen. In sectoren met snelle innovatie (zoals technologie) ligt hij hoger dan in langlopende domeinen (zoals infrastructuur of cultuur). Zo blijft de economie adaptief: waarde volgt het ritme van de werkelijkheid.

Een belangrijk verschil tussen de Sympa en traditionele valuta of een digitale munt zoals de CBDC is de wijze van verificatie. In het huidige monetaire systeem wordt waarde geverifieerd door centrale instellingen: banken, staten of financiële tussenpersonen. Dit creëert afhankelijkheid en risico op controle.

In de Sympanomie wordt waarde vastgesteld via *gedistribueerde verificatie*. Elke transactie of activiteit wordt gevalideerd door meerdere onafhankelijke knooppunten (personen, organisaties of systemen) in een netwerk. Alleen wanneer voldoende verificatie optreedt, wordt waarde erkend.

Technisch gezien is dit vergelijkbaar met blockchaintechnologie, maar zonder de energieverslindende berekeningen. De Sympa gebruikt *bewijs van activiteit* in plaats van *bewijs van werk*: een transactie wordt geldig verklaard zodra reële activiteit meetbaar is.

Zo kan een lokale gemeenschap, een beroepsgroep of een sector haar eigen waarderingsnetwerk vormen. Waarde wordt niet van bovenaf toegekend, maar onderling bevestigd.

Tijd speelt in de Sympanomie een centrale rol. Waar geld statisch is — het behoudt zijn waarde totdat iemand beslist het te gebruiken — is de Sympa dynamisch: zij leeft in de tijd. Elk moment zonder activiteit laat waarde langzaam afnemen, totdat hernieuwde inzet haar weer activeert.

Dit principe heeft drie gevolgen:

1. **Anti-speculatief:** waarde kan niet eindeloos worden opgepot in de hoop op latere winst; ze verliest betekenis als ze niet beweegt.
2. **Efficiënt:** middelen blijven circuleren, omdat inactiviteit niet loont.
3. **Realistisch:** waarde weerspiegelt de natuurlijke dynamiek van de wereld — alles heeft een levenscyclus.

De Amerikaanse filosoof **Alfred North Whitehead** schreef in *Process and Reality* (1929) dat werkelijkheid niet bestaat uit dingen, maar uit gebeurtenissen. De Sympanomie operationaliseert dit idee: waarde is geen bezit, maar proces.

Een veelgehoorde zorg bij digitale waardesystemen is privacy. In tegenstelling tot CBDC's of sociale kredietscores, registreert de Sympa geen identiteit, alleen activiteit. De registratie bevat enkel de feitelijke parameters: wat is er gebeurd, wanneer, en met welk effect.

Via *zero-knowledge proofs* kan worden aangetoond dat een activiteit heeft plaatsgevonden zonder de uitvoerder te identificeren. Een ziekenhuis kan bijvoorbeeld aantonen dat een behandeling is uitgevoerd en resultaten heeft opgeleverd, zonder patiëntgegevens te delen.

Deze structuur creëert een evenwicht tussen transparantie (controleerbare activiteit) en privacy (onherleidbaarheid tot individuen). De technologie bestaat al in experimentele vorm en is toepasbaar met bestaande cryptografische protocollen.

Geen enkel systeem is immuun voor misbruik. De Sympanomie erkent dat en voorziet in ingebouwde correctie. Wanneer verificatiepatronen afwijken van plausibele activiteit, kan het netwerk automatische herwaardering uitvoeren.

Bijvoorbeeld: als een organisatie opeens onverklaarbaar veel activiteit rapporteert zonder bijbehorende externe interacties, zal de relevantiefactor (R) automatisch dalen. De waarderingscurve vlt af totdat externe bevestiging plaatsvindt. Zo wordt fraude ontmoedigd zonder centrale sancties.

Daarnaast blijft er ruimte voor menselijke beoordeling: onafhankelijke gremia kunnen omstreden gevallen herzien, vergelijkbaar met arbitrage in het recht.

Om het verschil tastbaar te maken, kan men de Sympa naast de euro plaatsen.

Aspect	Euro / Monetaire economie	Sympa / Sympanomie
Bron van waarde	Schaarste, arbeid, vertrouwen	Activiteit, duur, relevantie
Beheer	Centrale banken en staten	Gedistribueerde netwerken
Tijdsdimensie	Statisch – waarde blijft constant	Dynamisch – waarde vervalst bij inactiviteit
Speculatie	Ingebouwd – winst door bezit	Onmogelijk – waarde vergaat zonder gebruik

Aspect	Euro / Monetaire economie	Sympa / Sympanomie
Transparantie	Gereguleerd, maar beperkt inzicht	Volledig verifieerbare activiteit
Privacy	Afhankelijk van regelgeving	Technisch geborgd via anonieme verificatie
Doelstelling	Accumulatie en groei	Circulatie en continuïteit

Deze vergelijking maakt duidelijk dat de Sympa niet bedoeld is om geld te vervangen, maar om de tekortkomingen ervan te corrigeren. Zij meet niet rijkdom, maar relevantie.

Een veelgehoorde kritiek op alternatieve waardesystemen is dat ze instabiel zouden zijn. De Sympanomie voorkomt dat door de waardering te koppelen aan reële activiteit. Omdat waarde alleen groeit waar iets daadwerkelijk gebeurt, is speculatieve bubbelvorming praktisch onmogelijk.

Bovendien is de totale hoeveelheid Sympa's niet vast, maar flexibel. Zij groeit en krimpt met de totale activiteit in het netwerk. Wanneer de economie vertraagt, vermindert de circulatie vanzelf. Er is geen noodzaak tot inflatiebeheer of rente-instrumenten.

De Franse econoom **Maurice Allais**, Nobelprijswinnaar in 1988, stelde dat elke stabiele economie een evenwicht vereist tussen geldhoeveelheid en reële productie. De Sympanomie bereikt dat automatisch, zonder monetair beleid.

De overgang naar betekeniswaarde heeft niet alleen economische, maar ook culturele gevolgen. Zij verschuift de focus van bezit naar bijdrage, van kapitaal naar functie. Dat betekent dat prestige en invloed niet langer automatisch volgen uit vermogen, maar uit aantoonbare activiteit.

In praktische zin zou dit bijvoorbeeld kunnen betekenen dat wetenschappers, kunstenaars of zorgverleners meer waardering ontvangen naarmate hun werk feitelijk wordt gebruikt of ervaren. Niet de marktwaarde, maar de maatschappelijke toepasbaarheid bepaalt de waardering.

De Amerikaanse sociaal filosoof **Erich Fromm** maakte in *To Have or To Be?* (1976) een onderscheid tussen twee levenshoudingen: hebben en zijn. De moderne samenleving, zo schreef hij, identificeert waarde met bezit. De Sympanomie operationaliseert het tegenovergestelde principe zonder morele aansporing: waarde *ontstaat* door zijn, niet door hebben.

De structuur van betekeniswaarde kan als volgt worden samengevat:

- Waarde ontstaat waar activiteit, tijd en relevantie elkaar kruisen.
- Waarde vervalt waar activiteit ophoudt.
- Verificatie is decentraal en transparant.
- Identiteit is niet relevant voor waardering.
- Accumulatie maakt plaats voor circulatie.

De Sympa is daarmee geen valuta in de traditionele zin, maar een meeteenheid van maatschappelijke dynamiek. Zij maakt zichtbaar wat nu verborgen blijft: de voortdurende bijdrage van mensen, instellingen en infrastructuren aan het functioneren van de samenleving.

In de volgende hoofdstukken wordt dit principe verder uitgewerkt: eerst technisch — hoe de waardering exact wordt berekend en geregistreerd (Hoofdstuk 2) — en daarna structureel — hoe de Sympa zich gedraagt binnen grotere economische netwerken (Hoofdstuk 3 en 4).

Deel II – Hoofdstuk 2 – Het rekenmodel: activiteit, duur en interactie

Elk waardesysteem, hoe moreel of idealistisch ook geformuleerd, staat of valt met zijn berekenbaarheid. Zodra waarde niet meer in getallen kan worden uitgedrukt, verliest zij haar bestuurbaarheid. Dat geldt voor geld, maar ook voor elk alternatief systeem dat betekenis wil meten. De kracht van de Sympanomie ligt erin dat zij betekeniswaarde niet behandelt als een metafysisch begrip, maar als een empirisch fenomeen: waarde is wat aantoonbaar plaatsvindt, en wat aantoonbaar invloed heeft op anderen. De Sympa is in dat opzicht niet een munt, maar een eenheid van activiteit, tijd en relatie — een digitale grootheid die de levenscyclus van economische betekenis zichtbaar maakt.

Om te begrijpen hoe de Sympa werkt, moeten we beginnen bij haar basishypothese: dat elke handeling, elk object en elke dienst een meetbare *activiteitscurve* bezit. Die curve beschrijft hoe iets in de tijd wordt gebruikt, toegepast of onderhouden. In tegenstelling tot de klassieke economie, waar waarde wordt bepaald door schaarste of vraag, kijkt de Sympanomie uitsluitend naar feitelijke interactie. Wat functioneert, heeft waarde; wat stilstaat, verliest die.

De meest eenvoudige vorm van waardebepaling in de Sympanomie kan worden begrepen als een combinatie van drie parameters: activiteit, duur en interactie. Deze drie begrippen zijn geen morele categorieën, maar meetbare grootheden. Zij vormen samen de kern van het rekenmodel.

Activiteit is de directe indicator van gebruik. Zij kan worden vastgesteld via alle vormen van registratie die al in moderne economieën bestaan: energieverbruik, transactiefrequentie, gebruiksduur, onderhoudslogboeken of netwerkverkeer. Het principe is eenvoudig: elke handeling die reële effecten heeft, produceert een meetbaar spoor. Dat spoor vormt de primaire input voor waardeberekening.

Duur is de temporele dimensie van waarde. Waar geld statisch is — een euro blijft een euro, ongeacht hoe lang hij wordt vastgehouden — is de Sympa dynamisch. De waarde van een activiteit neemt af naarmate er tijd verstrijkt zonder verdere bevestiging van gebruik. Dit lijkt op het concept van entropie in de natuurkunde: zonder energie-inbreng vervalst elke structuur. Een brug, een softwareprogramma of een dienst die niet langer wordt benut, verliest zijn relevantie en dus zijn waardering. Dit gebeurt niet via

menselijke beoordeling, maar via geautomatiseerde herberekening: het systeem controleert periodiek of er nog activiteit is, en past de waardering aan.

Interactie is het relationele element. Activiteit op zichzelf heeft beperkte betekenis; pas wanneer zij invloed heeft op andere activiteiten, wordt zij maatschappelijk relevant. In de Sympanomie wordt die invloed gemeten via directe en indirecte verbindingen tussen gebruikers, systemen of instellingen. Een openbaar netwerk, bijvoorbeeld, heeft hoge interactiewaarde omdat talloze activiteiten ervan afhankelijk zijn. Een specialistisch instrument dat door één gebruiker wordt bediend, heeft lagere interactiewaarde.

Het rekenmodel van de Sympa combineert deze drie dimensies in een algoritme dat continu waarde herberekent. In de eenvoudigste vorm kan men zich dat voorstellen als een digitale weegschaal waarop activiteit toeneemt bij gebruik en afneemt bij stilstand. De formule die in het vorige hoofdstuk werd genoemd —

$$B = (A \times R)^{\frac{1}{1+\lambda D}}$$

— fungeert als conceptueel model, maar in de praktijk wordt zij vertaald naar modulair aanpasbare software. Elke sector of gemeenschap kan eigen parameters definiëren voor wat telt als activiteit, relevantie of duur.

Dat maakt de Sympanomie niet uniform, maar contextueel. De waardering van een ziekenhuis verschilt van die van een energiecentrale, en die van een onderzoeksgroep verschilt van die van een transportbedrijf. Wat hen bindt, is de gemeenschappelijke logica: waarde volgt uit activiteit. De Sympa is dus niet een universeel getal dat overal hetzelfde betekent, maar een relatieve index die binnen elk netwerk coherent is.

Dit onderscheid is belangrijk, omdat het een vaak gehoorde misvatting voorkomt: dat een waarderingssysteem per definitie normatief zou zijn. De Sympanomie schrijft niet voor welke activiteit goed of slecht is; zij registreert slechts dat er activiteit is, en hoe die zich verhoudt tot andere activiteiten. Betekeniswaarde is een empirische maat, geen morele evaluatie. Dat betekent ook dat zij flexibel genoeg is om te functioneren in samenlevingen met uiteenlopende waardenstelsels.

In technische zin werkt de Sympa als volgt. Elke entiteit — individu, organisatie, infrastructuur, of digitaal proces — heeft een eigen *waarde-adres* in het netwerk. Dit adres fungeert als opslag voor Sympa-waardering, vergelijkbaar met een digitale portefeuille, maar zonder geldstromen. Wanneer een activiteit plaatsvindt, wordt deze geregistreerd door de betrokken partijen en bevestigd door derden. Zodra voldoende bevestigingen aanwezig zijn, wordt de activiteit gevalideerd en vertaald naar een Sympa-score. Die score stijgt zolang activiteit aantoonbaar voortduurt.

Het proces lijkt oppervlakkig op een blockchaintransactie, maar verschilt in drie opzichten fundamenteel. Ten eerste is er geen mining: waarde ontstaat niet door rekenkracht, maar door activiteit. Ten tweede is er geen vaste hoeveelheid Sympa's in omloop: de totale waarde groeit of krimpt met de som van alle geregistreerde

activiteiten. En ten derde is de verificatie modulair: lokale netwerken kunnen hun eigen validatiecriteria hanteren, mits ze compatibel blijven met de algemene protocollen van de Sympanomie.

Het resultaat is een economisch systeem dat zichzelf voortdurend herijkt. Waarde is geen voorraad, maar een stroom. Het netwerk ademt, in de zin dat het waarde toevoegt waar activiteit ontstaat en haar afbreekt waar niets meer gebeurt. Dat maakt de Sympanomie veerkrachtiger dan traditionele monetaire systemen, die afhankelijk zijn van centrale interventies om evenwicht te bewaren.

De vraag hoe een dergelijk systeem stabiel kan blijven, is terecht. Want als waarde voortdurend fluctueert, hoe kunnen mensen dan plannen maken, investeren of contracten sluiten? Het antwoord ligt in het onderscheid tussen waardering en ruil. In de Sympanomie blijven contracten mogelijk, maar de Sympa registreert niet de belofte, enkel de uitvoering. Dit betekent dat afspraken gebaseerd zijn op verwachte activiteit, niet op gegarandeerde waarde. Een overeenkomst kan bijvoorbeeld bepalen dat een partij Sympa-waardering ontvangt zolang een bepaalde dienst operationeel is. Zodra de dienst stopt, vervalt de waardering automatisch.

Dit maakt transacties niet riskanter, maar eerlijker: er is geen beloning zonder resultaat. Tegelijk blijven traditionele valuta bruikbaar voor transacties die losstaan van activiteit, zoals investeringen of handel tussen systemen. De Sympa en de euro kunnen dus naast elkaar bestaan, elk met hun eigen functie: de één meet betekenis, de ander rekent prijs.

De technische uitvoerbaarheid van dit model is, in tegenstelling tot wat men zou vermoeden, niet hypothetisch. De benodigde infrastructuur — gedistribueerde dataregistratie, cryptografische verificatie, en slimme contracten — bestaat reeds. Wat de Sympanomie toevoegt, is een filosofische heroriëntatie: de keuze om die technologie niet te gebruiken voor controle, maar voor coördinatie. Waar de digitale munt van de centrale bank (CBDC) gericht is op beheersing en toezicht, gebruikt de Sympa dezelfde mogelijkheden voor transparantie en wederzijdse verificatie.

Het verschil is eenvoudig maar cruciaal. In de CBDC-architectuur stroomt informatie verticaal: van gebruiker naar centrale autoriteit. In de Sympanomie stroomt zij horizontaal: tussen gebruikers onderling. Het netwerk bevestigt activiteit zonder dat één partij alwetend hoeft te zijn. Zo ontstaat vertrouwen zonder centralisatie.

Een ander onderscheid is de omgang met tijd. In de traditionele economie is tijd een externe factor: rente en inflatie zijn manieren om haar te beheersen. In de Sympanomie is tijd een interne factor: zij is onderdeel van waarde zelf. De waardevervalfunctie zorgt ervoor dat tijd zichtbaar wordt in economische termen. Dit voorkomt niet alleen speculatie, maar maakt ook maatschappelijke ritmes inzichtelijk. Activiteiten die langdurig bijdragen, accumuleren betekenis; kortstondige impulsen verdwijnen vanzelf.

Men zou kunnen zeggen dat de Sympanomie de economie temporaliseert. Waar geld statische macht vertegenwoordigt, maakt de Sympa macht afhankelijk van continuïteit. Dit sluit aan bij het denken van **Henri Bergson**, die tijd niet zag als opeenvolging van momenten, maar als *duur*: een voortdurende wording. De Sympa vertaalt dat

filosofische concept in een praktische regel: waarde is geen momentopname, maar een functie van volgehouden activiteit.

In de praktijk zal dit leiden tot een ander gedragspatroon bij organisaties en individuen. Waar men nu beloond wordt voor het bezitten van middelen, zal men in de Sympanomie beloond worden voor het onderhouden en gebruiken ervan. Dat geldt voor infrastructuur, kennis, technologie en zelfs sociale relaties. Een universiteit die haar kennis actief deelt, ontvangt hogere waardering dan een die haar onderzoek afschermt. Een bedrijf dat langdurige klantenrelaties onderhoudt, wordt beloond met stabiele Sympa-stromen, terwijl kortstondige speculatie weinig oplevert.

Tegelijk blijft menselijke vrijheid intact. De Sympanomie dwingt niemand om iets te doen; zij maakt slechts zichtbaar wat wel en niet bijdraagt. De keuze om iets te verwaarlozen of te activeren blijft aan de gebruiker. Wat verandert, is de economische prikkel: inactiviteit wordt niet bestraft, maar vanzelf onrendabel.

Deze logica maakt de Sympanomie niet moreel, maar structureel. Zij creëert een context waarin de belangen van individu en gemeenschap vaker samenvallen, zonder dat altruïsme vereist is. Mensen handelen uit eigen belang, maar hun belang ligt in activiteit die anderen raakt. Dat is wat de Franse filosoof **Michel Serres** een *parasitaire symmetrie* zou noemen: een systeem waarin iedereen iets ontvangt door iets te geven, zonder dat een centrale instantie verdeelt.

De belangrijkste bijdrage van het rekenmodel van de Sympa is dat het waarde weer herleidt tot een herkenbare, meetbare werkelijkheid. Het maakt niet uit hoeveel virtuele kapitaalmarkten bestaan, hoeveel data worden verhandeld of hoeveel valuta circuleren — uiteindelijk telt wat daadwerkelijk functioneert. De Sympanomie brengt die vanzelfsprekende waarheid terug in de structuur van economische berekening.

Het resultaat is een waardesysteem dat evenwichtig is tussen precisie en menselijkheid. Het is exact genoeg om te functioneren, maar flexibel genoeg om niet verstikkend te zijn. In tegenstelling tot het Chinese sociale kredietsysteem of de Europese digitale munt, die beide afhankelijk zijn van identificeerbare gedragsdata, maakt de Sympa gedrag anoniem meetbaar via de activiteit zelf. Ze reduceert mensen niet tot profielen, maar behandelt hen als deelnemers in een gedeelde structuur van handeling.

De economische implicatie is dat rijkdom opnieuw een proces wordt in plaats van een bezit. De Sympanomie creëert geen gelijkheid in resultaten, maar in voorwaarden: iedereen heeft toegang tot waardering via activiteit. De rest is een kwestie van inzet, vindingrijkheid en samenwerking.

Wat de Sympanomie onderscheidt van eerdere pogingen tot alternatieve economie is dat zij technologie gebruikt om economie terug te brengen naar haar oorspronkelijke betekenis: het beheer van het huis, niet de jacht op winst. De digitale middelen die nu worden ingezet voor surveillance en speculatie, kunnen even goed worden gebruikt voor coördinatie en wederkerigheid. De Sympa is in die zin geen morele revolutie, maar een technische correctie van een morele ontsporing.

In de volgende hoofdstukken zal blijken hoe deze waarderingslogica doorwerkt in eigendom, arbeid en maatschappelijke organisatie. Maar één conclusie is hier al zichtbaar: de Sympa maakt waarde opnieuw concreet. Zij vervangt de fictie van geld door de werkelijkheid van activiteit — en dat is misschien de meest fundamentele economische hervorming van de moderne tijd.

Deel II – Hoofdstuk 3 – Digitale infrastructuur en privacy

Elke economische orde rust op een infrastructuur — niet enkel van staal en beton, maar ook van informatie. Waar het kapitalisme draait op kapitaalstromen, berust een op activiteit gebaseerde economie op stromen van gebruik. Waarde bestaat niet meer in wat men bezit, maar in wat men doet. Dat vraagt om een digitaal netwerk dat gebeurtenissen registreert in plaats van goederen te bezitten. De vraag is dan niet alleen hoe waarde wordt berekend, maar hoe zij wordt bewaard, gedeeld en beschermd.

De moderne digitale wereld lijkt op het eerste gezicht de perfecte voedingsbodem voor zo'n systeem: overal zijn netwerken, overal worden gegevens verzameld, en cryptografie is volwassen genoeg om elke transactie te beveiligen. Toch schuilt in die overvloed ook het gevaar. Want elk systeem dat activiteit kan meten, kan ook gedrag volgen — en waar gedrag wordt gevolgd, groeit macht. De uitdaging ligt daarom in het samengaan van transparantie en ondoorzichtigheid: activiteit moet zichtbaar zijn, maar de mens die handelt mag niet worden blootgelegd.

Het onderliggende netwerk volgt een logica die verwant is aan blockchain, maar zich er fundamenteel van onderscheidt. Waar blockchain een keten van onveranderlijke transacties bouwt, ontstaat hier een gedistribueerde graaf van gebeurtenissen. Elke handeling wordt geregistreerd als digitaal bewijs — een *activity proof* — dat door meerdere onafhankelijke partijen wordt bevestigd. Wanneer bijvoorbeeld een lokale energiecoöperatie stroom levert aan een wijk, wordt die levering automatisch vastgelegd: hoeveelheid, tijdstip, bestemming. De gegevens worden versleuteld en verspreid over verschillende knooppunten — bewoners, producenten, controleurs. Zodra een meerderheid de levering bevestigt, wordt de activiteit geldig verklaard en omgezet in waardering.

Het verschil met de klassieke blockchain is dat er geen mondiale consensus nodig is: waarde wordt lokaal vastgesteld, daar waar ze ontstaat. Daardoor blijft het systeem licht, schaalbaar en energiezuinig. Er is geen eindeloze “mijnbouw” van berekeningen, slechts gedeelde verificatie door betrokkenen. Vertrouwen wordt niet geconcentreerd, maar gedeeld — een netwerk waarin macht circuleert in plaats van zich te vestigen. In de woorden van **Michel Foucault**: een microfysica van macht.

Om deze structuur veilig te houden, maken moderne cryptografische technieken het mogelijk om waarheid te bewijzen zonder gegevens te onthullen. *Zero-knowledge proofs* tonen aan dat iets heeft plaatsgevonden zonder te laten zien wie of wat erbij betrokken was. Een universiteit kan aantonen dat studenten zijn geslaagd zonder hun namen te

noemen; een ziekenhuis kan de doeltreffendheid van een behandeling bevestigen zonder patiëntendata te onthullen. Zo geldt ook hier: het bewijs van activiteit volstaat; identiteit blijft buiten beeld.

In conventionele digitale economieën is identiteit de sleutel tot waarde — men *is* zijn profiel. Hier wordt dat omgekeerd: identiteit is irrelevant, activiteit essentieel. Dat maakt het systeem ongevoelig voor persoonsgerichte surveillance. De gegevens tonen wat er gebeurt, niet wie handelt.

De uitvoering kan via elk digitaal middel plaatsvinden — telefoon, computer, sensoren — zolang het verbonden is met het netwerk. Elke deelnemer beschikt over een persoonlijke sleutel waarmee interacties worden versleuteld. Verlies van die sleutel betekent niet verlies van waarde, want niets ligt opgeslagen in portefeuilles: de waarde bestaat in het netwerk zelf. Zolang activiteit verifieerbaar blijft, blijft ook betekenis behouden.

De spanning tussen privacy en transparantie is een van de centrale paradoxen van onze tijd. De meeste digitale munten kiezen een kant: absolute zichtbaarheid of volledige centralisatie. Hier wordt een evenwicht gezocht. Transparantie betekent dat activiteit controleerbaar is voor iedereen; privacy betekent dat de uitvoerder onherleidbaar blijft. Zo ontstaat een systeem waarin elke handeling kan worden geverifieerd, maar niemand volledig zichtbaar wordt.

Dat evenwicht heeft ook politieke betekenis. Vertrouwen verschuift van staat naar gemeenschap. Waar de overheid traditioneel toezicht houdt om fraude te voorkomen, ontstaat nu een horizontale vorm van controle: burgers, instellingen en algoritmen verifiëren elkaar. Het gezag ligt niet bij een centrum, maar verspreid over het geheel.

Giorgio Agamben waarschuwde voor de “staat van transparantie”, waarin alles zichtbaar moet zijn en niets meer kan ontsnappen aan toezicht. Het hier beschreven model keert dat om: alleen wat functioneel is, wordt zichtbaar; het persoonlijke blijft onzichtbaar. Het is niet louter een technische keuze, maar een ethische: het behoud van menselijke duisternis in een wereld die alles wil verlichten.

Een tweede fundamenteel verschil met het bestaande monetaire systeem is dat waarde hier niet wordt uitgegeven, maar voortkomt uit activiteit. Dat roept de juridische vraag op wat de status van een dergelijke eenheid is. Geld vertegenwoordigt een vordering op de uitgever — het is een schuldbewijs. Deze vorm van waarde is geen schuld, maar een registratie: zij bevestigt dat iets is gebeurd en erkent dat als bijdrage aan het geheel. Niet bezit, maar deelname vormt de juridische basis.

Daaruit volgt dat waarde-eenheden niet overdraagbaar zijn buiten hun context. Ze kunnen niet worden opgeslagen of verhandeld, enkel gedeeld via nieuwe activiteit: door samenwerking, kennisdeling, dienst of onderhoud. Waarde circuleert via relaties, niet via bezit. Dat vereist ook een ander contractueel denken. Overeenkomsten gaan niet langer over betaling, maar over handeling: men verbindt zich ertoe iets te doen. Zodra die activiteit aantoonbaar is voltooid, erkent het netwerk dat automatisch.

John R. Commons noemde economie ooit een reeks van onderlinge handelingen. Dit systeem brengt dat inzicht tot leven: elke afspraak wordt direct gekoppeld aan activiteit. Geen belofte zonder bewijs, geen waarde zonder werking.

Tegenstanders van gedistribueerde systemen wijzen vaak op hun kwetsbaarheid voor fouten of vervalsing. Die risico's worden hier ondervangen door redundantie: elke activiteit wordt minstens driemaal bevestigd door onafhankelijke partijen. Alleen als hun gegevens overeenstemmen, wordt de activiteit geldig verklaard. Bij storingen schakelt het systeem automatisch over op herstelmodus; waarden worden tijdelijk bevroren tot consensus is hersteld. Omdat waarde lokaal wordt vastgesteld, blijven fouten beperkt tot hun eigen domein. Waar één bankcrisis in het oude systeem een wereld kan verlammen, blijft een storing hier regionaal.

Sommigen zullen zeggen dat dit te idealistisch klinkt — een digitale utopie zonder menselijke zwakte. Maar de bouwstenen bestaan al. Gedistribueerde data, cryptografische beveiliging, peer-to-peer-netwerken en sensorgebaseerde verificatie zijn dagelijkse realiteit. Wat ontbreekt, is niet techniek, maar richting. De uitdaging ligt niet in codering, maar in wereldbeeld: de mens niet als consument of object van toezicht, maar als deelnemer aan een gedeeld proces.

De Franse filosoof **Gilbert Simondon** zag techniek als een relationele kracht: niet iets dat ons vervreemdt, maar iets dat relaties mogelijk maakt. In die zin is technologie geen bedreiging voor het menselijke, maar haar verlenging. Een digitaal netwerk kan evenzeer onderdrukken als verbinden; het verschil ligt in de bedoeling.

Daarom is dit model ook geen sociale kredietscore, geen algoritmisch disciplinestelsel. Het voorspelt geen gedrag, het registreert slechts gebeurtenissen. Er is geen profilering, geen rangschikking, geen moreel oordeel. Wie veel waarde genereert, heeft niet per se meer aanzien; wie weinig produceert, is niet schuldig. Het systeem meet geen karakter, maar activiteit.

Juist daardoor wordt de verleiding tot morele surveillance vermeden. Waar hedendaagse algoritmen gedrag proberen te sturen, blijft dit systeem beschrijvend. In Foucaults termen: een technologie van waarheid, niet van macht.

Toch blijft verantwoordelijkheid een noodzakelijke vraag. Als identiteit buiten beeld blijft, hoe weten we wie aansprakelijk is bij fouten of misbruik? Dat wordt opgelost door gelaagdheid. Op de publieke laag wordt enkel activiteit vastgelegd; op de private laag — binnen organisaties, gemeenschappen of beroepsgroepen — blijven identiteiten bekend voor verantwoordelijkheid. Het geheel is transparant naar buiten, verantwoord naar binnen. Niemand bezit het volledige beeld, en precies daarin ligt vrijheid besloten: de mogelijkheid om te handelen zonder volledig te worden doorzien.

Hannah Arendt beschreef handelen als het vermogen om iets nieuws te beginnen — iets wat niet te voorspellen of te controleren valt. In een wereld van algoritmische beheersing bewaart dit model dat vermogen. Door anonimiteit te verbinden met lokale verantwoordelijkheid, blijft ruimte bestaan voor menselijk initiatief binnen een digitale orde.

De digitale infrastructuur rust zo op drie beginselen. Ten eerste: verificatie is gedecentraliseerd — waarde ontstaat waar activiteit plaatsvindt, bevestigd door meerdere onafhankelijke waarnemers. Ten tweede: transparantie is anoniem — activiteit is zichtbaar, identiteit niet. En ten derde: waarde is tijdelijk — elke registratie veroudert, tenzij hernieuwd door nieuwe activiteit.

Deze combinatie maakt een economie mogelijk die technologisch uitvoerbaar is en politiek houdbaar. Zij voorkomt de machtsconcentratie die andere digitale munten bedreigt, en beschermt privacy zonder chaos te zaaien. Technologie wordt zo niet afgeschaft, maar hergericht: niet als instrument van controle, maar als middel tot vrijheid.

Deel II – Hoofdstuk 4 – De sociale dimensie van arbeid, creatie en waardering

Economie is nooit een autonoom mechanisme geweest dat boven de menselijke ervaring zweeft. Zij is een sociale ordening die zichtbaar maakt wat een gemeenschap als waardevol, noodzakelijk of betekenisvol beschouwt. Hoe arbeid wordt gewaardeerd, onthult daarom minder over rekenmethoden dan over het mensbeeld dat een tijdperk omarmt. De industriële eeuw identificeerde arbeid met productie, socialistische tradities met collectieve plicht, de informatiesamenleving met flexibiliteit en projectmatige inzet. In het hier ontwikkelde kader verschuift het perspectief nogmaals: arbeid is niet primair een bron van inkomen, maar een vorm van activiteit die waardering genereert door haar aantoonbare werking binnen het netwerk van anderen.

Die verschuiving is niet moreel, maar structureel. Handelingen worden niet beloond omdat ze moeite kosten of omdat ze stroken met een ideologisch ideaal; ze krijgen gewicht wanneer ze aantoonbaar iets in beweging zetten—fysiek, mentaal, cultureel of technologisch. Een activiteit die geen vervolg kent, geen gebruik oproept en nergens aansluit, blijft economisch onzichtbaar. Dat is geen veroordeling van intentie, maar het nuchtere gevolg van een definitie die waarde koppelt aan interactie. Waar niets op teruggrijpt, ontstaat geen spoor; waar geen spoor ontstaat, blijft waardering uit.

In de klassieke loonrelatie wordt betaling toegekend vóórdat de uiteindelijke waarde van arbeid duidelijk is. De werkgever anticipeert, de markt corrigeert achteraf. In het hier gevolgde model is de volgorde omgekeerd: waardering materialiseert nadat activiteit aantoonbaar effect heeft gehad. Het verschil tussen voorschot en dividend is instructief: niet de belofte, maar het resultaat in het veld van handelingen is beslissend. Dat maakt de relatie tussen werk en waarde niet harder, wel eerlijker: geen beloning zonder werking, geen aanspraak zonder bewijs.

Het wordt concreet bij beroepen die nu moeilijk te vangen zijn in prijsmechanismen. Een leraar ontvangt in de bestaande orde een vast salaris dat slechts beperkt meebeweegt met de doorwerking van zijn onderwijs. Hier zou een deel van zijn waardering afhankelijk zijn van het vervolg dat zijn lessen oproepen: nemen anderen zijn methode over, blijven

leerlingen actief in het vakgebied, ontstaat er navolging of toepassingskracht? Dan groeit de waardering. Niet door toetsen of micrometrische controle, maar doordat het netwerk van gebruik het laat zien. Onderwijs dat inspireert, blijft werkzaam; onderwijs dat alleen zendt, dooft uit.

Hetzelfde geldt voor kunstenaars, onderzoekers en ontwerpers. Hun bijdragen zijn vaak moeilijk in euro's te vatten omdat er geen directe verkoopprijs aan kleeft, of omdat het effect vertraagd optreedt. In een activiteit-gedreven waardering wordt hun werk gezien naar de duur van invloed: het muziekstuk dat blijvend wordt beluisterd, het ontwerp dat anderen aanzet tot nieuwe vormen, de theorie die wordt geciteerd en toegepast. Niet de marktprijs, maar de levensloop van doorwerking bepaalt de betekenis. Luxe of noodzaak is hier geen morele rubriek; bepalend is of iets langdurig gebruikt en onderhouden wordt. Een zorgvuldig gemaakt luxegoed dat tien jaar in omloop blijft en gerepareerd kan worden, genereert meer activiteit dan een goedkoop wegwerpproduct dat na een seizoen verdwijnt.

André Gorz constateerde dat arbeid in het industriële tijdperk zijn intrinsieke zin verloor toen zij tot loon werd gereduceerd: men werkte niet langer om iets te volbrengen, maar om te overleven. De hier gevolgde logica probeert die reductie te kantelen. Erkenning is niet enkel een geldstroom, maar het zichtbaar worden van doorwerking. Dat neemt niet weg dat loon en prijzen blijven bestaan voor transacties die buiten activiteit vallen; het betekent wel dat hun monopolie op erkenning verdwijnt. Het resultaat is een tweesporigheid: geld rekent prijs, waardering meet werking. Beide zijn nodig, maar ze beschrijven verschillende werkelijkheden.

Belangrijk is dat dit model geen uniform mensbeeld veronderstelt. Het gaat er niet van uit dat iedereen dezelfde motivatie heeft of zich in hetzelfde mal laat gieten. Sommige mensen zoeken veiligheid, anderen prestige, weer anderen autonomie of tijd. De structuur dwingt niet tot één ideaal van nuttigheid; ze maakt slechts zichtbaar wat functioneert binnen een gedeeld veld van activiteiten. In die zin kan een ambachtsman die meubels restaureert evenveel waardering genereren als een software-ingenieur, zolang allebei reëel gebruik in stand houden. De hiërarchie tussen “hoog” en “laag”, tussen “luxe” en “noodzakelijk”, verliest morele lading en wordt vervangen door een nuchtere vraag: waar onderhoudt iets een keten van gebruik?

Praktisch gezien verschuift daarmee het begrip beroep. Werk is minder een vaste identiteit en meer een bundel van activiteiten die in verschillende contexten betekenis genereren. Iemand kan vandaag docent zijn, morgen ontwerper en overmorgen mentor, zolang zijn handelen in elk van die rollen aantoonbaar doorwerkt. De digitale laag die activiteiten registreert, maakt dat zichtbaar omdat waardering niet aan functie kleeft, maar aan wat er feitelijk gebeurt. De klassieke notie van “werkloosheid” verliest zo scherpte: er is altijd activiteit mogelijk; de vraag is of zij aansluiting vindt. Oriëntatie komt niet van centrale planning, maar van de kaart van activiteit zelf: waar is schaarste aan doorwerking, waar is overvloed?

John Maynard Keynes voorspelde dat technologische vooruitgang de noodzakelijke arbeidstijd drastisch zou verminderen. In zekere zin wordt die voorspelling hier hervormd: niet doordat arbeid oplost, maar doordat zij uiteenvalt in lagen—

professioneel, sociaal, creatief, cultureel. Al die lagen kunnen waardering genereren zolang ze aantoonbaar iets in beweging houden. Iemand die een open source-bibliotheek onderhoudt, een buurtwerkplaats draaiend houdt of intervisie organiseert in een beroepsgroep, draagt bij zonder dat er noodzakelijk een marktprijs tegenover staat; de activiteit zelf is het bewijs.

Dat heeft gevolgen voor wat traditioneel als “onproductieve” arbeid werd gezien. Huishoudelijk werk, zorg, opvoeding, vrijwilligerswerk—in de klassieke definities vaak onzichtbaar—worden zichtbaar zodra men kijkt naar feitelijke doorwerking. **Silvia Federici** heeft erop gewezen dat veel van de rijkdom van moderne samenlevingen steunt op het onzichtbaar maken van reproductieve arbeid. Door activiteit als criterium te nemen, komt die arbeid weer in beeld zonder haar te moraliseren. Het gaat niet om deugd, maar om aantoonbare werking: onderhoud, opvoeding en zorg houden netwerken overeind; dat is meetbare bijdrage.

Een terechte zorg betreft trage en latente vormen van betekenis: artistiek onderzoek, contemplatief werk, fundamentele wetenschap. Hoe krijgen die zichtbaarheid als de uitkomst pas laat herkenbaar wordt? Het antwoord ligt in de tijdsdimensie. Waardering hoeft niet onmiddellijk. Ze kan zich langzaam opbouwen naarmate latente effecten manifest worden. Een schilderij dat decennia later invloedrijk blijkt, kan op dat moment waardering genereren; eerdere stilte is geen diskwalificatie. Omgekeerd dooft een kortstondige hype vanzelf uit als vervolg uitblijft. Zo blijft er ruimte voor traagheid en diepgang zonder het systeem te onderwerpen aan onmiddellijke prestatie-eisen.

Ook mislukking krijgt een andere plek. Activiteit die leidt tot inzicht voor anderen—negatieve resultaten, documentatie van valkuilen, open gedeelde leercurves—kan waardevol blijken omdat ze nieuw handelen mogelijk maakt. Een experiment dat niet slaagt, maar zorgvuldig is vastgelegd en hergebruikt wordt om fouten te vermijden, houdt een keten van gebruik in stand. Innovatie hoeft dan niet te worden afgedwongen met risicovergoedingen; ze loont waar zij aantoonbaar nieuwe activiteit ontsluit.

De machtsverhoudingen verschuiven mee. Invloed berust minder op bezit en meer op bewezen doorwerking. Dat maakt hiërarchieën vloeibaarder: leiderschap volgt niet vanzelf uit positie, maar uit zichtbare bijdrage. **Pierre Bourdieu** onderscheidde financieel, cultureel en sociaal kapitaal; in een activiteit-gedreven structuur worden deze vormen niet alleen impliciet, maar expliciet zichtbaar. Niet in de zin van een morele score, wel als kaart van wie met wie en wat doet, en hoelang dat effect heeft. Relaties, kennisdeling en vertrouwen blijken zo geen zachte randvoorwaarden, maar dragers van economische werkelijkheid.

Tegenwerping ligt voor de hand: klinkt dit niet te rationeel voor de grilligheid van menselijk gedrag? Mensen handelen in tegenstrijdigheden, uit affect, vanuit gewoonte en soms tegen beter weten in. Precies daarom is het van belang dat het model niet disciplineert, maar registreert. Het stelt geen gedragscodes op en kent geen sancties toe. Het laat zien waar iets werkt en waar niet, en nodigt uit om daarop te reageren. Inconsistentie is geen systeemfout, maar een kenmerk van leven. Zolang er beweging is, bestaat het potentieel voor betekenis; stilstand maakt dat vanzelf zichtbaar door het uitblijven van vervolg.

Dit onderscheidt de benadering van technocratische of confuciaanse modellen die zich baseren op normerende meetlatten of sociale kredietscores. Hier geen voorspellende profilering, geen ranglijsten van deugd. Er wordt niet gerekend aan karakter, maar aan activiteit. De mens blijft deelnemer, geen dataprofiel. Daardoor valt de verleiding weg om gedrag te sturen via onzichtbare prikkels of gecodeerde normen. Wat telt, is of handelen elders handelen mogelijk maakt.

In de economische sfeer betekent dat een ordening die niet primair draait om bezit of schuld, maar om deelname en doorwerking. Producent en consument zijn niet langer strikt gescheiden: wie afneemt, kan teruggeven; wie gebruikt, kan aanpassen; wie ontvangt, kan doorgeven. Arbeid, creatie en samenwerking vloeien in elkaar over. Een samenleving die zo kijkt, keert in zekere zin terug naar een oude betekenis van economie—het onderhoud van het gemeenschappelijke huis—maar dan met moderne middelen om zichtbaar te maken wat dat onderhoud feitelijk draagt.

Dat levert geen paradijs van gelijkheid op; het garandeert evenmin dat elke inzet dezelfde waardering krijgt. Wel ontstaat een veld waarin toegang tot erkenning breed is: iedereen kan deelnemen via activiteit. Accumulatie is mogelijk zolang men blijft bijdragen; zodra men stopt, neemt waardering af. Zo ontstaat geen gedwongen herverdeling, maar een natuurlijke spreiding van economische energie. Wat blijft, is wat werkt. Wat werkt, is wat wordt gedeeld. En wat gedeeld wordt, wordt zichtbaar als waarde.

In die zin biedt deze sociale dimensie geen utopische ontsnapping, maar een nuchtere herijking. Arbeid hervindt er haar betekenis in de maat van doorwerking, creatie in de maat van verbeelding die anderen in beweging zet, en waardering in de maat van tijd die iets levend houdt. In een tijd waarin steeds meer taken worden geautomatiseerd, is dat wellicht de meest menselijke definitie die overblijft: deelnemen aan een netwerk van handelingen dat groter is dan wijzelf, en daarin zichtbaar maken wat we doen — niet om wie we zijn, maar om wat daardoor mogelijk wordt.

Deel III

Hoofdstuk 1 – Eigendom en gebruik: van bezit naar deelname

Geen concept heeft de westerse beschaving zo diepgaand gevormd als eigendom. Het idee dat iets *van iemand* kan zijn — land, een voorwerp, een idee — ligt aan de basis van zowel het recht als de economie. Van **Locke**'s rechtvaardiging van eigendom als verlengstuk van arbeid tot **Hegels** opvatting dat bezit de voorwaarde is voor zelfbewustzijn: het bezitten van iets werd gezien als een noodzakelijke uitdrukking van vrijheid. De moderne mens *is* wat hij bezit.

Toch begint dat fundament te wankelen. In de digitale economie vervaagt de grens tussen bezit en gebruik. Een gebruiker “koopt” software, maar bezit haar niet. Een automobilist “rijdt” een auto die in lease is. Muziek, films, boeken, zelfs gereedschap — alles wordt toegankelijk via abonnementen, licenties en gedeelde platforms. Bezit verdwijnt stilletjes, vervangen door toegang.

De **Sympanomie** maakt van die overgang geen symptoom, maar een principe. In plaats van te vertrekken vanuit het recht op bezit, vertrekt zij vanuit het *recht op deelname*. Niet de vraag “van wie is dit?”, maar “wie gebruikt dit, en met welk effect?” bepaalt economische betekenis. Waarde is niet meer statisch, maar relationeel.

De wortels van dit denken zijn oud. **Jean-Jacques Rousseau** schreef in zijn *Discours sur l'origine de l'inégalité* (1755) dat ongelijkheid begon toen de eerste mens een stuk grond omheinde en zei: “Dit is van mij.” Voor Rousseau was eigendom niet een natuurrecht, maar een sociale conventie — een noodzakelijke, maar gevaarlijke uitvinding. Hij zag dat de behoefte aan bezit voortkomt uit angst: de drang om zekerheid te scheppen in een onzekere wereld. In de Sympanomie wordt die behoefte niet ontkend, maar hervormd. Zekerheid ontstaat niet meer uit exclusie, maar uit continuïteit van gebruik.

In praktische zin betekent dit dat er drie lagen van eigendom naast elkaar bestaan. De eerste is *persoonlijk gebruiksrecht*: het recht om iets te hanteren, te bewonen of te beheren zolang activiteit aantoonbaar voortduurt. De tweede is *collectief gebruiksrecht*: de gedeelde toegang tot middelen of infrastructuren die meerdere gebruikers onderhouden. De derde is *structureel beheer*: het institutionele niveau dat ervoor zorgt dat middelen beschikbaar blijven wanneer individueel gebruik ophoudt.

Een eenvoudig voorbeeld maakt dit concreet. Stel dat een pianiste een concertvleugel gebruikt voor haar werk. In het klassieke rechtssysteem is de piano haar eigendom; zij kan ermee doen wat ze wil. In de Sympanomie is de piano een actief goed: zij behoudt haar waardering zolang ze wordt gebruikt, bespeeld, onderhouden of gedeeld. Als de pianiste stopt met spelen en het instrument laat verstoffen, neemt de waardering langzaam af. Na verloop van tijd verschuift het gebruiksrecht automatisch: een muziekschool of een andere pianist kan het instrument overnemen. De overdracht gebeurt niet via verkoop, maar via activering.

Dit klinkt radicaal, maar is in essentie een digitale variant van wat het Romeins recht *usus fructus* noemde: het gebruiksgenot van iets zonder absolute eigendom. De Sympanomie moderniseert dat principe door het meetbaar te maken. Activiteit functioneert als bewijs van gebruik, en dus als grond voor recht.

Het model herdefinieert ook de verhouding tussen kapitaal en arbeid. In het industriële kapitalisme is eigendom van de productiemiddelen bepalend voor macht: wie bezit, beslist. In de Sympanomie ligt macht bij degene die gebruikt, omdat waarde alleen ontstaat waar activiteit plaatsvindt. Een inactieve bezitter heeft geen invloed; een actieve gebruiker des te meer. Dat maakt de economie dynamischer en minder vatbaar voor monopolievorming.

De filosoof **Hannah Arendt** maakte in *The Human Condition* (1958) een onderscheid tussen arbeid, werk en handelen. Arbeid onderhoudt het leven, werk schept de wereld, handelen verbindt mensen. In de Sympanomie wordt dat onderscheid functioneel: eigendom behoort tot het domein van “werk”, maar gebruik behoort tot “handelen”. Het is het handelen — het deelnemen aan de wereld — dat waarde genereert. Bezit dat niet wordt gebruikt, is inert: het behoort tot de dode zone van de economie.

Juridisch gezien vraagt dit om een nieuw begrip van eigendomsduur. Waar eigendom nu in principe onbeperkt is, kent gebruik in de Sympanomie een dynamische tijdscomponent. Zodra activiteit ophoudt, begint een afbouwperiode waarin de waardering afneemt en het gebruiksrecht kan verschuiven. Het systeem herkent vanzelf of iets wordt onderhouden, gedeeld of verwaarloosd. De overdracht is geen straf, maar een natuurlijk gevolg van inactiviteit — zoals braakliggende grond vanzelf weer gemeenschappelijk terrein wordt.

De Franse socioloog **Marcel Mauss** toonde in zijn beroemde essay *Essai sur le don* (1925) dat in archaïsche samenlevingen bezit altijd tijdelijk was. Een geschenk moest worden doorgegeven; wie het vasthield, verloor eer. De waarde van dingen lag niet in hun materiële substantie, maar in hun circulatie. De Sympanomie herintroduceert dat

principe in een moderne vorm: goederen behouden hun waardering door gebruik, niet door opsluiting.

Dat roept onvermijdelijk de vraag op hoe privébezit nog kan bestaan. Is er in de Sympanomie ruimte voor persoonlijke domeinen, voor objecten die niet gedeeld worden? Het antwoord is ja — maar met nuance. Privébezit bestaat zolang het functioneert als verlengstuk van activiteit. Een huis dat wordt bewoond, een boek dat wordt gelezen, een tuin die wordt onderhouden — dat alles blijft persoonlijk. Pas wanneer iets structureel inactief wordt, verschuift het status. De bedoeling is niet om bezit af te schaffen, maar om het te verlevendigen: eigendom blijft zolang het leeft.

Deze logica kan ook worden toegepast op digitale goederen, intellectueel eigendom en data. In de huidige economie worden digitale producten vaak juridisch beschermd alsof ze fysieke objecten zijn. De Sympanomie breekt met die fictie. Een idee, ontwerp of algoritme behoudt waardering zolang het actief wordt gebruikt, aangepast of gedeeld. Zodra het verdwijnt uit de praktijk, vervalt zijn status. Dat maakt kennis en innovatie toegankelijker, zonder de maker te benadelen: erkenning blijft zolang invloed blijft.

De filosoof **Michel Serres** stelde dat bezit een primitieve vorm van relatie is — een manier om afstand te overbruggen door toe-eigening. In de netwerksamenleving, zei hij, verschuift eigendom van het hebben naar het *delen van toegang*. De Sympanomie operationaliseert dat inzicht: het delen van toegang is de nieuwe vorm van eigendom. Wie iets deelt, behoudt invloed; wie iets afsluit, verliest die vanzelf.

Tegenstanders zullen opmerken dat dit model misbruikgevoelig lijkt. Wat voorkomt dat iemand simpelweg “doet alsof” hij een goed gebruikt om zijn recht te behouden? De Sympanomie antwoordt met verificatie via activiteit. Gebruik is niet een bewering, maar een meetbaar feit. Een woning wordt bewoond als energieverbruik, onderhoud, aanwezigheidssignalen of interacties dat aantonen. Een machine wordt gebruikt als output wordt geregistreerd. Fictief gebruik heeft geen structurele duur; het verdwijnt vanzelf in de statistiek van tijd.

Een ander bezwaar is emotioneel: veel mensen hechten aan bezit niet om nut, maar om identiteit. De auto, het huis, het erfstuk — ze symboliseren continuïteit. De Sympanomie erkent die behoefte, maar verplaatst haar betekenis. Continuïteit ontstaat niet uit het vasthouden van objecten, maar uit het voortzetten van relaties. Een erfstuk blijft waardevol zolang het wordt gebruikt of doorgegeven. Identiteit ligt niet in het object, maar in de keten van activiteit die het verbindt.

Economisch gezien creëert deze benadering een stabiel systeem van verdeling. Waar het kapitalisme rijkdom concentreert en het socialisme haar herverdeelt, laat de Sympanomie haar circuleren. Bezit wordt niet onteigend, maar onvermijdelijk gedeeld door de dynamiek van tijd. Dat voorkomt zowel accumulatie als stagnatie.

Toch behoudt het systeem individuele prikkels. Wie een goed intensief gebruikt of onderhoudt, behoudt zijn recht. Wie nieuwe toepassingen ontwikkelt, vergroot zijn waardering. Zo blijft initiatief beloond, maar zonder dat bezit zich kan verhard tot macht.

In deze context krijgt ook de notie van luxe een andere betekenis. Luxe is niet langer het bezit van zeldzame dingen, maar het vermogen om ze betekenisvol te gebruiken. Een ambachtelijk vervaardigd object dat generaties meegaat, is waardevoller dan een massaproduct dat na korte tijd wordt weggegooid. De Sympanomie herstelt daarmee de oorspronkelijke betekenis van luxe als *lichting uit de overvloed*, niet als verspilling maar als verfijning van gebruik.

Dit is niet slechts een economische correctie, maar een antropologische verschuiving. De mens wordt opnieuw gedefinieerd als gebruiker van de wereld, niet als haar eigenaar. In plaats van de natuur of technologie te willen beheersen, leert hij ermee samen te werken. De wereld is niet bezit, maar mede-actor. De Duitse filosoof **Martin Heidegger** sprak over het *Gelassenheit* — het laten-zijn van dingen — als een houding van open betrokkenheid. De Sympanomie vertaalt dat ethische principe naar een economische structuur: laat goederen zijn door ze te gebruiken.

Het juridische systeem van de toekomst zal dit model moeten vertalen in nieuwe categorieën van recht. Niet langer alleen eigendomsrecht, maar *gebruiksrecht op basis van activiteit*. Niet contracten die verplichten tot betaling, maar overeenkomsten die verplichten tot instandhouding. Het notariaat van de Sympanomie registreert geen transacties, maar levenscycli.

Zo ontstaat een economie die de realiteit beter weerspiegelt: in de praktijk heeft bezit altijd onderhoud, zorg en gebruik nodig om betekenis te behouden. De Sympanomie maakt dat niet tot last, maar tot principe. Bezit is geen eindpunt, maar een stadium in een continu proces van deelname.

In deze zin is de Sympanomie niet anti-kapitalistisch, maar post-kapitalistisch: zij behoudt het idee van persoonlijke verantwoordelijkheid, maar bevrijdt het van de illusie van absolute controle. De mens blijft vrij om te gebruiken, te bewaren, te scheppen — maar die vrijheid verliest betekenis zodra zij stilstaat.

De overgang van bezit naar deelname is daarom niet slechts economisch of juridisch, maar existentieel. Zij verandert de manier waarop mensen zich tot de wereld verhouden. Waar het kapitalisme de wereld behandelt als voorraad en het communisme als collectief bezit, behandelt de Sympanomie haar als gesprekspartner. Activiteit is de taal waarin dat gesprek plaatsvindt.

Deel III – Hoofdstuk 2 – Juridische kaders van de Sympanomie: recht, verantwoordelijkheid en continuïteit

Elk economisch systeem vereist een juridisch fundament. Zonder regels die bepalen wie mag handelen, wie aansprakelijk is en hoe geschillen worden beslecht, vervalt elke vorm van ruil of samenwerking in willekeur. In de kapitalistische orde is dat fundament gebaseerd op eigendom en contract: bezit verleent rechten, contracten binden verplichtingen. De Sympanomie, die niet vertrekt vanuit bezit maar vanuit activiteit,

vraagt daarom om een ander juridisch principe — niet *eigendom als bron van macht*, maar *deelname als bron van recht*.

Het klassieke eigendomsrecht berust op drie pijlers: het recht op gebruik (**usus**), het recht op genot (**fructus**) en het recht op beschikking (**abusus**). Wie iets bezit, mag het gebruiken, de opbrengst innen en ernaar believen over beschikken. Dit model heeft eeuwenlang de economie gestabiliseerd omdat het zekerheid bood: wie iets bezat, kon plannen maken, investeren, nalaten. Maar diezelfde zekerheid werd ook een bron van rigiditeit. Bezit kon worden vastgehouden zonder gebruik, middelen konden worden opgepot, en recht kon worden gescheiden van verantwoordelijkheid.

De Sympanomie stelt een fundamenteel andere verhouding voor tussen recht en tijd. In plaats van eigendom als permanent te beschouwen, maakt zij het afhankelijk van *duurzame activiteit*. Een goed of een recht blijft geldig zolang het in werking is. Zodra activiteit ophoudt, treedt een fase van herziening in waarin het gebruiksrecht kan verschuiven. Juridisch gezien betekent dat een verschuiving van *absolute eigendom* naar *functionele toewijzing*.

Men kan dit vergelijken met het Romeins begrip *usufructus* — het vruchtgebruik — maar de Sympanomie voegt daaraan de digitale factor toe: objectieve verificatie van gebruik. Activiteit is niet langer subjectief of op vertrouwen gebaseerd, maar verifieerbaar via data. Daardoor kan het recht op gebruik worden vastgesteld zonder beroep op gezag of eigendomstitel.

In dit systeem wordt eigendom niet afgeschaft, maar dynamisch gemaakt. Waar het traditionele recht statisch is — een document verleent recht totdat het wordt ingetrokken — is het sympanomische recht *levend*: het bevestigt zichzelf door voortdurende activiteit. Een woning, bijvoorbeeld, blijft juridisch gekoppeld aan haar bewoners zolang zij er feitelijk wonen, energie verbruiken, onderhoud plegen of bijdragen aan de gemeenschap waarin het huis zich bevindt. Zodra die activiteit langdurig stopt, verliest het gebruiksrecht zijn geldigheid en wordt het object opnieuw beschikbaar voor herallocatie.

Om dit te laten functioneren, zijn drie juridische innovaties noodzakelijk: **tijdgebonden rechten, verantwoordelijke verificatie** en **gelaagde aansprakelijkheid**.

Tijdgebonden rechten vervangen het idee van eeuwigdurend bezit door *continuïteitslicenties*. Deze licenties worden automatisch vernieuwd zolang activiteit aantoonbaar voortduurt. Denk aan een digitaal certificaat dat gekoppeld is aan de waarderingsdata van de Sympa: zolang het systeem herhaald gebruik registreert, blijft het certificaat geldig. Wanneer activiteit stopt, start een afbouwperiode waarin hernieuwing alleen mogelijk is via heractivering. Zo wordt stilstand geen misdrijf, maar een signaal: de tijd doet zijn werk.

Verantwoordelijke verificatie betekent dat rechten niet enkel bureaucratisch worden beheerd, maar via gedeelde verificatie in het netwerk. Elke registratie — van gebruik, onderhoud, of overdracht — wordt bevestigd door meerdere partijen. Daarmee verschuift het juridische vertrouwen van documenten naar bewijs van activiteit. Dit is

geen utopie; het principe wordt al toegepast in digitale notariële systemen en supply-chain-audits. De Sympanomie breidt dat uit tot de hele economie.

Gelaagde aansprakelijkheid houdt in dat verantwoordelijkheid proportioneel is aan invloed. In het kapitalistische recht geldt eigendom als bron van aansprakelijkheid: wie iets bezit, is verantwoordelijk voor schade die daaruit voortvloeit. In de Sympanomie ligt verantwoordelijkheid bij degene die de activiteit uitvoert of beïnvloedt. Een fabrikant is verantwoordelijk voor de productie, de gebruiker voor het gebruik, de beheerder voor het onderhoud. Elk niveau heeft zijn eigen verantwoordelijkheid, verifieerbaar via activiteitspatronen. Dat voorkomt zowel het doorschuiven van schuld als het opleggen van onevenredige aansprakelijkheid.

Deze structuur brengt het recht dichterbij de werkelijkheid van handelen. Want handelen, zoals **Hannah Arendt** benadrukte, is nooit volledig voorspelbaar of controleerbaar. Een handeling kan gevolgen hebben die pas later zichtbaar worden. In een statisch rechtssysteem leidt dat tot vertraging: geschillen, rechtszaken, compensaties. In de Sympanomie kan het systeem die gevolgen dynamisch volgen: als activiteit schadelijke effecten blijkt te hebben, kan waardering worden herzien, licenties worden aangepast, of gebruiksrechten tijdelijk worden bevroren. Het recht reageert niet meer post factum, maar in real time.

Dit maakt de Sympanomie niet tot een algoritmische dictatuur, maar tot een juridisch ecosysteem. In plaats van wetten die eenmalig worden uitgevaardigd, werkt het recht als een voortdurend kalibrerend systeem van checks en herwaarderingen. Elk gebruiksrecht is tijdelijk, elk contract herzienbaar, elk bezit herroepbaar — niet door willekeur, maar door de logica van tijd en activiteit.

Toch is er een belangrijke waarborg: het principe van menselijke toetsing blijft behouden. Waar digitale verificatie geen onderscheid kan maken tussen technische storing en intentioneel misbruik, treedt de menselijke raad van beoordeling in werking. Deze raden bestaan uit juristen, technici en maatschappelijke vertegenwoordigers die besluiten kunnen herzien, data kunnen corrigeren en uitzonderingen kunnen erkennen. Zij fungeren als moreel anker binnen een zelfregelend systeem.

Dit hybride model — digitaal waar mogelijk, menselijk waar nodig — voorkomt dat het recht mechanisch wordt. Het herstelt de balans tussen norm en interpretatie, tussen data en oordeel. Zoals de Franse rechtsfilosoof **Jacques Derrida** schreef: “Recht is altijd in wording; het recht dat vastligt, is reeds onrecht.” De Sympanomie neemt dat letterlijk: recht blijft in beweging, net als de wereld waarop het betrekking heeft.

Contractvorming in de Sympanomie volgt hetzelfde principe. Waar klassieke contracten werken met beloften en afdwingbare clausules, werken sympanomische overeenkomsten met *activiteitsvoorwaarden*. Een contract specificeert niet wat iemand moet betalen, maar wat hij moet doen of onderhouden. Zodra die activiteit verifieerbaar plaatsvindt, bevestigt het netwerk automatisch de uitvoering. Geschillen gaan dus niet langer over interpretatie van tekst, maar over bewijs van handeling.

Een voorbeeld: een transportbedrijf sluit een overeenkomst met een stad om goederen te leveren. In plaats van betaling per kilometer wordt waardering toegekend per succesvol uitgevoerde levering, bevestigd door de ontvangende partij. Het contract hernieuwt zich zolang activiteit voortduurt. Faalt het bedrijf structureel in levering, dan daalt de waardering en kan een ander de activiteit overnemen. Zo ontstaat een zelfregulerende markt waarin falen niet tot juridische strijd leidt, maar tot natuurlijke herverdeling van activiteit.

Ook eigendom van grond of natuurlijke hulpbronnen krijgt in dit systeem een andere status. In de traditionele economie worden deze als passieve bezittingen behandeld — men kan grond bezitten zonder haar te gebruiken. In de Sympanomie blijft grond in waarde alleen behouden door gebruik, onderhoud of ecologische functie. Een stuk land dat braakligt zonder doel verliest zijn waardering; een bos dat duurzaam wordt beheerd behoudt die. Het recht volgt hier de logica van vitaliteit: bezit leeft slechts zolang het deelneemt aan het grotere netwerk van activiteit.

De implicaties hiervan voor belastingrecht zijn eveneens fundamenteel. Belasting in de Sympanomie is niet gebaseerd op bezit of inkomen, maar op *inactiviteit*. Wie middelen heeft die langdurig niet worden gebruikt, draagt bij aan het systeem door waardevermindering; wie actief onderhoudt of deelt, behoudt zijn waardering. Belastingen worden zo geen straf, maar een evenwichtsmechanisme: ze compenseren stilstand.

De rol van instellingen verandert eveneens. Banken worden waarderingsinstituten, notarissen worden beheerders van continuïteit, en rechters worden beoordelaars van activiteitspatronen. De staat zelf wordt eerder een coördinator dan een eigenaar van middelen. Hij garandeert infrastructuur en rechtvaardige toegang, maar bezit niets blijvends. Macht ligt verspreid, maar niet verdampt: zij functioneert via verbindingen.

De rechtsfilosoof **Lon Fuller** betoogde dat een goed rechtssysteem niet zozeer gehoorzaamheid afdwingt, maar samenwerking mogelijk maakt. Wetten zijn communicatiemiddelen, geen bevelen. De Sympanomie radicaliseert dat inzicht: zij maakt van het recht een communicatief netwerk waarin activiteit de taal is. Elk gebruik, elke overdracht, elke herziening is een zin in een voortdurend gesprek over verantwoordelijkheid.

Natuurlijk rijst de vraag hoe rechtszekerheid behouden blijft in zo'n vloeiend systeem. Mensen hebben behoefte aan voorspelbaarheid; ondernemingen moeten kunnen plannen. De Sympanomie waarborgt dat via *tijdelijke stabiliteit*: rechten worden toegekend voor vastgestelde perioden, hernieuwbaar bij voortgezet gebruik. Niemand verliest iets plotseling; de afbouw is geleidelijk, zichtbaar, voorspelbaar. Het verschil is dat zekerheid niet meer oneindig is, maar hernieuwbaar door handeling.

Deze vorm van zekerheid is realistischer dan het illusoire eeuwigdurende eigendom. Want in de praktijk is elk bezit afhankelijk van onderhoud, zorg en gemeenschap. De Sympanomie erkent die afhankelijkheid niet als zwakte, maar als kracht. Continuïteit ontstaat niet uit fixatie, maar uit beweging.

Het is verleidelijk om dit model te zien als abstract of te idealistisch, maar in werkelijkheid sluit het aan bij bestaande juridische ontwikkelingen. In het milieurecht wordt al gewerkt met gebruiksrechten op tijdsbasis; in de digitale economie bestaan licenties die automatisch vervallen bij inactiviteit; in het civiele recht groeit het belang van *due diligence* — voortdurende verantwoordelijkheid in plaats van eenmalige transactie. De Sympanomie brengt deze tendensen samen in een coherente structuur.

Het resultaat is een rechtssysteem dat gelijktijdig stabiel en flexibel is. Stabiel omdat rechten verifieerbaar en voorspelbaar zijn; flexibel omdat ze zich aanpassen aan activiteit. Het is een systeem waarin vrijheid niet langer het recht is om te bezitten, maar het vermogen om te handelen.

De Duitse socioloog **Niklas Luhmann** beschreef het recht als een communicatiesysteem dat complexiteit reduceert door beslissingen te codificeren. De Sympanomie gaat een stap verder: zij reduceert complexiteit door beslissingen te laten ontstaan uit activiteit zelf. Het netwerk beslist waar activiteit plaatsvindt, en het recht volgt. Zo ontstaat een dynamische rechtsorde die niet langer buiten de economie staat, maar er integraal deel van uitmaakt.

Uiteindelijk is de juridische logica van de Sympanomie een poging om verantwoordelijkheid weer zichtbaar te maken in een wereld waar eigendom die heeft verhuisd. Zij herstelt de verbinding tussen handelen en gevolg, tussen gebruik en recht. In een tijd waarin eigendom vaak abstract en anoniem is geworden — aandelen, data, patenten — biedt zij een nieuw ethisch kompas: wie iets in werking zet, is deel van wat volgt.

Zo transformeert het recht van een systeem dat bezit beschermt naar een systeem dat beweging bewaart. En daarin ligt wellicht haar grootste belofte: een rechtsorde die niet stolt in regels, maar meebeweegt met het leven zelf.

Deel III – Hoofdstuk 3 – Economische instituties en governance: besluitvorming, samenwerking en macht

Een samenleving die waarde baseert op activiteit in plaats van bezit kan niet worden bestuurd door dezelfde instellingen die het kapitalisme hebben voortgebracht. Wanneer macht niet langer voortkomt uit eigendom, maar uit gebruik, verandert de aard van bestuur zelf. Economische instituties verliezen hun rol als toezichthouders van kapitaalstromen en worden coördinatoren van activiteit. Wat telt is niet wie iets bezit, maar wie iets in beweging kan brengen.

Bestuur in deze context is per definitie decentraal. Geen enkele instantie kan het geheel overzien, want waarde ontstaat overal waar iets gebeurt. Dat betekent echter niet dat er geen orde bestaat. Coördinatie ontstaat uit patronen van wederzijdse bevestiging. Netwerken van mensen, bedrijven, instellingen en lokale gemeenschappen vormen knooppunten van besluitvorming, elk verantwoordelijk voor hun eigen activiteitsterrein.

Het uitgangspunt is dat macht altijd relationeel is. Zoals **Michel Foucault** schreef, bestaat macht niet als bezit, maar als interactie — een netwerk van invloeden dat voortdurend verschuift. In deze nieuwe orde is macht niet iets dat wordt toegeëigend, maar iets dat men tijdelijk uitoefent door deelname aan processen die waarde genereren. Zodra activiteit ophoudt, verdwijnt ook macht. Dat voorkomt dat instituties zich verhardten tot bureaucratieën.

Bestuurlijke legitimiteit berust niet langer op verkiezingen of ideologische mandaten, maar op aantoonbare effectiviteit. Een organisatie of bestuursseenheid behoudt zijn positie zolang haar handelen wordt bevestigd door reële activiteit en gedeelde resultaten. Wanneer effectiviteit afneemt, neemt ook invloed af. Besluitvorming wordt zo een dynamisch proces van voortdurende toetsing.

Het model sluit aan bij het pragmatische denken van **John Dewey**, die stelde dat democratie niet een staatsvorm is, maar een levensvorm: een methode van gezamenlijk probleemoplossen. In plaats van periodieke stemrondes kent deze vorm van bestuur continue feedback. De legitimiteit van een bestuur wordt niet verleend voor een termijn, maar voor zolang het zijn functie vervult. De politieke tijd volgt de ritmes van de werkelijkheid, niet de kalender van verkiezingen.

Besturen zijn opgebouwd uit drie lagen: lokale coöperatieve raden, regionale coördinatiecentra en een overkoepelend assemblage-orgaan. De lokale raden beheren directe activiteiten: productie, infrastructuur, dienstverlening, kennisuitwisseling. Zij bestaan uit vertegenwoordigers van gebruikers, uitvoerders en gemeenschappen. Hun taak is niet regelgeving, maar afstemming. Ze werken met transparante gegevens over activiteitspatronen en kunnen gezamenlijk besluiten nemen over prioriteit, middelen en onderhoud.

De regionale centra fungeren als bruggen tussen sectoren. Zij zorgen dat infrastructuren op elkaar aansluiten — bijvoorbeeld dat transport, energie en data-netwerken gecoördineerd blijven. Hun rol is vergelijkbaar met die van planbureaus of economische raden, maar zonder monopolistisch gezag. Zij werken volgens het principe van *synoptische coördinatie*: het afstemmen van patronen zonder centralisatie.

Het hoogste orgaan, de assemblage, is geen parlement in de klassieke zin. Het is een open overlegstructuur waarin vertegenwoordigers van verschillende sectoren, beroepsgroepen en gemeenschappen periodiek bijeenkomen om de langetermijnevolutie van het systeem te bespreken. Hun besluiten hebben adviserend, niet dwingend karakter. Macht ligt niet in decreten, maar in consensus die zich vertaalt in daadwerkelijke activiteit. Alleen wat wordt uitgevoerd, krijgt betekenis.

Deze gelaagdheid weerspiegelt het denken van **Alexis de Tocqueville**, die in de negentiende eeuw al betoogde dat vrijheid niet wordt gewaarborgd door sterke staten, maar door sterke gemeenschappen. Door bevoegdheden te verdelen over talloze lokale niveaus, wordt concentratie van macht onmogelijk. De bovenste laag functioneert als spiegel, niet als meester.

Transparantie speelt hierin een sleutelrol. Omdat activiteit digitaal verifieerbaar is, kan elke gemeenschap zien waar energie en middelen werkelijk stromen. Die openheid vervangt het traditionele toezicht. In plaats van audits en inspecties is er permanente zichtbaarheid van resultaat. Tegelijk wordt privacy beschermd: gegevens over activiteit zijn anoniem, alleen de aggregaten zijn openbaar. Daardoor ontstaat vertrouwen zonder afhankelijkheid.

Het bestuurlijke model kent ook een morele dimensie. Het maakt het onmogelijk om macht te scheiden van verantwoordelijkheid. Wie iets beheert, is zichtbaar verantwoordelijk voor het resultaat. Dat maakt corruptie moeilijker, niet door strengere controle, maar door de structuur zelf: macht verdwijnt zodra activiteit opdroogt. Macht is een functie van betekenis, niet van bezit of positie.

De economie als geheel wordt zo bestuurd door de logica van *circulerende verantwoordelijkheid*. Elk niveau draagt bij aan de continuïteit van activiteit. De staat, voor zover die nog bestaat, fungeert als garant van infrastructuur en rechtvaardige toegang, maar niet als eigenaar of opdrachtgever. Zij bewaakt slechts de integriteit van het systeem: dat participatie mogelijk blijft, dat data beschermd zijn, dat recht wordt gehandhaafd.

De politieke filosoof **Hannah Arendt** stelde dat macht alleen bestaat zolang mensen samen handelen. Zodra handelen ophoudt, verandert macht in geweld of bureaucratie. Het bestuursmodel dat hieruit voortvloeit, voorkomt die degeneratie door macht voortdurend te koppelen aan actie. De instituties blijven in beweging omdat hun legitimiteit afhankelijk is van resultaat.

In de praktijk kan dit betekenen dat een lokale gemeenschap zelf besluit hoe energie wordt opgewekt of verdeeld, dat beroepsgroepen hun eigen standaarden beheren, en dat burgers kunnen deelnemen aan tijdelijke raden wanneer hun expertise relevant is. Deelname is niet permanent, maar cyclisch. Mensen worden niet gekozen om te regeren, maar geroepen om bij te dragen.

De politieke economie van dit model verschilt fundamenteel van representatieve democratie. Waar representatie macht abstraheert, maakt participatie haar concreet. Besluitvorming wordt niet gemonopoliseerd door beroepspolitici, maar gedeeld door allen die in staat zijn om bij te dragen. Dat leidt tot een politiek van kennis in plaats van ideologie: wie iets weet, handelt; wie niet handelt, observeert.

Natuurlijk roept dit vragen op over conflicten en besluitvorming. Wat gebeurt er als lokale belangen botsen? Hoe wordt consensus bereikt? Hier biedt de structuur van open data een oplossing. Omdat activiteitspatronen zichtbaar zijn, kan elke partij de gevolgen van beslissingen evalueren. Discussies gaan niet langer over aannames, maar over feiten. Macht verschuift van retoriek naar effectiviteit.

In dit verband is het nuttig te verwijzen naar de ideeën van **Karl Popper**, die stelde dat open samenlevingen gekenmerkt worden door hun vermogen tot zelfcorrectie. Een samenleving is niet vrij omdat ze fouten vermijdt, maar omdat ze ze kan herstellen. Dat

principe ligt ook hier ten grondslag: beslissingen kunnen altijd worden herzien wanneer de werkelijkheid verandert.

Bestuur wordt dus niet gedefinieerd als controle, maar als onderhoud. De overheid in deze context is eerder een tuinman dan een architect — zij schept condities, geen structuren. Zij onderhoudt de infrastructuur die collectieve activiteit mogelijk maken: digitale netwerken, mobiliteit, rechtssystemen, kennisbanken. Maar zij bemoeit zich niet met de inhoud van activiteit. In die zin is dit een *lichte staat*: niet zwak, maar doelmatig.

Deze vorm van governance is minder ideologisch dan pragmatisch. Zij erkent dat mensen feilbaar zijn, dat belangen botsen en dat consensus nooit volledig is. Maar in plaats van dat te beschouwen als een tekort, maakt zij er een functioneel principe van. Conflict is niet het einde van samenwerking, maar een methode om prioriteiten te herijken. Waar strijd plaatsvindt, vindt beweging plaats.

De Franse socioloog **Bruno Latour** heeft betoogd dat moderne politiek te lang de werkelijkheid buiten beschouwing liet: ze sprak over macht, maar niet over de materiële wereld waarin macht werkt. In het model dat hier wordt geschetst, keren materiële en digitale realiteit terug in de kern van besluitvorming. Wat niet werkt, verdwijnt vanzelf. Politiek is niet langer theater, maar onderhoud van een functionerende werkelijkheid.

Toch is er ook ruimte voor symboliek, ritueel en ceremonie — niet in de vorm van hiërarchische staatsmacht, maar als collectieve reflectie. Mensen hebben behoefte aan betekenis, niet alleen aan efficiëntie. Daarom blijven er momenten van gemeenschappelijke besluitvorming en herdenking: jaarvergaderingen, openbare beraadslagingen, feestdagen die niet gaan over naties of leiders, maar over de gedeelde dynamiek van activiteit.

Het gevaar van elk systeem is verstarring. Ook een netwerk kan bureaucratisch worden wanneer het zichzelf te serieus neemt. Daarom zijn ingebouwde momenten van zelfrelativering noodzakelijk. Periodieke “stiltes” — periodes waarin geen beslissingen worden genomen maar alleen wordt geëvalueerd — fungeren als rustpunten. Macht moet kunnen ademen; bestuur moet ook durven niets te doen.

De Duitse filosoof **Peter Sloterdijk** beschreef civilisatie als het vermogen om samen te oefenen in beheersing — niet in de zin van onderdrukking, maar van afstemming. In die geest is bestuur hier een vorm van collectieve oefening: een voortdurende calibratie tussen handelen en denken, tussen lokaal belang en gemeenschappelijk evenwicht.

In de context van mondiale verhoudingen betekent dit dat ook internationale samenwerking anders wordt vormgegeven. Staten blijven bestaan, maar niet als rivalen of machtsblokken. Zij worden knooppunten in een grotere weefstructuur van samenwerking. Handel is geen competitie om marktaandeel, maar uitwisseling van activiteit: wie iets doet dat elders effect heeft, krijgt erkenning, niet overwicht.

De verhouding tussen politiek en economie verandert daarmee fundamenteel. Politieke macht is niet langer de instantie die economische waarde verdeelt, maar de structuur

die haar transparant maakt. De klassieke tegenstelling tussen markt en staat verdwijnt, omdat beide dezelfde grondlogica delen: waarde als activiteit. Economie wordt een publieke zaak; politiek wordt een economische praktijk.

Deze transformatie vraagt niet om revolutie, maar om heroriëntatie. Het is geen breuk met de geschiedenis, maar een verschuiving van accent. Waar het negentiende-eeuwse kapitalisme werd gedreven door bezit, en de twintigste eeuw door productie, kan de eenentwintigste eeuw worden gedreven door coördinatie. Dat is de betekenis van bestuur in deze nieuwe orde: niet regeren, maar verbinden.

De vraag die overblijft is wellicht de oudste politieke vraag: wie beslist uiteindelijk? Het antwoord is onvermijdelijk teleologisch — niemand, en dus iedereen. Beslissing is niet langer een punt, maar een proces. Macht berust bij degene die handelt, maar verdwijnt zodra de handeling voltooid is. In plaats van permanente macht, bestaat er circulerende invloed.

Deze vorm van bestuur is kwetsbaar, omdat zij afhankelijk is van vertrouwen in menselijk handelen. Maar juist daarom is zij realistisch. Ze erkent dat geen enkel systeem de complexiteit van de werkelijkheid volledig kan omvatten. Bestuur wordt zo niet een poging tot beheersing, maar tot voortdurende aanpassing. En in die aanpassing ligt de ware intelligentie van een samenleving besloten.

Deel IV

Hoofdstuk 1 – Cultuur, kennis en verbeelding: de menselijke factor in een economie van activiteit

De geschiedenis van elke economie is ook de geschiedenis van haar ideeën over de mens. In het mercantilisme werd de mens gezien als handelaar — een wezen dat accumuleert. In het industrialisme als arbeider — een rad in het productiesysteem. In het neoliberalisme als consument — een berekenend individu dat zijn verlangens

uitdrukt in marktvraag. Elk van deze mensbeelden heeft zijn sporen nagelaten in de instituties en waarden die hun tijd bepaalden.

Wanneer een economie verschuift van bezit naar activiteit, moet zij ook haar mensbeeld herzien. De vraag is dan niet langer: *wat bezit iemand?* of *wat verdient iemand?* maar: *waarin neemt iemand deel, en met welk effect?* De Sympanomie, als model waarin waarde ontstaat door actieve betrokkenheid, dwingt tot een nieuwe vorm van antropologie — één die menselijke onvolmaaktheid niet corrigeert, maar als uitgangspunt neemt.

Het wezen van de mens is tegenstrijdigheid. Hij is tegelijk schepper en vernietiger, samenwerker en egoïst, zoeker naar betekenis en consument van leegte. Een economie die deze tegenstrijdigheid niet erkent, vervalt vroeg of laat tot moralisme of dwang. Dat is het probleem geweest van alle modellen die het menselijke gedrag wilden herleiden tot rationele berekening of morele discipline. De mens is geen programmeerbare actor; hij is een verzameling driften die zich soms in orde, soms in chaos uitdrukken.

Daarom kan een systeem dat waarde meet aan activiteit niet gebaseerd zijn op morele oordelen. De Sympa, als waarderingsindex, registreert activiteit zonder intentie te interpreteren. Zij onderscheidt niet tussen nobele en triviale handelingen, tussen kunst en ambacht, tussen wetenschap en ambachtelijke arbeid. Wat telt, is dat iets in beweging blijft — dat kennis, expressie of gebruik zich voortzet. Dit onderscheidt de Sympanomie radicaal van controlerende modellen zoals het Chinese sociale kredietsysteem of de Europese CBDC, waar activiteit wordt geëvalueerd op conformiteit met gewenst gedrag. Hier is activiteit zelf de maat.

De vraag blijft echter: hoe verhoudt cultuur zich tot zo'n model? Kan kunst, die juist waarde put uit nutteloosheid, nog bestaan in een systeem dat activiteit belooft? Het antwoord is ja — op voorwaarde dat activiteit breed wordt opgevat. Creatie, reflectie en verbeelding zijn vormen van activiteit die betekenis genereren, ook als hun economisch nut indirect is.

In de klassieke economie werd kunst beschouwd als luxe of versiering, iets wat pas mogelijk is na bevrediging van materiële behoeften. **John Maynard Keynes**, in zijn *Economic Possibilities for our Grandchildren* (1930), voorspelde dat zodra de basisbehoeften waren vervuld, de mens zich weer zou wijden aan “het goede leven” — kunst, filosofie, vriendschap. In zekere zin is dat de horizon waar de Sympanomie naartoe beweegt: een economie waarin waarde ontstaat uit culturele, intellectuele en maatschappelijke activiteit in plaats van louter productie.

Toch betekent dat niet dat kunst of kennis een bevoorrechte status krijgen. Integendeel: ze worden onderdeel van dezelfde dynamiek als elke andere menselijke handeling. Een kunstwerk dat niemand bekijkt, verliest waardering; een onderzoeksproject dat geen navolging krijgt, dooft uit. Maar zolang ze in beweging blijven — door uitvoering, onderwijs, herinterpretatie — behouden ze hun waarde. Dat is geen marktmechanisme, maar een erkenning van vitaliteit: betekenis leeft zolang ze wordt gedeeld.

Het onderscheid met het kapitalistische model is hier subtiel maar fundamenteel. In het huidige systeem ontleent een schilderij zijn waarde aan zeldzaamheid en speculatie; in de Sympanomie aan gebruik. Een muziekstuk dat voortdurend wordt uitgevoerd, heeft hogere waardering dan een onberoerd meesterwerk in een kluis. Dezelfde logica geldt voor kennis: een artikel dat breed wordt geciteerd, behoudt zijn waarde, terwijl een theorie die vergeten raakt vanzelf verdwijnt uit de waarderingssfeer.

Deze benadering doet denken aan het pragmatisme van **William James**, die stelde dat waarheid geen eigenschap is van uitspraken, maar van hun werking: “True ideas are those we can assimilate, validate, corroborate and verify.” Zo ook met waarde: ze bestaat niet op zichzelf, maar in haar vermogen om te werken, te circuleren, effect te hebben.

De digitale infrastructuur maakt dit zichtbaar zonder centralisatie. Via de waarderingslogica van de Sympa wordt activiteit meetbaar zonder inmenging. Wanneer iemand een lezing organiseert, een artikel publiceert, een programma onderhoudt of een compositie uitvoert, wordt die deelname geregistreerd als bijdrage aan de continuïteit van betekenis. Het is niet de staat of een algoritme die oordeelt, maar de gemeenschap van gebruik.

Een belangrijk verschil met traditionele systemen van culturele subsidie is dat waardering niet vooraf wordt toegekend, maar zich ontwikkelt door betrokkenheid. Een theatergezelschap ontvangt waardering zolang mensen blijven komen; een digitaal archief behoudt die zolang het geraadpleegd wordt. Dat creëert een vorm van culturele duurzaamheid zonder afhankelijkheid van bureaucratie.

Tegelijk blijft er ruimte voor experiment. Niet alles wat nieuw is, wordt onmiddellijk erkend — en dat hoeft ook niet. Zoals de Franse filosoof **Paul Valéry** schreef: “Een kunstwerk is nooit af, slechts verlaten.” De waarderingsdynamiek laat dat toe: een idee kan sluimeren, vergeten worden, en later opnieuw tot leven komen. In dat moment van heractivering krijgt het opnieuw waarde. Zo ontstaat een geheugen dat niet statisch is, maar ademend.

Hetzelfde principe geldt voor wetenschap en onderwijs. In plaats van financiering op basis van publicatie-aantallen of citatie-indexen, wordt waarde hier gekoppeld aan daadwerkelijke toepassing en kennisoverdracht. Een onderzoeksgroep die resultaten deelt, onderwijs verzorgt of technologie toegankelijk maakt, genereert meer waardering dan een geïsoleerde specialistische productie. Wetenschap wordt niet afgerekend op productiviteit, maar op vitaliteit.

Dat lijkt op het eerste gezicht een morele benadering, maar het tegendeel is waar. Er wordt geen oordeel geveld over goed of slecht onderzoek — alleen over de mate waarin het wordt opgenomen in het collectieve weefsel van kennis. Dat maakt de structuur niet moreel, maar functioneel. De economie van kennis wordt zo een levend archief, waarin ideeën komen en gaan zoals cellen in een organisme.

Onderwijs krijgt binnen dit model een bijzondere plaats. Niet als productie van arbeidspotentieel, maar als circulatie van vermogen. Leren is activiteit — niet alleen

cognitief, maar sociaal. Elke leerling die iets doorgeeft, onderhoudt het weefsel van kennis. De waardering volgt dus niet enkel de docent, maar de hele keten van overdracht. Zo wordt onderwijs niet langer een kostenpost, maar een continu proces van waarde-creatie.

Hierin klinkt de invloed van **Hannah Arendt** door, die in *The Human Condition* onderscheid maakte tussen arbeid, werk en handelen. Arbeid is cyclisch, werk is doelgericht, maar handelen is relationeel — het vermogen om in de wereld te verschijnen, te spreken, te beginnen. Het systeem dat hier beschreven wordt, waardeert juist die derde dimensie: niet de herhaling van productie, maar de vernieuwing van handelen.

Toch blijft de vraag: hoe voorkomt men dat zo'n dynamisch systeem ontaardt in oppervlakkigheid? Als alles wat beweegt waarde heeft, dreigt de aandacht zich te verdelen over de meest zichtbare of populaire activiteiten. De remedie ligt in de structuur zelf: waardering is cumulatief maar afnemend. Activiteit die veel aandacht krijgt, stijgt snel, maar stabiliseert even snel; wat langdurig en consistent bijdraagt, behoudt zijn waarde. Zo ontstaat een evenwicht tussen innovatie en continuïteit.

Dat evenwicht weerspiegelt wat **Aristoteles** *phronèsis* noemde — praktische wijsheid. Niet de kennis van wetten of principes, maar het vermogen om in concrete situaties het juiste midden te vinden. In die zin is dit model geen technocratisch systeem, maar een ethische economie: het waardeert datgene wat zich bewijst in de tijd.

Het menselijke element blijft beslissend. Technologie registreert slechts; betekenis ontstaat in interpretatie. Daarom worden beslissingen over culturele, wetenschappelijke en educatieve prioriteiten genomen door gemengde raden van gebruikers, makers en onderzoekers. Zij oordelen niet op basis van smaak of status, maar op relevantie: wat houdt de samenleving levend?

Luxueuze expressie — haute couture, architectuur, gastronomie — krijgt eveneens een plaats binnen deze structuur. Niet als privilege, maar als vorm van intensieve creatie. Een ambacht dat schoonheid voortbrengt en door anderen wordt gebruikt of beleefd, genereert waarde. Luxe is niet verboden, maar afhankelijk van participatie. Een meesterwerk dat velen inspireert, leeft; wat enkel bezit is, dooft uit.

Daarmee sluit het systeem niet aan bij het ascetische moralisme van ecologische of technocratische ideologieën. Het erkent dat overvloed een menselijke behoefte is, zolang zij betekenis heeft. Zoals **Nietzsche** opmerkte, heeft de mens niet geleerd te leven van brood alleen — hij leeft van vormen, dromen, stijl. De economie van activiteit biedt ruimte voor die overvloed, zolang zij zich vertaalt in deelbaarheid.

De culturele en intellectuele dimensie van deze economie maakt haar uiteindelijk minder kwetsbaar voor de crises van de oude orde. Waar traditionele systemen bezwijken onder schaarste of overproductie, kan een economie van activiteit meebewegen met verandering. Als mensen minder consumeren maar meer delen, verschuift de dynamiek vanzelf. Betekenis vervangt bezit als kern van stabiliteit.

In dat opzicht vormt de Sympanomie geen breuk met de geschiedenis, maar een continuatie van een lange zoektocht: hoe waarde te verbinden met leven in plaats van met dode objecten. De Grieken spraken al over *oikonomia* als de kunst van het huishouden — het onderhouden van leven, niet het vergaren van rijkdom. Het systeem dat hieruit voortvloeit, is een moderne herinterpretatie van dat oude ideaal: economie als zorg voor activiteit, niet als beheer van bezit.

Deel IV – Hoofdstuk 2 – Arbeid, innovatie en menselijke drijfveren: tussen autonomie en samenwerking

Elke economie berust uiteindelijk op een voorstelling van arbeid. Niet op arbeid als activiteit alleen, maar als morele categorie: een beeld van wat het betekent om iets bij te dragen, om iets te doen dat telt. Sinds de industriële revolutie is arbeid de maat geworden van menselijke waarde. Het loon verving de erkenning, de fabriek de gemeenschap, en de arbeid zelf werd ontdaan van haar oorspronkelijke betekenis: niet meer het scheppen van iets in de wereld, maar het ruilen van tijd voor geld.

De twintigste eeuw heeft dit principe tot in het absurde doorgevoerd. Arbeid werd niet alleen de kern van de economie, maar van identiteit. “Wat doe jij?” werd de eerste vraag in elk gesprek, alsof de functie het wezen bepaalde. Tegelijkertijd werd arbeid steeds abstracter: de directe relatie tussen inspanning en resultaat verdween. Waar de arbeider vroeger kon wijzen naar het product van zijn handen, ziet de hedendaagse werknemer hooguit data, protocollen, of grafieken.

De Franse filosoof **André Gorz** zag dit al in de jaren zeventig: arbeid was niet langer een bron van vervulling, maar een instrument van afhankelijkheid. Zijn diagnose was scherp: hoe meer de economie groeit, hoe minder mensen begrijpen wat hun werk eigenlijk betekent. De groei van bureaucratie, specialisatie en automatisering heeft arbeid losgemaakt van zijn sociale context.

In een economie die waarde meet aan activiteit en betrokkenheid, wordt deze vervreemding herzien. Arbeid krijgt zijn concrete betekenis terug — niet als dwang, maar als vorm van deelname. In plaats van arbeid te belonen naar tijd of hiërarchie, wordt zij gewaardeerd naar effect: in welke mate draagt de handeling bij aan het geheel?

Dit betekent niet dat arbeid altijd productief of altruïstisch moet zijn. Ook ambacht, spel, experiment of mislukking kunnen waarde genereren, zolang ze deel uitmaken van een groter proces van leren en verbeteren. De economie van activiteit erkent dat arbeid niet enkel middel is, maar ook uitdrukking van menselijkheid.

In tegenstelling tot het kapitalistische loonmodel is de waardering hier niet gekoppeld aan schaarste, maar aan interactie. Een leraar ontvangt waardering niet omdat hij uren maakt, maar omdat leerlingen kennis blijven gebruiken. Een ingenieur wordt niet beloond voor zijn aanwezigheid, maar voor de duurzaamheid van zijn ontwerp. Zo verschuift de focus van kwantiteit naar continuïteit.

De digitale infrastructuur die dit mogelijk maakt — de waarderingsindex van activiteit — vervangt niet het oordeel, maar het contract. Waar loon een belofte is, is waardering een gevolg. Wie iets doet dat betekenis heeft voor anderen, wordt automatisch erkend. Dat lijkt op meritocratie, maar verschilt fundamenteel: er is geen centrale instantie die bepaalt wat waardevol is; de gemeenschap bepaalt dat via gebruik en betrokkenheid.

In dit opzicht is de Sympanomie een correctie op zowel kapitalisme als communisme. Het eerste vereenzelvigd arbeid met winst, het tweede met plicht. Beide reduceren de mens tot functie. Hier wordt arbeid gezien als sociale technologie — een manier waarop mensen gezamenlijk betekenis produceren. Zoals **Hannah Arendt** schreef, onderscheidt handelen zich van werken doordat het altijd tussen mensen plaatsvindt. Arbeid krijgt waarde doordat zij verschijnt in de ogen van anderen.

Het onderscheid met het huidige loonstelsel is zichtbaar in de aard van motivatie. In de moderne economie wordt motivatie beschouwd als schaars goed. Er zijn bonussen, beloningen, en symbolische erkenningen nodig om mensen te bewegen tot inzet. De onderliggende aanname is dat de mens van nature lui is — een erfzonde van het economisch denken sinds **Thomas Hobbes** en **Adam Smith**.

Maar die aanname is empirisch onhoudbaar. Mensen zijn geen inerte wezens die slechts handelen onder prikkel; zij zoeken vanzelf activiteit die betekenis heeft. De psycholoog **Mihály Csíkszentmihályi** beschreef dit als de *flow*-toestand: de intrinsieke voldoening van handelen zonder externe beloning. Kunstenaars, ambachtslieden, wetenschappers en zelfs atleten herkennen dit gevoel. De beste arbeid is spel, niet strijd.

Het probleem van de moderne economie is dat zij deze intrinsieke motivatie systematisch vernietigt door haar te onderwerpen aan externe prikkels. Wie werkt voor loon, verliest vroeg of laat de band met de activiteit zelf. Wat overblijft is een kwantitatieve verhouding: meer uren, meer geld; meer targets, meer beloning. De paradox is dat productiviteit stijgt, maar voldoening daalt.

In het waarderingsmodel dat hier wordt beschreven, kan motivatie weer ontstaan uit activiteit zelf. Omdat waarde automatisch gekoppeld is aan reëel gebruik en effect, wordt arbeid zichtbaar in haar betekenis, niet in haar loon. Een ambachtsman die iets maakt dat generaties meegaat, ziet zijn waardering behouden zolang het product wordt gebruikt. Een onderzoeker wiens theorie anderen inspireert, blijft erkend zolang die kennis circuleert.

Innovatie krijgt in deze context een andere functie. In de traditionele economie is innovatie gericht op marktvoordeel: iets nieuws produceren dat anderen nog niet hebben. In een economie van activiteit draait innovatie om continuïteit: iets verbeteren zodat het beter werkt, langer meegaat of breder gedeeld wordt. Verandering is geen doel op zich, maar een vorm van zorg.

Joseph Schumpeter noemde innovatie ooit “creatieve destructie” — de kracht die oude structuren vernietigt om nieuwe te laten ontstaan. In de context van activiteit is destructie geen vereiste meer. Het oude hoeft niet te verdwijnen als het zich kan

vernieuwen. Een systeem dat waardeert op activiteit stimuleert onderhoud evenveel als vernieuwing. Wat werkt, blijft werken; wat faalt, verdwijnt vanzelf.

Dat maakt dit model niet conservatief, maar evolutionair. Vernieuwing ontstaat niet uit revolutie, maar uit iteratie — de voortdurende aanpassing aan wat leeft. Dat sluit aan bij het denken van **John Dewey**, die innovatie zag als collectieve leerervaring, niet als individuele doorbraak. Ideeën ontwikkelen zich in interactie, niet in isolatie.

In dit licht verandert ook de verhouding tussen autonomie en samenwerking. De moderne arbeidsmarkt heeft deze twee vaak tegenover elkaar geplaatst: autonomie als vrijheid van regels, samenwerking als inperking daarvan. In werkelijkheid versterken ze elkaar. Een individu kan pas autonoom handelen binnen een netwerk dat zijn activiteit mogelijk maakt. Vrijheid ontstaat niet buiten relaties, maar erin.

Dat betekent ook dat hiërarchieën minder noodzakelijk worden. Leiderschap wordt tijdelijk en situationeel: degene die iets kan coördineren, leidt zolang dat relevant is. Zodra de situatie verandert, verschuift het gezag. Dit doet denken aan de inzichten van **Mary Parker Follett**, een vergeten denker uit het begin van de twintigste eeuw, die stelde dat macht niet moet worden *uitgeoefend over*, maar *gedeeld binnen* relaties. In een dynamisch systeem is gezag niet bezit, maar functie.

De arbeidsrelatie wordt zo herzien. Werkgevers en werknemers verdwijnen als vaste categorieën. Wat overblijft zijn tijdelijke samenwerkingen rond activiteiten. Een groep mensen bundelt zich om iets te realiseren, deelt de waardering die eruit voortkomt, en gaat daarna uiteen. Het model lijkt meer op een ensemble dan op een bedrijf: wie meedoet, doet mee zolang hij iets bijdraagt.

Toch blijven structuren nodig voor continuïteit. Er zullen nog altijd organisaties bestaan — scholen, ziekenhuizen, ontwerpstudio's, onderzoeksgroepen — maar hun stabiliteit berust op gedeelde activiteit, niet op kapitaal. Hun "waarde" bestaat uit de mate waarin zij functioneren, niet uit hun bezittingen. Wanneer ze niet langer bijdragen, verliezen ze vanzelf aan betekenis.

Belangrijk is dat arbeid hier niet wordt verheerlijkt. Niet alles wat mensen doen is waardevol, en niet elke inactiviteit is verlies. Rust, reflectie en zelfs mislukking zijn onderdeel van activiteit. In een systeem dat waardering baseert op levend gebruik, telt ook de mogelijkheid tot pauze. Een wereld zonder rust zou even ziek zijn als een wereld zonder arbeid.

De psychiater **Viktor Frankl** benadrukte dat menselijke motivatie niet voortkomt uit genot of macht, maar uit betekenis. Wie weet *waarom* hij iets doet, verdraagt elk *hoe*. De waarderingslogica die hier wordt beschreven, sluit daarbij aan: mensen handelen niet omdat ze beloond worden, maar omdat hun handelen zichtbaar deel uitmaakt van iets groters.

Daarmee is ook het begrip innovatie hersteld in zijn oorspronkelijke zin. Innovatie is geen marketingterm of technologisch fetisjisme, maar een morele categorie: het vermogen van een gemeenschap om zichzelf te vernieuwen. Technologie is daarbij

middel, geen meester. De Sympanomie kan met bestaande technologie functioneren — digitale registraties, open netwerken, gedeelde data — zonder afhankelijk te worden van centrale controle.

In dat opzicht onderscheidt het model zich van zowel het surveillancekapitalisme van Silicon Valley als de centralistische digitale munt van de Europese Centrale Bank. In beide gevallen fungeert technologie als instrument van toezicht en winst. Hier wordt technologie juist gedegradeerd tot werktuig: transparant, functioneel, dienstbaar aan menselijke activiteit.

De mens blijft de maat. Niet als ideaal wezen, maar als feilbare actor die zin zoekt in een onoverzichtelijke wereld. Een economie die hem daarin ondersteunt, moet ruimte laten voor tegenstrijdigheid: voor ambitie en twijfel, voor rationaliteit en hartstocht, voor samenwerking en conflict. Alleen een systeem dat die ambiguïteit verdraagt, kan duurzaam zijn.

Arbeid in deze context is geen last, maar vorm van aanwezigheid. Wie werkt, is niet slechts producent, maar deelnemer aan het gemeenschappelijke ritme van de wereld. Zijn handelen, hoe klein ook, draagt bij aan de continuïteit van het geheel. Dat is de betekenis van economische vrijheid: niet de afwezigheid van dwang, maar de mogelijkheid om iets te doen dat ertoe doet.

Het zou een vergissing zijn om dit te verwarren met idealisme. Het is juist een nuchter mensbeeld — een erkenning dat mensen niet volmaakt zijn, maar handelend kunnen leren. Zoals **Karl Marx** al opmerkte, is de mens het enige dier dat zijn eigen wereld produceert. Maar waar Marx die productie zag als bevrijding door arbeid, ligt de bevrijding hier in activiteit zelf: in het vermogen om te handelen zonder dat bezit of loon het doel wordt.

Zo keert arbeid terug naar haar oorspronkelijke betekenis: een menselijke handeling die waarde schept door betrokkenheid. Niet omdat iemand het zegt, niet omdat een markt het meet, maar omdat het zichtbaar werkt in de wereld. En misschien is dat de meest eenvoudige, en tegelijk meest radicale herdefinitie van economie die denkbaar is.

Deel IV – Hoofdstuk 3 – Technologie, automatisering en menselijke autonomie: over de verhouding tussen instrument en bedoeling

Geen enkele maatschappelijke orde is zo sterk gevormd door techniek als de onze. De industriële revolutie maakte van de machine de maat van productiviteit; de digitale revolutie maakte van informatie de maat van waarde. In beide gevallen leek technologie de mens te bevrijden van arbeid, maar telkens keerde zij als meester terug. De mens, die dacht de wereld te beheersen via zijn instrumenten, ontdekte dat hij zelf tot instrument werd gemaakt.

De moderne automatisering vormt daarvan de uiterste consequentie. Algoritmen nemen beslissingen, systemen optimaliseren zichzelf, en menselijke arbeid lijkt overbodig te worden. De belofte van bevrijding verandert in afhankelijkheid. De vraag die zich dan opdringt, is niet meer wat technologie *kan*, maar wat zij *mag*. Hoe blijft menselijke autonomie behouden in een wereld waarin handelen steeds vaker door technische logica wordt gestuurd?

De Franse filosoof **Gilbert Simondon** stelde dat techniek geen bedreiging is, maar een verlengstuk van menselijk denken — een vorm van concretie waarin ideeën gestalte krijgen. Machines zijn niet buiten ons, maar voortzettingen van onze vormgevingsdrang. Het probleem ontstaat pas wanneer techniek wordt losgemaakt van haar oorsprong: wanneer ze autonoom wordt zonder doel. Dan verandert middel in macht.

De moderne economie is doordrenkt van die omkering. Technologie wordt niet langer ontwikkeld om menselijke behoeften te dienen, maar om markten te creëren. De relatie tussen doel en middel is omgedraaid: we vragen niet langer *wat heeft de mens nodig*, maar *hoe kunnen we mensen laten verlangen wat wij produceren*. De machine is niet langer werktuig, maar motor van consumptie.

Het model dat hier tegenover wordt gesteld, herstelt de oorspronkelijke verhouding. Technologie is slechts waardevol voor zover zij activiteit mogelijk maakt, niet voor zover zij gedrag bepaalt. Automatisering is geen vervanging van arbeid, maar een uitbreiding van handelingsvermogen. Machines nemen niet de plaats van mensen in, maar verlengen hun reikwijdte.

Dat onderscheid is cruciaal. In het kapitalistische productiemodel wordt automatisering ingezet om kosten te reduceren. De mens wordt uitgeschakeld, omdat hij duur is. In een systeem dat waardeert op activiteit daarentegen, wordt technologie juist gebruikt om menselijke capaciteit te vergroten: om meer en beter te kunnen handelen, niet om minder te hoeven doen.

Een eenvoudig voorbeeld: in de landbouw van de toekomst kan automatisering de fysieke last verminderen, terwijl menselijke aandacht zich richt op ecologisch evenwicht, innovatie en lokale voedselnetwerken. Technologie ondersteunt dan activiteit in plaats van haar te vervangen.

De ethische dimensie hiervan is helder. De mens behoudt zijn autonomie wanneer hij technologie blijft gebruiken als *middel tot handelen*, niet als *criterium voor handelen*. Zodra algoritmen niet langer adviseren maar beslissen, verschuift de macht van gebruiker naar systeem. De essentie van vrijheid ligt in de mogelijkheid om “nee” te zeggen — een optie die verdwijnt in een volledig geautomatiseerd domein.

Michel Foucault waarschuwde al in de jaren zeventig voor de verschuiving van macht van hiërarchie naar infrastructuur. Macht manifesteert zich niet langer in bevelen, maar in de structuren die bepalen wat mogelijk is. In de digitale economie is dat zichtbaar: de interface stuurt keuze, de code bepaalt gedrag. De gebruiker is vrij, maar alleen binnen het kader dat het systeem toestaat.

De uitdaging is dus niet om technologie te beperken, maar om haar infrastructuur open te houden. De digitale architectuur van een economie bepaalt wie mag handelen en wie zichtbaar is. Wanneer die architectuur eigendom blijft van private of staatsmachten, verandert vrijheid in illusie. Daarom is open technologie geen ideologische keuze, maar een politieke noodzaak.

De technische infrastructuur die een economie van activiteit mogelijk maakt, is uitvoerbaar met de technologie van vandaag: open blockchain-systemen, gedecentraliseerde netwerken, transparante algoritmen. Hun doel is niet controle, maar verificatie — ze maken activiteit zichtbaar zonder centrale autoriteit. Privacy blijft behouden, omdat identificatie en verificatie gescheiden zijn.

De digitale waarderingsindex (Sympa) registreert activiteit zonder intentie of identiteit te onthullen. Alleen de context van handeling wordt zichtbaar: wat is gedaan, hoe lang, en met welk effect. Het systeem functioneert als een collectieve boekhouding van activiteit, maar zonder toezicht. De gegevens zijn versleuteld en decentraal opgeslagen, zodat niemand het geheel kan beheersen.

Dit onderscheidt het fundamenteel van de digitale munt die centrale banken willen invoeren (CBDC). Daar fungeert data als instrument van toezicht: elke transactie wordt geregistreerd, elk gedrag potentieel geëvalueerd. In dat model is vertrouwen vervangen door controle. De digitale infrastructuur is niet neutraal, maar ontworpen om macht te concentreren.

Het verschil zit niet in de techniek, maar in de politiek van ontwerp. Waar de CBDC vertrouwt op centralisatie, vertrouwt de Sympa op distributie. De één veronderstelt wantrouwen, de ander wederkerigheid. De één ziet menselijk gedrag als risico, de ander als bron van waarde.

Technologie wordt zo niet langer een bedreiging voor privacy, maar een waarborg ervan. Door transparantie te spreiden in plaats van te concentreren, wordt misbruik moeilijker. Informatie is niet meer bezit, maar tijdelijk bruikbaar. Elke deelnemer houdt controle over zijn eigen gegevens; het systeem verifieert activiteit zonder identiteit prijs te geven.

Dit principe — verificatie zonder onthulling — is uitvoerbaar met bestaande cryptografische methoden, zoals zero-knowledge proofs. Wat nieuw is, is de sociale logica erachter: vertrouwen is niet langer gebaseerd op gezag, maar op bewijs van deelname.

De Duitse filosoof **Martin Heidegger** zag in technologie een “ontsluiering van het zijn” — een manier waarop de wereld zich toont als bestand, als iets beschikbaar en manipuleerbaar. In dat inzicht schuilt een waarschuwing: wanneer alles tot middel wordt, verliest de wereld haar betekenis. De moderne mens staat in gevaar niet omdat technologie te machtig is, maar omdat hij vergeet dat zij slechts middel is.

Een economie die waarde meet aan activiteit kan deze val vermijden, mits zij techniek ondergeschikt houdt aan handelen. Automatisering wordt dan niet een mechanisme dat

de wereld vervangt, maar een infrastructuur die haar toegankelijk maakt. Technologie helpt om activiteit te volgen, niet om haar te sturen.

In praktische zin betekent dit dat algoritmen open moeten zijn, dat beslisregels inzichtelijk blijven en dat systemen aanpasbaar zijn aan menselijke interpretatie. Besluiten die door machines worden genomen, moeten herzienbaar zijn door mensen. Transparantie en toetsbaarheid zijn niet technische luxe, maar voorwaarde voor vrijheid.

De filosoof **Bernard Stiegler** wees erop dat techniek altijd een vorm van *pharmakon* is — tegelijk medicijn en gif. Ze kan de menselijke geest versterken, maar ook verlammen. Het verschil ligt in het gebruik: of ze mensen in staat stelt tot reflectie, of hen reduceert tot consumenten van geautomatiseerde beslissingen. In dat besef ligt de morele kern van technologische politiek.

De autonomie van de mens is niet te vinden in afwezigheid van technologie, maar in de mogelijkheid om haar doel te bepalen. Dat betekent dat onderwijs en cultuur een even grote rol spelen als infrastructuur. Mensen moeten leren begrijpen hoe systemen werken, niet om ze te beheersen, maar om zich er vrij binnen te bewegen. Digitale geletterdheid is een voorwaarde voor burgerschap.

Toegankelijkheid is daarbij essentieel. Technologie mag geen klasseverschil creëren tussen zij die begrijpen en zij die gebruiken. Open kennisplatforms, transparante interfaces en collectieve educatie maken deelname universeel. De digitale economie kan pas werkelijk democratisch zijn wanneer iedereen begrijpt hoe haar mechanismen functioneren.

Ook hier geldt dat technologie niet moralistisch moet worden geïnterpreteerd. Ze is niet goed of slecht; ze is richtingloos totdat iemand haar vormgeeft. Wat in de ene context controle mogelijk maakt, kan in een andere vrijheid garanderen. De ethiek van techniek ligt niet in de machine, maar in de keuze van haar toepassing.

In dit model krijgt automatisering een paradoxale betekenis. Ze vermindert de noodzaak tot arbeid, maar vergroot de noodzaak tot handelen. Vrije tijd wordt niet leegte, maar ruimte voor activiteit die niet instrumenteel is. De mens hoeft niet meer te werken om te overleven, maar kan werken om betekenis te scheppen.

Dat veronderstelt echter een herwaardering van tijd. In het industriële tijdsregime is tijd geld: elke seconde moet productief zijn. In een economie die waarde koppelt aan activiteit in plaats van winst, wordt tijd weer medium van betekenis. Wat telt, is niet snelheid, maar duurzaamheid. Een proces dat jaren duurt, kan even waardevol zijn als een onmiddellijke prestatie.

De Japanse denker **Kitarō Nishida** schreef dat technologie pas werkelijk menselijk wordt wanneer zij de leegte respecteert — het vermogen om stil te staan. Stilstand is geen tekort, maar een moment van heroriëntatie. In die zin is de relatie tussen mens en techniek pas gezond wanneer er ruimte blijft voor traagheid.

De toekomst van arbeid ligt dus niet in volledige automatisering, maar in het evenwicht tussen snelheid en aandacht. Machines kunnen processen versnellen, maar niet begrijpen wat ze betekenen. Begrip blijft menselijk — en juist dat begrip is wat een economie levend houdt.

Het risico dat overblijft, is niet technische overheersing, maar morele luiheid: de neiging om verantwoordelijkheid af te staan aan systemen omdat ze efficiënt zijn. Het antwoord daarop is niet meer techniek, maar beter begrip. Een samenleving die haar technologie begrijpt, blijft vrij, zelfs wanneer ze afhankelijk is van machines.

De economie van activiteit — of Sympanomie — is in dat opzicht geen technologische utopie, maar een poging om techniek weer in de menselijke sfeer te plaatsen. Automatisering is dan geen vervanging van arbeid, maar een nieuwe vorm van samenwerking tussen mens en instrument. De machine wordt niet de opvolger van de mens, maar zijn partner in continuïteit.

Wanneer technologie zich zo ontwikkelt — als infrastructuur van vrijheid in plaats van mechanisme van controle — kan zij de mens helpen zijn rol te hervinden: niet als producent of consument, maar als deelnemer aan een levend netwerk van handelen en betekenis.

Deel IV – Hoofdstuk 4 – Luxe, overvloed en vorm: over schoonheid en zingeving in een realistische economie

Weinig begrippen wekken zo veel morele verwarring als *luxe*.

Het roept tegelijk verleiding en schuld op, bewondering en afkeer.

Sinds de oudheid is luxe een spiegel geweest waarin de mens zijn verhouding tot overvloed onderzoekt.

Voor de Grieken was zij het domein van de goden — iets verhevens en gevaarlijks.

Voor de Romeinen werd zij een teken van decadentie, een onderminning van deugd.

In de christelijke middeleeuwen werd zij zonde; in de verlichting, een noodzakelijk kwaad; in het kapitalisme, een motor van verlangen.

De moderne economie is gebouwd op die laatste paradox: luxe is tegelijk overbodig en onmisbaar.

Zij creëert innovatie, mode, smaak en identiteit — en voedt tegelijk ongelijkheid, verspilling en jaloezie.

In elke economische orde is de vraag naar luxe in feite de vraag naar zingeving: *waarom verlangen we meer dan we nodig hebben?*

Een economie die waarde meet aan activiteit in plaats van bezit kan die vraag niet ontwijken.

Wanneer waarde niet langer voortkomt uit schaarste, maar uit betekenis, moet ook luxe

herzien worden.

Wat blijft er over van exclusiviteit als overvloed niet meer het criterium is van succes?
Wat betekent schoonheid wanneer zij niet langer statussymbool is, maar vorm van deelname?

Om die vraag te beantwoorden, moeten we terug naar de oorsprong van het woord.

Het Latijnse *luxus* betekent letterlijk “overvloed”, maar ook “ontwrichting”.

Luxe is datgene wat de grens overschrijdt — het meer-dan-nodige.

Zij is de uitdrukking van menselijke verbeelding: het vermogen om te verlangen naar iets dat niet functioneel is.

In die zin is luxe geen afwijking, maar een vorm van schepping.

De mens maakt schoonheid niet omdat hij die nodig heeft, maar omdat hij kan.

De Franse socioloog **Thorstein Veblen** beschreef in *The Theory of the Leisure Class* (1899) hoe luxe zich in het kapitalisme ontwikkelde tot “conspicuous consumption” — opzichtig verbruik.

Het doel van luxe was niet genot, maar erkenning: laten zien dat men zich kon veroorloven wat anderen niet konden.

De waarde van het object lag niet in zijn intrinsieke kwaliteit, maar in zijn zeldzaamheid.

Dat mechanisme werd versterkt door de logica van marketing en mode, die schaarse kunstmatig in stand houden.

Een waarderingsmodel dat activiteit als maat neemt, keert deze logica om.

Luxe behoudt alleen waarde zolang zij wordt ervaren, gedeeld of onderhouden.

Een kostbaar object dat ongebruikt in een kluis ligt, verliest waardering;

een ontwerp dat mensen inspireert of hun leven verrijkt, behoudt haar.

De waarde van luxe verschuift van bezit naar beleving.

In praktische zin betekent dat dat luxegoederen niet verdwijnen, maar een andere rol krijgen.

Ze worden niet meer gekocht om te bezitten, maar om te gebruiken — tijdelijk, functioneel, betekenisvol.

Een haute couture-jurk die gedragen wordt op een concert, een uitzonderlijk ontworpen auto die deelneemt aan een collectieve ervaring, een architecturaal meesterwerk dat bewoond wordt in plaats van vereerd — zij allen blijven waardevol zolang ze circuleren.

De Sympanomie maakt dit meetbaar zonder moralisme.

De waardering van een object stijgt of daalt met de intensiteit van gebruik, niet met zijn prijs.

Wat leeft, telt; wat stilstaat, dooft uit.

De luxe van de toekomst is niet zeldzaam, maar levend.

Deze verschuiving is niet slechts economisch, maar cultureel.

Zij vraagt om een ander begrip van schoonheid.

Schoonheid is niet langer ornament of bezit, maar vorm van resonantie — de manier waarop iets betekenis wekt in ervaring.

In plaats van te worden geproduceerd voor consumptie, wordt zij geproduceerd voor deelname.

De Italiaanse estheticus **Luigi Pareyson** noemde dit *formatività*: de schoonheid van het maakproces zelf, niet van het voltooide resultaat.

In een economie van activiteit is dat precies wat waarde schept — het voortdurende ontstaan, niet het eindproduct.

Het betekent dat luxe weer haar oorspronkelijke karakter kan aannemen: niet status, maar kunst.

De kunst van verfijning, van aandacht, van zorg voor vorm.

Een wereld zonder luxe zou niet moreel zuiver zijn, maar geestelijk arm.

Zoals de econoom John Ruskin al in de negentiende eeuw schreef:

“Er is geen rijkdom dan leven — het leven van liefde, het leven van arbeid, en het leven van vreugde.”

Luxe, in die zin, is de vorm die vreugde aanneemt wanneer zij wordt gedeeld.

Het idee dat schoonheid een economische rol speelt, lijkt vreemd in een wereld waarin efficiëntie de norm is.

Toch is dat precies wat haar onmisbaar maakt.

Waar cijfers eindigen, begint betekenis.

De aanwezigheid van schoonheid — in architectuur, kleding, voedsel, muziek — herinnert eraan dat economie niet alleen een systeem van distributie is, maar van beleving.

Een samenleving die haar schoonheid verliest, verliest haar zelfrespect.

Binnen dit model is de productie van luxe niet beperkt tot een elite.

Iedereen die iets creëert dat anderen raakt, kan deelhebben aan haar logica.

De exclusiviteit verschuift van bezit naar vakmanschap:

de tijd, aandacht en kunde die iets vereist.

Een handgemaakt object, een zorgvuldig samengesteld gerecht, een goed ontworpen ruimte — zij allen dragen de sporen van menselijke toewijding.

Die toewijding is meetbaar als activiteit, niet als prijs.

De filosoof **Richard Sennett** heeft in *The Craftsman* overtuigend laten zien dat vakmanschap een vorm van ethiek is.

De maker die zijn werk serieus neemt, oefent aandacht, precisie en respect voor materiaal.

Dat zijn niet louter technische, maar morele kwaliteiten.

Een samenleving die vakmanschap waardeert, waardeert ook verantwoordelijkheid.

En in die zin is luxe geen verspilling, maar concentratie van aandacht.

Een interessant gevolg is dat verspilling vanzelf afneemt zonder verbod.

Omdat onbenut bezit geen waardering genereert, verliest overconsumptie haar aantrekkingskracht.

Niet soberheid wordt norm, maar duurzaamheid van beleving.

De overvloed verschuift van materie naar ervaring: niet meer dingen, maar rijkere momenten.

De Nederlandse filosoof **Joep Dohmen** beschreef dit als de overgang van consumptie naar *levenskunst* — de kunst om zin te geven aan tijd en ruimte.

Waar het kapitalisme overvloed ziet als kwantiteit, ziet levenskunst haar als kwaliteit: de diepte van ervaring.

Dat onderscheid is essentieel voor een realistische economie, die niet draait om ontzegging, maar om verfijning.

De menselijke behoefte aan luxe verdwijnt immers niet met moraal of technologie.

Zij wortelt in het verlangen om te transcenderen — om iets te ervaren dat uitstijgt boven het noodzakelijke.

Een realistische economie erkent dat verlangen en geeft het richting.

Zij laat ruimte voor schoonheid zonder dat die afhankelijk wordt van ongelijkheid.

De Franse filosoof **Georges Bataille** beschouwde luxe als een vorm van heilige verspilling — een offer aan het leven zelf.

Hij zag in overvloed niet de zonde van hebzucht, maar de extase van bestaan.

Een samenleving zonder enige vorm van verspilling, zo schreef hij, zou steriel worden.

Er moet iets zijn dat ontsnapt aan berekening.

De uitdaging is niet om verspilling uit te bannen, maar om haar te verheffen tot betekenis.

Binnen dit model gebeurt dat vanzelf.

Omdat waarde ontstaat uit activiteit en niet uit bezit, kan overvloed bestaan zonder excessen.

Een feest, een concert, een festival — zij allen zijn vormen van gedeelde luxe, intensieve momenten van gezamenlijke aanwezigheid.

Ze produceren niets blijvends, maar vernieuwen de ervaring van samenleven.

Zij zijn economisch irrationeel en juist daarom onmisbaar.

De verhouding tot voedsel biedt een concreet voorbeeld.

In een systeem waarin waarde samenhangt met beleving en kwaliteit, krijgt gastronomie een maatschappelijke functie.

Niet als elitevermaak, maar als vorm van culturele expressie.

Een zorgvuldig bereid gerecht, gedeeld met anderen, is een vorm van erkenning — een moment waarin economie, kunst en gemeenschap samenvallen.

Dat is geen morele luxe, maar menselijke.

Hetzelfde geldt voor architectuur en stedelijke ruimte.

Wanneer waarde afhankelijk is van gebruik en duurzaamheid, verdwijnt speculatieve leegstand.

Gebouwen worden ontworpen om te leven, niet om te wachten.

Esthetiek en functionaliteit vallen samen: een gebouw dat schoonheid voortbrengt door zijn gebruik, behoudt waarde;

een toren die enkel dient als belegging, verliest haar.

Zo wordt luxe herleid tot wat zij altijd al was: de kunst om het leven vorm te geven.

Niet door overvloed te verbergen achter status, maar door aandacht te schenken aan wat werkelijk betekenis heeft.

De Sympanomie maakt dat niet alleen denkbaar, maar uitvoerbaar, omdat zij waarde toekent aan activiteit — aan gebruik, onderhoud en ervaring.

De esthetische dimensie van economie is daarmee geen bijkomstigheid, maar fundament.

Zij herstelt de band tussen schoonheid en verantwoordelijkheid.

Schoonheid is geen ornament bovenop efficiëntie, maar de wijze waarop efficiëntie menselijk wordt.

Een samenleving die dit begrijpt, zal niet ascetisch zijn, maar verfijnd: rijk in beleving, zuinig in verspilling, ruim in betekenis.

Het uiteindelijke doel van elke economie is niet productie, maar leven.

De vraag is niet hoeveel we kunnen maken, maar hoe we kunnen wonen, eten, bewegen, vieren.

Een economie die dat begrijpt, maakt van luxe geen uitzondering, maar uitdrukking van menselijkheid.

En misschien is dat de ware overvloed: niet het bezit van meer, maar het vermogen om genoeg schoonheid te ervaren.

Deel IV – Hoofdstuk 5 – De menselijke maat: vrijheid, verantwoordelijkheid en imperfectie

Elk economisch model rust uiteindelijk op een idee van de mens.

De manier waarop we waarde, arbeid en bezit organiseren, onthult wat we over onszelf geloven.

De kapitalistische economie is gebouwd op het beeld van de rationele, calculerende actor — een wezen dat voortdurend zijn eigen belang afweegt.

Het communistische ideaal daarentegen vertrekt vanuit het idee van de solidarische mens, die bereid is zichzelf te offeren voor het collectief.

Beide beelden zijn simplificaties.

De werkelijkheid ligt ertussenin.

De mens is noch volledig egoïstisch, noch vanzelf altruïstisch.

Hij is een complex wezen, bewogen door driften, gewoonten, verlangens en toevallige overtuigingen.

Soms handelt hij uit zorg, soms uit angst; soms uit ambitie, soms uit gewoonte.

Een realistisch economisch model moet deze ambiguïteit kunnen dragen zonder haar te willen corrigeren.

Het mag niet verwachten dat de mens beter is dan hij is, maar ook niet cynisch uitgaan van zijn slechtste kanten.

In het moderne economische denken is deze spanning grotendeels verdwenen.

De neoliberale benadering beschouwt het individu als volledig autonoom, rationeel en verantwoordelijk voor zijn eigen lot.

Sociale verbanden worden afgebroken of geprivatiseerd.

Het gevolg is een paradoxale vorm van vrijheid: men mag alles, maar men is overal alleen.

De technocratische tegenreactie — waarin gedrag wordt gestuurd door algoritmen, nudging en toezicht — vervangt die leegte door paternalistische zorg.

Beide modellen falen omdat ze niet vertrouwen op menselijke volwassenheid.

De werkelijkheid is dat mensen leren door fouten.

Vrijheid bestaat niet in perfectie, maar in het vermogen om te herstellen.

Een economie die dat niet erkent, wordt ofwel een markt zonder moraal, ofwel een regime zonder vrijheid.

Het is precies in die ruimte tussen falen en herstel dat menselijke waardigheid ligt.

De econoom **Amartya Sen** heeft betoogd dat vrijheid niet alleen de afwezigheid van dwang is, maar het vermogen om keuzes te maken die werkelijk iets veranderen.

Hij noemt dat *capability*: de reële mogelijkheid om te handelen.

Vrijheid heeft dus een materiële dimensie.

Zonder toegang tot middelen, kennis en infrastructuur is autonomie een fictie.

Een economie die vrijheid serieus neemt, moet daarom de voorwaarden scheppen voor handelingsvermogen, niet enkel voor keuzemogelijkheden.

Dat is het verschil tussen *vrij zijn van* en *vrij zijn tot*.

De eerste vorm — negatieve vrijheid — domineert de moderne markteconomie: vrijheid als ongebondenheid.

De tweede — positieve vrijheid — gaat over vermogen: het kunnen handelen in de wereld.

Een economie die waarde toekent aan activiteit, richt zich op die tweede vorm.

Zij meet vrijheid niet aan de afwezigheid van regels, maar aan de aanwezigheid van mogelijkheden.

Verantwoordelijkheid is daarvan de tegenhanger.

In een systeem waar waarde ontstaat uit activiteit, is handelen altijd zichtbaar en verbonden met gevolgen.

Wie iets doet, draagt ook de gevolgen van dat handelen — niet als straf, maar als vanzelfsprekend verband.

Dat maakt verantwoordelijkheid concreet.

Zij is geen abstract moreel gebod, maar een eigenschap van de werkelijkheid.

Een handeling die iets in beweging zet, kan niet worden teruggenomen.

Toch is verantwoordelijkheid geen absolute last.

De mens is feilbaar, en daarom moet ook verantwoordelijkheid gradueel zijn.

In plaats van schuld toe te wijzen, kan een systeem herzien: schade herstellen, activiteit herverdelen, of patronen corrigeren.

Rechtvaardigheid betekent niet vergelding, maar herstel van evenwicht.

Dat is een oud principe, dat teruggaat tot Aristoteles' idee van *epieikeia*: billijkheid, het vermogen om de geest van de wet te volgen in plaats van de letter.

De Franse filosoof **Paul Ricoeur** zag verantwoordelijkheid als een vorm van narrativiteit. De mens begrijpt zichzelf door verhalen over zijn daden en hun gevolgen. Een samenleving die verantwoordelijkheid serieus neemt, moet ruimte laten voor die verhalen: voor context, uitleg, spijt en herstel. Dat is het verschil tussen controle en volwassenheid. Een controlestaat meet gedrag; een volwassen samenleving begrijpt motieven.

Het ideaal van de menselijke maat betekent dus niet dat alles klein of lokaal moet blijven. Het verwijst naar de verhouding tussen mens en systeem. Zodra structuren te groot worden om te begrijpen, verdwijnt betrokkenheid. Dat geldt voor bedrijven, overheden en digitale netwerken. Mensen kunnen alleen verantwoordelijkheid dragen voor wat zij kunnen overzien. Daarom moet elke schaal van organisatie grenzen kennen — niet uit beperking, maar uit inzicht in menselijke capaciteit.

De socioloog **Ivan Illich** pleitte in *Tools for Conviviality* (1973) voor wat hij “natuurlijke grenzen” van technologie en organisatie noemde. Een systeem blijft menselijk zolang het uitnodigt tot deelname, en wordt onmenselijk zodra het slechts beheer vraagt. Hij gebruikte het woord *conviviality* — samenleven met middelen — als tegenbeeld van industrialisering. De menselijke maat is precies dat: een verhouding tot middelen die deelname mogelijk maakt.

Dat inzicht is actueel in de digitale wereld. De complexiteit van netwerken, algoritmen en financiële systemen overstijgt het begrip van de meeste gebruikers. Wanneer niemand meer begrijpt hoe het systeem werkt, verschuift macht automatisch naar de kleine groep die het wel begrijpt. Transparantie en toegankelijkheid zijn dus geen idealen, maar noodzakelijke voorwaarden voor democratische continuïteit.

De menselijke maat is niet alleen een technische of organisatorische kwestie, maar ook een morele. Zij herinnert eraan dat systemen ten dienste moeten staan van ervaring, niet andersom. Een samenleving die alles meet maar niets begrijpt, verliest haar oriëntatie. Cijfers kunnen richting geven, maar geen betekenis. De mens heeft interpretatie nodig — het vermogen om te duiden, om te onderscheiden wat belangrijk is en wat niet.

Het gevaar van elk waarderingssysteem is dat het zijn eigen maat verheft tot doel. Wanneer activiteit enkel wordt gewaardeerd omdat zij activiteit is, verdwijnt de vraag naar kwaliteit. Daarom moet elke economie, ook een sympanomische, worden aangevuld met reflectie: een collectief vermogen tot herziening van criteria. Waarde is niet absoluut; zij is historisch en veranderlijk. Wat vandaag betekenisvol is, kan morgen triviaal zijn, en omgekeerd.

Het vermogen om die verschuivingen te erkennen, is een teken van volwassenheid.
De menselijke maat betekent niet dat alles gemeten wordt, maar dat alles opnieuw kan worden bekeken.

Zij is de ruimte waarin twijfel mogelijk blijft.

Zonder twijfel ontstaat dogma, en zonder dogma geen vrijheid.

Ook de verhouding tussen individu en gemeenschap moet opnieuw worden gedefinieerd.

Het moderne individualisme ziet autonomie als onafhankelijkheid.

Maar absolute onafhankelijkheid is een fictie: niemand leeft buiten verbanden.

De Franse filosoof **Emmanuel Mounier**, grondlegger van het personalisme, definieerde de persoon niet als atoom, maar als knooppunt van relaties.

Vrijheid bestaat niet zonder wederkerigheid.

In een economie die activiteit als maat neemt, wordt die wederkerigheid zichtbaar.

Elk handelen beïnvloedt anderen, direct of indirect.

Waarde ontstaat uit dat netwerk van relaties, niet uit afzonderlijke prestaties.

Het individu blijft vrij, maar zijn vrijheid krijgt betekenis in samenwerking.

Dat is geen beperking, maar uitbreiding: de wereld waarin men handelt, vergroot het bereik van zijn handelen.

De humanistische traditie, van **Montaigne** tot **Erich Fromm**, benadrukt dat vrijheid pas werkelijk is wanneer zij verbonden is met zorg.

Zorg voor de wereld, voor anderen, voor zichzelf.

Niet als plicht, maar als expressie van volwassenheid.

Wie vrij is, is ook verantwoordelijk.

Wie verantwoordelijkheid draagt, heeft nood aan vrijheid om haar uit te oefenen.

Dat evenwicht vormt de kern van de menselijke maat.

Een realistisch mensbeeld houdt rekening met onvolmaaktheid.

De mens zal altijd geneigd zijn tot gemakzucht, tot kortetermijndenken, tot herhaling van fouten.

Een goed systeem houdt daar rekening mee en straft het niet moreel af.

Het bouwt structuren die herstel mogelijk maken.

Falen wordt dan niet een teken van schuld, maar een kans tot leren.

Zoals Karl Popper schreef: "Wij kunnen niet zeker zijn van de waarheid, maar we kunnen leren van onze fouten."

De menselijke maat veronderstelt dus een economie die fouten verdraagt.

Niet in de zin van vrijblijvendheid, maar in die van iteratie.

Systemen die zich voortdurend corrigeren, blijven gezond.

Daarom moeten mechanismen van herziening, transparantie en open participatie ingebouwd blijven.

Zij vervangen de illusie van perfectie door de realiteit van aanpassing.

Vrijheid zonder verantwoordelijkheid is willekeur; verantwoordelijkheid zonder vrijheid is dwang.

Tussen die twee polen beweegt de mens.

Geen systeem kan dat spanningsveld oplossen, maar het kan er wel rekening mee houden.

De menselijke maat is dat bewustzijn: het inzicht dat elk evenwicht tijdelijk is, en dat duurzaamheid niet ligt in stabiliteit, maar in aanpassing.

De Amerikaanse filosoof pragmatist **William James** noemde dat *meliorisme* — het geloof dat de wereld niet perfect is, maar verbeterbaar.

Niet door utopie, maar door voortdurende kleine handelingen.

Die houding is misschien de enige vorm van realistisch optimisme die een samenleving kan dragen.

Ze veronderstelt geen volmaaktheid, maar vertrouwen in verbetering.

Dat vertrouwen is geen geloof in vooruitgang als wet, maar in betekenis als mogelijkheid.

De mens is geen rationeel wezen dat zijn omgeving volledig kan beheersen, maar een deelnemer aan een proces dat groter is dan hijzelf.

Hij leeft niet om te controleren, maar om te begrijpen.

En in dat begrijpen ligt de grond van vrijheid.

De menselijke maat, in deze betekenis, is geen beperking van ambitie, maar haar grondslag.

Zij stelt grenzen niet om te beperken, maar om te oriënteren.

Zonder grenzen geen richting, zonder richting geen handelen.

Een samenleving die dat erkent, kan technologie, economie en politiek inzetten zonder zichzelf te verliezen.

Het is die erkenning — van feilbaarheid, van begrensde vrijheid, van wederkerigheid — die een economie werkelijk menselijk maakt.

Zolang systemen worden gebouwd met dit besef, blijven zij flexibel genoeg om verandering te dragen.

Zodra ze dat besef verliezen, worden zij ideologieën.

De menselijke maat is dus geen nostalgisch concept, maar een praktische voorwaarde voor overleving.

Zij herinnert eraan dat geen enkele orde groter mag worden dan het vermogen van mensen om haar te begrijpen en te dragen.

Zij maakt economie weer tot wat zij oorspronkelijk was: een vorm van zorg, niet van heerschappij.

Kritische reflecties

Kritische reflectie I

Elke poging om een economie te herdefiniëren vertrekt onvermijdelijk vanuit een morele intuïtie. Dat iets scheef zit. Dat de maat waarmee we meten — winst, bezit, groei — niet

langer overeenkomt met wat we als waardevol ervaren. Zo begint ook het denken dat tot de Sympanomie leidt: als moreel ongemak. Toch kan geen enkel systeem overleven dat op moreel sentiment alleen rust. Ethiek kan richting geven, maar geen berekening dragen. De vraag is daarom: hoe vertaal je normatieve verontwaardiging in structurele logica? Hoe maak je van een kritiek een ordeningsprincipe?

Het probleem is oud. In zijn *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (1785) probeerde **Immanuel Kant** morele wetten te funderen op rationaliteit — niet op gevoel of nut, maar op de vorm van de wet zelf. Hij zocht naar een norm die universeel geldig kon zijn, onafhankelijk van menselijke voorkeur. De economie heeft een vergelijkbare ambitie: zij wil gedrag coördineren zonder beroep te doen op moraal. Maar waar Kant het morele principe vond in de “categorische imperatief”, vond de moderne economie het in de markt — het idee dat individuele keuzes vanzelf collectieve orde voortbrengen.

Beide systemen delen een blinde vlek: zij abstraheren van de concrete context van handelen. Kant moraliseerde de ratio, de economie mathematiseerde het belang. In beide gevallen verdween de werkelijkheid van relaties, tijd en betekenis. De markt werd een moreel substituuut: wat succes heeft, is goed. En wat mislukt, is vanzelf verkeerd. Zo werd efficiëntie een deugd, en werd waarde gelijkgesteld aan prijs.

Het morele tekort van de economie is dus niet dat zij immoreel is, maar dat zij zichzelf als amoraal beschouwt. Ze reduceert menselijke interactie tot uitwisseling, zonder besef van wederkerigheid. In die reductie ligt de kern van het probleem dat de Sympanomie probeert te herstellen: niet door moraal te herintroduceren, maar door structuur terug te brengen in de plaats van willekeur.

De term *structuur* is hier meer dan een technische aanduiding. Zij verwijst naar een ordening waarin waarden niet worden opgelegd, maar ontstaan uit relaties. De Franse antropoloog **Claude Lévi-Strauss** beschreef structuur als het onzichtbare patroon dat betekenis mogelijk maakt — niet het gedrag zelf, maar de onderliggende regels waardoor gedrag begrijpelijk wordt. In die zin is de Sympanomie een poging om een structurele economie te ontwerpen: een systeem waarin waardering niet wordt bepaald door morele oordelen, maar door de samenhang van activiteiten binnen een geheel.

Het is verleidelijk om zo'n model te zien als een terugkeer naar objectiviteit: een neutrale meetlat die betekenis kwantificeert. Maar dat zou een misvatting zijn. Wat hier wordt voorgesteld, is geen positivistisch meetinstrument, maar een vorm van wat de Franse filosoof Michel Foucault *positieve machtsstructuur* noemde — een ordening die niet straft of verbiedt, maar produceert. In plaats van gedrag te normeren, maakt het systeem zichtbaar wat er feitelijk gebeurt. Niet door regels af te dwingen, maar door verbanden te onthullen.

Deze verschuiving van norm naar structuur heeft grote implicaties. Zij betekent dat morele vragen — wat is goed, wat is rechtvaardig, wat is waardevol — niet verdwijnen, maar zich verplaatsen. Ze worden niet langer beantwoord door voorschriften, maar door patronen van activiteit. Wat standhoudt, krijgt gewicht. Wat geen resonantie vindt, vervaagt. Zo wordt moraliteit niet afgeschaft, maar geobjectiveerd in tijd en gebruik.

Dat lijkt koud en technisch, maar is het tegenovergestelde. Door waarde te verbinden aan activiteit in plaats van bezit, verschuift de aandacht van intentie naar effect, van belofte naar

werking. De ethiek van het systeem zit niet in zijn regels, maar in zijn dynamiek. Het is geen deugdeethiek, maar een procesethiek.

De vraag blijft natuurlijk: kan structuur moreel zijn zonder moraal te worden? De Oostenrijkse econoom **Friedrich Hayek** zou antwoorden: nee. In zijn theorie van spontane orde betoogde hij dat markten functioneel moreel zijn juist omdat ze geen morele doelen nastreven. Elke poging om ze te reguleren op grond van morele idealen zou leiden tot tirannie. Maar Hayek ging eraan voorbij dat markten slechts neutraal lijken zolang hun regels stabiel blijven. Zodra de context verandert — technologie, communicatie, schaal — verandert ook de aard van wat als spontaan geldt.

In onze tijd is die context radicaal verschoven. Digitale netwerken maken interactie vrijwel kosteloos en permanent. De oude infrastructuur van schaarste en concurrentie is vervangen door overvloed en verbinding. In zo'n omgeving is de logica van de markt niet langer een garantie voor vrijheid, maar een instrument van concentratie. De algoritmen die gedrag coördineren, vervangen de markt als onzichtbare hand, maar blijven even ondoorzichtig.

Daarom volstaat het niet om terug te keren naar de moraal — noch om het systeem te laten begaan. Wat nodig is, is een derde weg: een structuur die de objectieve component van moraal — verantwoordelijkheid, wederkerigheid, transparantie — opnieuw verankert in de architectuur van de economie.

Hier ligt de kern van de overgang van norm naar structuur. Een norm is een voorschrift; een structuur is een veld van relaties waarin normen hun betekenis krijgen. De eerste zegt wat zou moeten, de tweede laat zien wat werkt. De Sympanomie bevindt zich op dat snijpunt: zij pretendeert niet te weten wat waardevol is, maar maakt zichtbaar waar waarde feitelijk ontstaat.

Die zichtbaarheid is op zichzelf een morele daad. Niet omdat zij oordeelt, maar omdat zij het mogelijk maakt dat oordeel terugkeert in de samenleving. Waar waarden onzichtbaar zijn, heerst willekeur. Waar activiteit zichtbaar wordt, ontstaat verantwoordelijkheid. Het systeem hoeft dus niet moreel te zijn — het hoeft slechts te voorkomen dat moraal verdwijnt.

De Franse socioloog Pierre Bourdieu heeft erop gewezen dat elk systeem van waardevorming, hoe objectief het ook lijkt, een vorm van symbolische macht uitoefent. Door te bepalen wat meetbaar is, bepaalt het ook wat telt. Die kritiek blijft terecht, ook hier. Geen enkele structuur is vrij van macht. Wat de Sympanomie echter beoogt, is niet macht te elimineren, maar haar distributie te decentraliseren. Waarde ontstaat waar activiteit elkaar bevestigt — niet waar een centrum beslist wat belangrijk is.

De Duitse filosoof Jürgen Habermas beschreef in *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981) de mogelijkheid van een rationele orde gebaseerd op wederzijdse erkenning. De economie, zo stelde hij, had zich losgemaakt van communicatie: zij functioneerde volgens strategische logica in plaats van communicatieve. De uitdaging voor de moderne tijd was om de economie opnieuw in de sfeer van begrip en dialoog te brengen. De Sympanomie sluit daarbij aan, maar niet door discussie te institutionaliseren; eerder door dialoog structureel te maken. Elk economisch contact is een vorm van communicatie, en elke communicatie laat een spoor van activiteit na.

Dat maakt van de economie niet langer een strijdtoneel van belangen, maar een netwerk van resonantie. En precies daar ontstaat het ethische surplus van de structuur: niet in voorschriften, maar in samenhang.

Toch blijft er een spanning bestaan tussen beschrijving en normativiteit. Een systeem dat alleen registreert wat functioneert, loopt het risico dat alles wat niet meetbaar is, verdwijnt. Daarom moet elke structurele economie zichzelf blijven confronteren met haar blinde vlekken. Waarde is nooit volledig kwantificeerbaar. Er blijft altijd iets buiten bereik: de eerste gedachte, de onzichtbare zorg, de verbeelding.

Dat residu is niet een tekort, maar een waarborg. Het herinnert eraan dat betekenis niet samenvalt met meting. Zoals Hannah Arendt schreef: handelen is iets beginnen dat niet te voorspellen valt. Elke economie die dat niet toelaat, is geen economie van mensen, maar van dingen.

De overgang van norm naar structuur is dus geen reductie, maar een verruiming. Zij vervangt het morele gebod niet door algoritme, maar door ritme — de ritmiek van wederkerigheid, van voortdurende bevestiging en vernieuwing. Een economie die leeft, is een economie die zichzelf blijft bevragen.

Dat is, in laatste instantie, de ware ethiek van de Sympanomie: niet het opleggen van waarden, maar het creëren van een ruimte waarin waarden zich kunnen tonen. Niet voorschrijven wat goed is, maar zichtbaar maken wat werkt — en de samenleving zelf laten beslissen wat zij de moeite waard vindt om te behouden.

Kritische reflectie II

Elk waardesysteem dat menselijke activiteit centraal stelt, stuit vroeg of laat op dezelfde paradox: de dingen die het meest bijdragen aan beschaving en kennis zijn zelden de meest populaire. Terwijl oppervlakkige of gemakkelijk verteerbare vormen van activiteit onmiddellijk interactie oproepen, vergen diepgaande of complexe bijdragen geduld, discipline en vaak een lange tijd voordat hun betekenis zichtbaar wordt. In een samenleving die gewend is aan directe feedback — via markt, media of algoritme — lijkt dit een structureel nadeel voor alles wat traag, moeilijk of onzichtbaar is. De vraag is dus of een systeem dat waarde koppelt aan activiteit, niet vanzelf zal neigen naar middelmatigheid.

Deze spanning raakt aan een eeuwenoude kwestie in de filosofie: de verhouding tussen het aangename en het waardevolle, tussen de onmiddellijke bevrediging van de zintuigen en de duurzame vervulling van het verstand.

Aristoteles maakte in zijn *Ethica Nicomachea* al het onderscheid tussen *hedone* (genoegen) en *eudaimonia* (vervulling): het eerste is vluchtig en afhankelijk van omstandigheden, het tweede duurzaam en geworteld in de beoefening van deugd. De moderne cultuur, schreef Nietzsche tweeduizend jaar later, heeft dit onderscheid uitgewist: men is gaan geloven dat wat aangenaam is, ook goed moet zijn. In *Zur Genealogie der Moral* beschreef hij hoe de behoefte aan onmiddellijke beloning de geest van discipline en vorming ondermijnt.

De digitale economie, met haar permanente algoritmische prikkels, is daarvan de uiterste consequentie: wat niet onmiddellijk “resoneert”, lijkt te verdwijnen in de ruis van irrelevantie.

De Sympanomie stelt zich precies tegenover dat mechanisme. Zij meet activiteit, maar doet dat in een temporele context. Waarde wordt niet uitsluitend bepaald door de frequentie van interactie, maar ook door de duur en doorwerking ervan.

Een populaire handeling — een lied, een lezing, een product — kan een korte golf van waardering veroorzaken, maar die waarde zakt weg zodra de activiteit verstomt. Een moeilijke, maar vormende handeling daarentegen kan in de tijd blijven natrillen.

De waarderingsfunctie, waarin tijd een afnemende maar niet-vergetende factor is, maakt het mogelijk dat latente betekenis terugkeert zodra zij nieuwe activiteit voortbrengt.

Deze temporele dimensie — het vermogen van een systeem om niet alleen het *nu* te registreren, maar ook het *later* te erkennen — is wat haar onderscheidt van de populistische logica van markten en media.

In economische termen betekent dit dat vluchtige populariteit weinig cumulatieve waarde heeft, terwijl volgehouden activiteit exponentieel zwaarder gaat wegen.

Een wiskundeleraar die generaties studenten een instrument van denken aanreikt, kan daardoor structureel meer waardering opbouwen dan een entertainer die tijdelijk veel aandacht trekt. Niet omdat het systeem moreel oordeelt, maar omdat de eerste activiteit meer *doorwerking* genereert in andere activiteiten.

Het begrip “doorwerking” is hier cruciaal. Waar populariteit gebaseerd is op consumptie, is doorwerking gebaseerd op productie van nieuwe activiteit.

De Franse socioloog Pierre Bourdieu zou spreken van *reproductie van cultureel kapitaal*: kennis, smaak en competentie die zich via sociale netwerken verspreiden.

In de Sympanomie wordt dat mechanisme meetbaar. Wanneer een handeling of idee elders nieuwe activiteit opwekt, ontstaat er een causale keten die als waardering wordt geregistreerd. Zo krijgt de trage activiteit — onderwijs, onderzoek, ambacht, zorg — een structureel voordeel boven het vluchtige.

De ethische implicatie hiervan raakt aan het denken van Hannah Arendt, die in *Vita Activa* onderscheid maakt tussen arbeid, werk en handelen.

Arbeid onderhoudt het leven, werk bouwt de wereld, maar handelen schept betekenis in interactie.

De moderne economie beloont vooral arbeid — het cyclische onderhoud — en zelden handelen.

De Sympanomie brengt dat evenwicht terug door de hoogste waardering te koppelen aan handelingen die nieuwe relaties en betekenissen creëren.

Het plezierige blijft bestaan, maar het duurzame wordt de dragende kracht.

Toch blijft er een terechte zorg: wat gebeurt er met het onzichtbare? Met datgene wat pas na decennia vrucht draagt, of wat zich niet in digitale activiteit laat vertalen — de stille reflectie, de trage wetenschap, de onopvallende zorg?

Het antwoord ligt in de asymmetrische werking van tijd.

Omdat waardering nooit abrupt verdwijnt, maar geleidelijk afneemt, blijft er altijd ruimte

voor latente activiteit.

Een vergeten onderzoek, een archief, een kunstwerk of een leerervaring kan opnieuw waarde genereren zodra het wordt herontdekt of toegepast.

De Sympanomie vergeet niets wat ooit werkelijk functioneerde — ze laat slechts onbruikte betekenis vervagen tot haar weer tot leven wordt gebracht.

Dat principe lijkt technisch, maar heeft diepe culturele gevolgen.

Het herwaardeert discipline, niet door morele aansporing, maar door structurele feedback.

Waar de huidige markteconomie de luide beloont, beloont de sympanomische orde de volgehouden.

Waar het algoritme kliks beloont, beloont het netwerk continuïteit.

Daardoor verdwijnt middelmatigheid niet door ideologische zuivering, maar door economische inertie: oppervlakkigheid houdt zichzelf niet in stand, omdat zij geen langdurige activiteit genereert.

De Franse filosoof André Gorz, in zijn late werk *Misères du présent, richesse du possible*, benadrukte dat vrijheid alleen zinvol is binnen structuren die duurzame relaties ondersteunen.

De Sympanomie sluit daar naadloos op aan: zij biedt vrijheid om te handelen, maar laat die vrijheid economisch vrucht dragen alleen waar zij doorwerkt in anderen.

Wie kiest voor moeilijkheid, vorming of diepte, doet dat niet tegen de stroom in, maar bouwt aan een trager, maar stabiel veld van waarde.

In die zin vormt de Sympanomie niet enkel een economisch model, maar een culturele correctie.

Zij herstelt de band tussen arbeid en betekenis, tussen activiteit en herinnering, tussen mens en tijd.

Wat snel en oppervlakkig is, mag blijven bestaan, maar krijgt geen blijvend gewicht.

Wat traag, complex of moeilijk is, hoeft niet langer te verdwijnen in onzichtbaarheid.

De wereld van activiteit krijgt zo weer diepte: een ruimte waarin populariteit niet langer de maat is van betekenis, maar slechts een moment in de circulatie van menselijke energie.

Het systeem beloont niet de luidste stemmen, maar de langst klinkende echo's.

Kritische Reflectie III – De materie van betekenis

Elke beschaving die haar waarden digitaliseert, loopt het risico haar grondstof te vergeten. Hoe lichter de symbolische economie wordt — hoe meer waarde verschuift naar data, kennis en activiteit — hoe dieper zij in de materie geworteld blijft. Ook de meest abstracte handeling verbruikt energie; ook de meest virtuele interactie heeft een ecologische voetafdruk. Wie betekenis wil begrijpen, moet dus vroeg of laat terugkeren naar de vraag: wat houdt dit alles fysiek in stand?

De Sympanomie, als systeem van betekeniswaarde, lijkt op het eerste gezicht immaterieel. Zij meet activiteit, resonantie en tijd — grootheden die zich niet laten aanraken. Toch is haar infrastructuur volstrekt materieel: servers, netwerken, energie, lichamen. Dat is geen contradictie, maar de kern van haar realisme. Betekenis is nooit gewichtloos. Zij is een vorm van georganiseerde energie, een lokale vermindering van entropie die onderhoud vergt.

In dat opzicht is de Sympanomie niet alleen een economisch model, maar ook een energetisch. Zij erkent impliciet wat de thermodynamica sinds de negentiende eeuw stelt: dat elke vorm van orde een energiestroom vereist. Zoals een organisme slechts leeft zolang het metaboliseert, zo bestaat ook een samenleving slechts zolang haar processen gevoed worden door energie. De waarderingslogica van de Sympanomie — waarin waarde vervalt zonder activiteit — weerspiegelt die fysieke waarheid.

Toch heeft de moderne cultuur een merkwaardige neiging om het symbolische los te zingen van het stoffelijke. Waarde wordt voorgesteld als iets wat in informatie kan worden opgelost: in getallen, algoritmen, netwerken. Die illusie van immaterialiteit is een erfenis van de financiële en digitale revoluties. Geld, data en kapitaal lijken gewichtloos te circuleren, maar hun infrastructuur — mijnbouw, datacenters, productie — blijft zwaar. De Sympanomie wil die kloof niet negeren, maar zichtbaar maken: elke waarde, hoe digitaal ook, berust op materiële activiteit.

Dat inzicht is niet nieuw. Karl Marx beschreef al in de *Grundrisse* dat abstracte arbeid altijd concrete arbeid veronderstelt: de abstractie is slechts een denkbeeldige projectie van reële energie-uitwisseling. Ook de Sympanomie erkent die dubbelzinnigheid, maar zonder in economisch reductionisme te vervallen. Zij stelt niet dat materie de enige bron van waarde is, maar dat betekenis slechts kan bestaan wanneer zij materieel gedragen wordt.

De Franse filosoof Gilbert Simondon noemde dit *technische realiteit*: de onzichtbare symbiose tussen mens, techniek en wereld. In zijn visie is techniek geen instrument, maar een vorm van bemiddeling — een continu proces waarin materie en gedachte elkaar omvormen. De Sympanomie kan in dat perspectief worden gelezen als een poging tot systemische bemiddeling: zij herstructureert de relatie tussen symbolische activiteit (betekenis) en materiële activiteit (energie).

Dat heeft concrete implicaties. Een waardesysteem dat gebaseerd is op activiteit, maakt energie zichtbaar als economische factor. In het huidige monetaire stelsel wordt energie slechts indirect verrekend — als kostenpost, niet als structurele maat. Daardoor kan verspilling rendabel lijken. De Sympanomie keert dit om: inactiviteit of inefficiëntie vertaalt zich direct in waardeverlies. Wie energie verspilt zonder duurzame activiteit, ziet zijn waardering vanzelf dalen.

Toch is dit geen ecologisch dogma. De Sympanomie stelt geen grenzen van buitenaf; zij laat grenzen verschijnen van binnenuit. Wanneer energie of materiaal schaars wordt, stijgt de waarde van elke activiteit die efficiënt met middelen omgaat. Duurzaamheid wordt niet voorgeschreven, maar emergent. Wat in stand blijft, krijgt betekenis; wat

zichzelf uitput, vergaat. De natuurlijke orde en de economische orde vallen samen in één ritme van activiteit en verval.

Deze convergentie van ecologie en economie is geen utopisch bijverschijnsel, maar een noodzakelijke correctie op de historische scheiding tussen de twee. Sinds de industriële revolutie hebben economieën hun groei gedefinieerd als ontkoppeling van materiële limieten. Groei betekende abstractie: meer productie, meer kapitaal, meer symbolische waarde, ongeacht fysiek verbruik. De crisis van het klimaat — maar ook van ongelijkheid en vertrouwen — toont de grens van dat paradigma. De Sympanomie herstelt het verband: waarde kan niet los van haar ecologische drager bestaan.

Er schuilt echter een paradox in deze terugkoppeling. Hoe sterker de Sympanomie de relatie tussen activiteit en energie maakt, hoe groter het risico dat waarde opnieuw wordt gereduceerd tot efficiëntie. Als betekenis meetbaar wordt in termen van energierendement, verdwijnt dan niet opnieuw de menselijke dimensie? De oplossing ligt in het onderscheid tussen efficiëntie en resonantie. Efficiëntie is kwantitatief; resonantie is kwalitatief. Een activiteit is niet waardevol omdat zij weinig kost, maar omdat zij verbinding onderhoudt. De maat is niet verbruik, maar vitaliteit.

Dat onderscheid is subtiel maar cruciaal. Een tuin die jarenlang onderhouden wordt, kan meer betekeniswaarde genereren dan een fabriek die duizend producten per dag uitstuigt. Niet omdat ze productiever is, maar omdat ze relaties onderhoudt — met bodem, tijd, gemeenschap. In dat opzicht is de Sympanomie eerder een ecologie van relaties dan een economie van productie.

De materialiteit van betekenis verschijnt dus niet als grens, maar als ritme. Elk waardesysteem moet zichzelf in stand houden via een voortdurende uitwisseling met zijn omgeving. De Sympanomie internaliseert die uitwisseling. Waar traditionele economieën hun entropie naar buiten afvoeren — in de vorm van vervuiling, uitputting of sociale kosten — herkent de Sympanomie verval als inherent onderdeel van de waarde zelf. Wat niet wordt onderhouden, vergaat, en dat is geen fout, maar een vorm van evenwicht.

Daarin schuilt misschien het meest radicale aspect van dit systeem: het weigert om duurzaamheid te formaliseren als doel. Duurzaamheid is niet een norm, maar een emergente eigenschap van betekenisvolle activiteit. Wie werkelijk functioneert binnen een levend netwerk, kan niet duurzaam zijn uit plicht, maar is het vanzelf.

De materiële component van waarde is dus geen randverschijnsel, maar haar voorwaarde. Zonder materie geen activiteit, zonder energie geen betekenis. Maar de erkenning van die afhankelijkheid hoeft niet te leiden tot fatalisme. Integendeel: ze opent de mogelijkheid om techniek en ecologie niet langer als tegengestelden te zien, maar als fasen van één continu proces.

De technologische infrastructuur van de Sympanomie — gedistribueerde netwerken, decentrale verificatie, cryptografische protocollen — is niet slechts een middel tot registratie. Ze vormt een energetisch ecosysteem waarin informatie, arbeid en materie samenvallen. Elk datapakket, elke berekening, elke transmissie vertegenwoordigt een

fysieke gebeurtenis: een microverbranding van energie die tijdelijk orde schept. Door die verbanden zichtbaar te maken, brengt de Sympanomie de economie terug naar haar biologische grondslag.

De econoom **Nicholas Georgescu-Roegen** betoogde dat de economie niet begrepen kan worden zonder de tweede hoofdwet van de thermodynamica: elk economisch proces is een omzetting van lage entropie (bruikbare energie) naar hoge entropie (afval). De Sympanomie voegt daar iets aan toe: dat betekenis de lokale tegenspeler van entropie is. Waar activiteit samenhang schept, ontstaat tijdelijke orde — een eiland van zin in de zee van verval.

In dat licht is de Sympanomie niet enkel een systeem van waarde, maar van onderhoud. Zij erkent dat de wereld voortdurend energie verliest, en dat betekenis slechts kan bestaan door die stroom te blijven organiseren. Waarde is geen bezit, maar weerstand tegen ontbinding.

De materie van betekenis herinnert ons eraan dat geen enkele economie louter digitaal kan zijn. Elk netwerk, hoe fijnmazig ook, rust op aarde. De uitdaging is niet om die afhankelijkheid te ontkennen, maar om haar productief te maken — om de fysieke basis van waarde te zien als bron van ethiek. Want waar elke activiteit energie verbruikt, wordt elke keuze ook een morele keuze.

Dat is de paradoxale nuchterheid van de Sympanomie: zij verheft betekenis, maar verankert haar in aarde en tijd. Zij erkent dat het digitale slechts een vorm is waarin de materie denkt. De economie van activiteit is daarmee geen ontsnapping aan de wereld, maar een terugkeer naar haar werkelijkheid.

In die zin kan men zeggen: de Sympanomie spiritualiseert de materie niet — zij materialiseert de geest. Wat waarde heeft, is wat standhoudt in energie, tijd en relatie. En wat dat niet kan, verdwijnt, zoals alles in de natuur verdwijnt.

Kritische Reflectie IV – De menselijke marge

Een systeem dat waarde autonoom berekent, lijkt op het eerste gezicht bevrijdend. Het elimineert willekeur, vermindert corruptie, maakt zichtbaar wat werkelijk functioneert. Toch schuilt in die autonomie een risico: wanneer de structuur alles meet, wat blijft er dan over voor het handelen zelf? Wat betekent verantwoordelijkheid in een orde waarin waardering vanzelf voortvloeit uit activiteit?

De Sympanomie is ontworpen om menselijke arbeid en samenwerking te verhelderen, niet om ze te vervangen. Maar zodra een systeem te goed functioneert — zodra het zichzelf volledig organiseert — dreigt het individu overbodig te worden als morele actor. Dat is geen technisch, maar een existentieel probleem. Want verantwoordelijkheid veronderstelt ruimte voor keuze, en keuze veronderstelt frictie. Een volledig transparante economie zou daarom niet vrijer, maar vlakker zijn: alles zou meetbaar, herleidbaar, voorspelbaar worden.

De uitdaging ligt dus in het behoud van een *menselijke marge* — een zone van onvoorspelbaarheid waarin handelen niet volledig kan worden afgeleid uit gegevens. Die marge is geen fout, maar een noodzakelijke voorwaarde voor vrijheid. Zij is het domein waarin intentie betekenis krijgt, ook al is haar effect niet onmiddellijk meetbaar.

De politieke denker Hannah Arendt beschreef handelen als het vermogen om iets te beginnen dat niet volledig te voorzien is. In haar *Vita activa* (1958) stelt zij dat handelen, anders dan arbeid of werk, altijd plaatsvindt tussen mensen, in een ruimte van pluraliteit en onzekerheid. Die ruimte verdwijnt zodra systemen volledige transparantie eisen. Dan wordt gedrag herleid tot algoritme, en vrijheid tot afwijking.

De Sympanomie probeert die reductie te vermijden door waarde niet te koppelen aan identiteit, maar aan activiteit. Toch blijft ook activiteit een vorm van gegevensverwerking. Hoe voorkomt men dat de levende ervaring — intentie, verbeelding, aarzeling — wordt opgeslokt door de logica van verificatie?

De eerste voorwaarde is dat het systeem onvolledig blijft. Er moet iets zijn wat het niet kan meten. Zoals in de natuur elk gesloten systeem naar entropie neigt, zo neigt elk economisch systeem dat zichzelf volledig wil verklaren naar stagnatie. De menselijke marge functioneert als een open grens: het gebied waarin de berekening stopt en interpretatie begint.

De filosoof Paul Ricoeur noemde dat “de hermeneutische rest” — datgene wat betekenisvol is juist omdat het niet volledig kan worden uitgelegd. In de context van de Sympanomie betekent dat: waarde blijft altijd gedeeltelijk buiten bereik. Niet alles wat ertoe doet, laat zich vastleggen als activiteit. Een zorggebaar, een idee dat pas jaren later vrucht draagt, een mislukking die inzicht oplevert — dit alles ontsnapt gedeeltelijk aan de directe berekening.

Het systeem moet dat niet corrigeren, maar erkennen. Het moet ruimte laten voor vertraagde waardering, voor retrospectieve betekenis. De Sympanomie voorziet dat via de factor *duur*: waarde kan ontstaan of terugkeren zodra activiteit opnieuw resonantie vindt. Zo blijft het netwerk open voor herinterpretatie.

Toch gaat het niet alleen om temporaliteit, maar om ethiek. De vraag is niet enkel *wat* meetbaar is, maar *wie* verantwoordelijk blijft voor wat gemeten wordt. Wanneer een handeling negatieve gevolgen heeft — bijvoorbeeld energieverspilling of desinformatie — kan men niet volstaan met de constatering dat het “activiteit” was. Er blijft een oordeel nodig over de aard van die activiteit.

Dat oordeel kan echter niet aan het systeem worden overgelaten. Zodra algoritmen betekenis evalueren, verschuift moraal van mensen naar machines. Wat rest, is gedrag zonder bedoeling. De Franse filosoof Emmanuel Levinas waarschuwde voor precies dat gevaar: wanneer de Ander verdwijnt uit de directe ervaring, verdwijnt ook verantwoordelijkheid. Ethiek is volgens hem geen regel, maar een antwoord — een persoonlijke reactie op de aanwezigheid van de ander.

De menselijke marge is de plaats waar die reactie kan plaatsvinden. Zij maakt de economie niet irrationeel, maar moreel permeabel. Het is de zone waarin data niet volstaan, waar men moet interpreteren, vergeven, herstellen. Zonder die marge zou de Sympanomie degenereren tot een moreel neutraal ecosysteem — functioneel, maar gevoelloos.

Dat brengt ons bij een tweede aspect van de marge: het recht om onzichtbaar te blijven. Transparantie mag nooit verplicht worden. In een systeem dat activiteit meet, moet de mogelijkheid bestaan om niet te worden geregistreerd. Niet alles hoeft waarde te genereren om waardevol te zijn. Stilte, rust, afzondering — ook dat zijn vormen van menselijke activiteit, maar hun betekenis ligt juist in hun onzichtbaarheid.

De Amerikaanse denker Shoshana Zuboff heeft laten zien hoe digitale economieën de neiging hebben om gedrag volledig te kapitaliseren: alles wat mensen doen, wordt bron van data. De Sympanomie biedt een alternatief, maar slechts als zij de grens respecteert tussen zichtbaar handelen en onzichtbaar bestaan. De mens moet kunnen verdwijnen uit het zicht van de meting zonder uit het systeem te vallen.

De menselijke marge is dus niet het residu van imperfectie, maar het fundament van autonomie. Zij maakt de Sympanomie tot een open systeem — een dat ruimte laat voor vergissing, initiatief en creativiteit. Want juist datgene wat niet volledig voorspelbaar is, creëert nieuwe betekenis.

Hier raakt de discussie aan de vraag naar kunst, spel en verbeelding. Wat is de plaats van het onproductieve in een systeem dat activiteit belooft? Kan een handeling waardevol zijn enkel omdat zij geen direct doel dient? De filosoof Johan Huizinga zag in het spel de oorsprong van cultuur: een vrije, zinvolle activiteit zonder nut. In die zin is elke creatie een vorm van weerstand tegen berekening.

De Sympanomie kan die weerstand opnemen zonder haar te neutraliseren, door ruimte te laten voor experimentele activiteit — handelingen waarvan de betekenis pas later duidelijk wordt, of misschien helemaal niet. Zolang het systeem alleen meet wat *daadwerkelijk gebeurt*, niet wat *zou moeten* gebeuren, blijft het open voor vernieuwing.

Er is dus geen tegenstelling tussen structuur en vrijheid, zolang de structuur haar eigen grenzen erkent. De menselijke marge functioneert als buffer tegen totaliteit. Zij garandeert dat waarde niet volledig samenvalt met prestatie, maar ook met aanwezigheid — met het simpele feit dat iemand iets probeert, iets begint, iets doet zonder zekerheid van succes.

Dat maakt verantwoordelijkheid opnieuw tweezijdig: structureel en existentieel. Structureel, omdat elke activiteit gevolgen heeft die meetbaar zijn. Existentieel, omdat elke handeling een keuze blijft, een beslissing die niet uit data voortvloeit. In die dubbelheid ligt de menselijke waardigheid besloten.

De Duitse filosoof **Hans Jonas** formuleerde in *Das Prinzip Verantwortung* (1979) een ethiek voor het technologische tijdperk: handelen moest niet alleen worden beoordeeld op directe gevolgen, maar ook op zijn potentieel om de voorwaarden van leven te

behouden. De Sympanomie deelt die intuïtie, maar operationaliseert haar op een ander niveau: het systeem bewaakt duurzaamheid structureel, maar de beslissing om te handelen blijft menselijk.

Wat de menselijke marge garandeert, is dus niet enkel vrijheid van handelen, maar ook verantwoordelijkheid om niet te handelen. In een wereld die constant activiteit beloont, wordt stilstand een morele daad. Wie niets doet, kan betekenis bewaren door ruis te vermijden, door energie niet te verspillen, door aandacht te weigeren aan wat zinloos is.

Zo verschijnt de marge niet als leegte, maar als evenwicht. Zij is het gebied waarin handelen en niet-handelen elkaar corrigeren. De economie van activiteit zou zonder haar verworpen tot een perpetuum mobile van betekenisloosheid — een machine die blijft draaien zonder richting.

De menselijke marge herinnert eraan dat economie, hoe geavanceerd ook, een antropologische dimensie behoudt. Ze draait niet om data, maar om beslissingen. Niet om zekerheid, maar om vertrouwen. Niet om perfectie, maar om het vermogen om te dwalen en te leren.

De ethiek van de Sympanomie kan dus niet in haar algoritmen worden geprogrammeerd; ze leeft in haar open plekken. In de ruimte waar het systeem ophoudt met weten en de mens begint met kiezen.

Zolang die ruimte blijft bestaan, blijft ook betekenis mogelijk. Want betekenis ontstaat niet uit berekening, maar uit verschil — uit het moment waarop iets onverwachts gebeurt, en iemand besluit ervoor verantwoordelijk te zijn.

Kritische Reflectie V – De toekomst van betekenis

Wanneer een samenleving haar maat van waarde verandert, verandert zij niet alleen haar economie, maar ook haar zelfbegrip. Elke muntsoort, elk waardesysteem is in laatste instantie een collectieve zelfdefinitie. De goudstandaard, de dollar, de euro — ze zijn niet louter instrumenten, maar symbolen van wat een gemeenschap beschouwt als betrouwbaar en werkelijk. Wat nu wordt voorgesteld, de Sympanomie, zou in die lijn een nieuw antropologisch tijdperk inluiden: een orde waarin betekenis zelf — niet bezit, niet arbeid, niet groei — de maat van waarde wordt.

Dat perspectief roept vragen op die verder gaan dan economische organisatie. Wat gebeurt er met de mens wanneer zijn relatie tot waarde verandert van accumulatie naar activiteit? Verandert hij van producent in deelnemer, van bezitter in mede-onderhouder? En is een dergelijke verschuiving werkelijk houdbaar binnen de spanningsvelden van macht, begeerte en ongelijkheid die de geschiedenis hebben gevormd?

De toekomst van betekenis hangt niet af van techniek of beleid, maar van het vermogen om vertrouwen te herdefiniëren. In de huidige orde is vertrouwen grotendeels

institutioneel: men vertrouwt banken, staten, markten. In een systeem dat waarde baseert op activiteit, verschuift dat vertrouwen naar relationele en empirische gronden: men vertrouwt op wat zichtbaar werkt. Die verschuiving is fundamenteel, maar ook precair. Waar vertrouwen niet langer wordt gegarandeerd door autoriteit, moet het voortdurend opnieuw worden verdiend door handeling.

Dat maakt de toekomst van betekenis niet per se stabiel, maar wel transparanter. De Franse filosoof **Bruno Latour** stelde dat de moderne tijd een misverstand is geweest: men geloofde dat men losstond van de wereld, terwijl men in werkelijkheid altijd verbonden bleef met netwerken van mensen en dingen. De Sympanomie bevestigt die verbondenheid in economische termen. Zij maakt zichtbaar wat Latour “actor-netwerken” noemde: de samenhang van menselijke en niet-menselijke krachten die samen werkelijkheid produceren. Waar de moderne mens zijn autonomie definieerde door afstand, definieert de toekomstige mens haar door participatie.

Toch is de vraag niet of dit systeem technisch uitvoerbaar is, maar of het cultureel draagvlak kan vinden. Want betekenis is, anders dan geld, niet onbeperkt deelbaar. Zij vergt betrokkenheid, aandacht, interpretatie. Een samenleving die betekenis als economische drager kiest, verplicht zich tot een hoger niveau van aandacht dan de huidige marktcultuur toelaat. De vraag is dus niet of de Sympanomie functioneert, maar of mensen haar willen laten functioneren.

Daar ligt een morele uitdaging. Niet in de vorm van een gebod, maar van een volwassenheidstest. De moderne mens is gewend waarde te ontvangen zonder zicht op haar oorsprong: het loon komt automatisch, het product ligt in de winkel, de energie uit het stopcontact. Een economie van betekenis vraagt het tegenovergestelde: voortdurend bewustzijn van herkomst, werking en gevolg. Dat is geen utopische eis, maar een praktische. Want in een wereld waarin elke activiteit waarde schept of doet vervallen, is onwetendheid geen optie meer.

De toekomst van betekenis zal daarom niet rustiger zijn, maar complexer. Zij vergt wat de Duitse filosoof Peter Sloterdijk *antropotechniek* noemt: de kunst van het bewust onderhoud. Niet als ascetische discipline, maar als vorm van zorg voor de wereld. In plaats van arbeid als plicht te beschouwen, ziet de nieuwe orde activiteit als onderhoud van gedeelde betekenis. Dat maakt de mens niet vrijer in de zin van vrijblijvendheid, maar in de zin van medeverantwoordelijkheid.

Het is denkbaar dat een dergelijk systeem aanvankelijk ongemakkelijk aanvoelt. De automatisering van waardering kan worden ervaren als verlies van autonomie, of als technocratische bemoeienis. Toch is het tegendeel het geval. Waar traditionele economieën mensen reduceren tot consumenten, maakt de Sympanomie hen tot medeproducenten van waarde. Zij stelt niet de vraag wat men bezit, maar waaraan men deelneemt. In die zin herstelt zij een vergeten vorm van burgerschap: niet representatief, maar existentieel.

De toekomst van betekenis kan daarom alleen ontstaan als politieke en culturele transformatie tegelijk. Economische structuren veranderen niet door decreet, maar door gedrag. En gedrag verandert slechts wanneer het gevoel van betekenis verschuift.

In dat proces zal de Sympanomie waarschijnlijk niet plotseling verschijnen, maar geleidelijk infiltreren in bestaande systemen: via lokale netwerken, coöperaties, kennissgemeenschappen. Zoals de markt ooit naast de staat ontstond, zo zal de economie van activiteit naast de markt groeien, tot zij onvermijdelijk wordt.

De filosofische implicatie daarvan is dat de toekomst niet meer gedacht kan worden in termen van vervanging, maar van transitie. Er komt geen breuk, maar een geleidelijke herschikking van prioriteiten. Waar het kapitalisme de geschiedenis zag als opeenvolging van bezit, en het socialisme als strijd om verdeling, ziet de nieuwe orde geschiedenis als netwerk van onderhoud. Niet wie iets heeft, maar wie iets in stand houdt, bepaalt de richting van ontwikkeling.

Toch schuilt er ook gevaar in die verschuiving. Een economie die alleen waardeert wat functioneert, kan blind worden voor het onzichtbare, het trage, het kwetsbare. De toekomst van betekenis vraagt daarom om een evenwicht tussen berekening en beschouwing. Niet alles hoeft gemeten te worden om te tellen. De menselijke marge — de ruimte voor intentie, rust en verbeelding — moet blijven bestaan, niet als uitzondering, maar als structureel element.

De Amerikaanse filosoof **Richard Rorty** zag in de moderne tijd een verschuiving van waarheid naar solidariteit: de erkenning dat betekenis niet absoluut is, maar ontstaat in gedeelde taal en handelen. De Sympanomie past in die lijn. Zij belooft geen universele waarheid van waarde, maar een gedeeld kader van verificatie. Wat telt, is niet dat iets voor altijd waardevol is, maar dat het tijdelijk werkt binnen een gemeenschap. Dat is geen relativisme, maar een realisme van betrekkelijkheid.

De toekomst van betekenis zal dus niet uniform zijn. Elk domein — wetenschap, kunst, zorg, techniek — zal zijn eigen ritme van waardering ontwikkelen. Wat hen verbindt, is de gemeenschappelijke maat van activiteit: het vermogen om effect te hebben zonder bezit te vereisen. Die convergentie vormt geen nieuwe ideologie, maar een nieuwe grammatica van samenleving. Waar vroeger groei de zin van de economie bepaalde, zal in de toekomst continuïteit die rol overnemen.

De uiteindelijke vraag is of dit model de menselijke ambivalentie kan dragen. Want mensen handelen niet enkel rationeel of altruïstisch, maar ook uit verlangen, angst, eigenbelang. Een systeem dat uitsluitend vertrouwen stelt in activiteit, moet ook weerstand kunnen verdragen. De Sympanomie doet dat door waardeverlies niet als straf te formuleren, maar als natuurlijk gevolg van inactiviteit. Dat maakt het systeem niet moreel, maar menselijk: het accepteert verval als deel van het leven.

Zo tekent zich een toekomst af waarin economie niet langer de beheersing van de wereld betekent, maar haar coördinatie. Waarin geld niet verdwijnt, maar terugkeert tot zijn oorsprong: als hulpmiddel bij uitwisseling, niet als doel. Waarin arbeid opnieuw een vorm van aanwezigheid wordt, en betekenis de plaats inneemt van bezit als drager van identiteit.

De toekomst van betekenis is dus geen eindstadium, maar een richting. Zij vraagt geen revolutie, maar onderhoud — voortdurend, onophoudelijk, bescheiden. Want betekenis

is geen toestand, maar een praktijk: het voortdurende bewijs dat iets ertoe doet, omdat het nog leeft.

De geschiedenis van de mensheid kan in die zin worden gelezen als een reeks pogingen om waarde te begrijpen: van goud tot getal, van bezit tot activiteit. Wat zich nu aandient, is geen nieuw dogma, maar een volgende fase van bewustzijn. De economie keert terug naar haar etymologische wortel: *oikonomia* — het beheer van het huis. Alleen is het huis nu de wereld zelf, en de bewoners zijn wij allemaal.

Epiloog – De maat van de mens

Geen enkele samenleving ontsnapt aan haar eigen vooronderstellingen. Ook Sympania, hoe zorgvuldig ontworpen ook, blijft een project van mensen die gevormd zijn door de geschiedenis die zij trachten te overstijgen. Haar beginselen – transparantie, wederkerigheid, tijdelijke macht en gemeenschappelijk eigendom – zijn geen dogma's, maar antwoorden op historische tekortkomingen: vervreemding, ongelijkheid, bureaucratische inertie en ecologische overschatting. De stad is daarmee niet het tegendeel van de moderne wereld, maar haar voortzetting onder nieuwe voorwaarden.

De geschiedenis van het politieke denken is in wezen een geschiedenis van pogingen om orde en vrijheid te verzoenen. Van Plato's *Politeia* tot de moderne republieken, van Hobbes' *Leviathan* tot de democratische staten van de twintigste eeuw: telkens opnieuw keert de vraag terug hoe mensen samen kunnen leven zonder elkaar te overheersen. Sympania vertegenwoordigt één antwoord op die vraag. Niet door gezag te vervangen door chaos, of gelijkheid te verheffen tot ideologie, maar door macht op te vatten als tijdelijke coördinatie.

Het denken van Spinoza vormt in dit verband een onderliggende draad. In zijn *Ethica* beschreef hij vrijheid niet als afwezigheid van dwang, maar als inzicht in noodzakelijkheid. Een vrij mens is degene die begrijpt waarom hij handelt. In zijn *Tractatus Politicus* stelde hij dat de staat geen doel op zich is, maar een middel om vrijheid te waarborgen. "Het doel van de staat," schreef hij, "is in waarheid de vrijheid." Sympania kan gelezen worden als een poging om die zin letterlijk te nemen. De staat is hier niet een macht boven de mens, maar een infrastructuur van wederzijds begrip.

Ook Hannah Arendt's visie op politiek als "handelen in gemeenschap" klinkt door in deze orde. Zij zag politiek niet als beheer van middelen, maar als ruimte van verschijning, waarin mensen laten zien wie zij zijn door wat zij doen. In haar analyse van de totalitaire systemen waarschuwde zij dat politieke vrijheid verdwijnt wanneer handelen wordt vervangen door beheersing, en pluraliteit door uniformiteit. De structuren van Sympania zijn ontworpen om precies dat te voorkomen. Zij maken handelen mogelijk zonder dat één rationaliteit alles domineert.

De samenleving staat echter niet buiten de geschiedenis. Zij deelt met de moderne wereld haar afhankelijkheid van technologie, haar vertrouwen in kennis en haar

kwetsbaarheid voor misbruik van informatie. In die zin herhaalt zij onvermijdelijk de paradox van de moderniteit: de instrumenten die bevrijden, kunnen ook onderwerpen. Max Weber noemde dit de dialectiek van rationalisering: de overgang van persoonlijke betekenis naar formele organisatie. Sympania probeert deze tendens te beteugelen door transparantie en herzienbaarheid, maar kan haar niet opheffen. Elke samenleving die technologie gebruikt, produceert daarmee de mogelijkheid van controle.

Het verschil ligt in de houding tegenover die mogelijkheid. Waar de moderne staat zich legitimeert door beheersing, legitimeert Sympania zich door inzicht. Macht wordt niet uitgeoefend omdat zij kan, maar omdat zij tijdelijk nodig is. Die temporaliteit is geen technische innovatie, maar een morele. Zij erkent dat elke vorm van macht, ook de meest rationele, neigt tot zelfbehoud. Door macht tijdsgebonden te maken, wordt die neiging omgezet in dynamiek.

Het systeem heeft zijn kwetsbaarheden. De afhankelijkheid van digitale infrastructuur maakt het gevoelig voor storing en manipulatie. De nadruk op participatie veronderstelt betrokkenheid die niet altijd vanzelfsprekend is. De afwezigheid van vaste structuren kan leiden tot onzekerheid en besluiteloosheid. Toch ligt in die kwetsbaarheid juist de menselijkheid van het project besloten. Een samenleving die fouten niet kan verdragen, is per definitie onvrij. Sympania kiest niet voor perfectie, maar voor herstelbaarheid.

Marx schreef in zijn *Thesen über Feuerbach* dat “de filosofen de wereld slechts verschillend hebben geïnterpreteerd; het komt erop aan haar te veranderen.” Sympania doet geen van beide volledig. Zij is eerder een poging om interpretatie en verandering samen te brengen: een filosofische ordening die zich in de praktijk laat toetsen. Waar Marx’ project streefde naar de afschaffing van klassen, probeert dit model de verhouding tussen individu en gemeenschap opnieuw te definiëren, zonder de menselijke complexiteit te reduceren tot structuur.

De mens in Sympania is niet beter, slechts anders geplaatst. Hij is niet de autonome producent van betekenis, zoals in het liberalisme, en ook niet het rad in het collectief, zoals in het totalitarisme. Hij is deelnemer aan een continu proces van interpretatie. Erich Fromm zou zeggen dat hij leeft in de modus van zijn in plaats van hebben. Vrijheid is niet bezit van keuze, maar vermogen tot betekenis.

De economische orde van Sympania weerspiegelt die houding. Waarde is geen product van schaarste, maar van betrokkenheid. Dat maakt rijkdom minder accumuleerbaar, maar ook minder abstract. Keynes zou dit waarschijnlijk hebben beschouwd als een vorm van moreel keynesianisme: een economie waarin de psychologische grondslag van vertrouwen wordt hersteld. Waar markten elders worden gereguleerd door angst en verwachting, wordt hier vertrouwen gecorrigeerd door openbaarheid.

De culturele dimensie van deze samenleving is haar meest herkenbare uitdrukking. Kunst, wetenschap en onderwijs zijn niet langer afhankelijk van bescherming door macht of kapitaal, maar functioneren als publieke methoden van reflectie. Daarmee keert de polis terug naar haar oorsprong als ruimte van gesprek. Filosofie en kunst nemen opnieuw de plaats in die zij in de oudheid hadden: niet als decoratie, maar als

kern van burgerschap. In dit opzicht is Sympania niet vooruitstrevend, maar retrospectief. Zij herstelt een verloren eenheid van denken en doen, inzicht en vorm.

De menselijke maat, die in veel moderne systemen is verdwenen, vormt hier het criterium van juistheid. Niet efficiëntie of groei, maar begrijpelijkheid bepaalt de legitimiteit van beleid. Een regel die niet kan worden uitgelegd, verliest zijn kracht. Een besluit dat niet kan worden verantwoord, houdt op te bestaan. In die zin is het recht hier niet de wrekende arm van de staat, maar een grammatica van wederzijds begrip.

Toch is het belangrijk te erkennen dat Sympania niet universeel toepasbaar is. Zij berust op een hoge mate van sociale volwassenheid, op vertrouwen in rationaliteit en open communicatie. In samenlevingen waar ongelijkheid, wantrouwen of geweld diepgeworteld zijn, zou dit model snel instorten of worden overgenomen door nieuwe elites. Dat maakt het niet minder waardevol, maar plaatst het in perspectief. Sympania is niet het einde van de geschiedenis, maar een mogelijke uitkomst ervan.

De Franse filosoof Cornelius Castoriadis beschreef autonomie als het vermogen van een samenleving om haar eigen wetten te maken en te herzien. Dat vermogen is zeldzaam en broos, maar het is de essentie van politiek. Sympania belichaamt dat principe institutioneel: alles is herroepbaar, behalve de mogelijkheid tot herziening zelf. Daarin ligt haar radicale eenvoud.

In een wereld die gedomineerd wordt door controlemechanismen, economische afhankelijkheden en technologische versnelling, biedt dit model geen ontsnapping, maar een heroriëntatie. Het stelt de vraag wat vrijheid betekent in een context waar alles meetbaar en zichtbaar is. Het antwoord is dat vrijheid niet verdwijnt door zichtbaarheid, zolang inzicht niet wordt verward met toezicht.

De samenleving van Sympania is dus geen blauwdruk voor de toekomst, maar een denkbare tegenwoordigheid van het mogelijke. Zij toont dat de structuren waarmee mensen zich organiseren niet statisch hoeven te zijn. Zij kunnen worden ontworpen, herzien, ontmanteld en herbouwd. In dat besef ligt een politieke volwassenheid die voorbijgaat aan ideologie.

Als men de stad vanuit de hoogte bekijkt – de ordening van wijken, de open pleinen, de netwerken van licht die zich 's nachts over de valleien uitstrekken – lijkt zij niet het product van planning, maar van groei. Elke verbinding, elk gebouw, elk netwerk draagt de sporen van keuze en correctie. Het geheel ademt de logica van iets dat leeft: een samenleving die niet is voltooid, maar voortdurend in wording.

De mens die daarin leeft, weet dat zijn wereld tijdelijk is. Niet omdat zij instabiel is, maar omdat zij zich bewust is van haar eigen vergankelijkheid. De natuur die haar omringt, is niet object van beheer, maar context van bestaan. De stad neemt, gebruikt en herstelt, zonder te geloven dat zij het geheel kan sturen. Dat besef van grenzen is geen nederlaag, maar een vorm van wijsheid.

In dat opzicht sluit Sympania niet alleen aan bij het denken van Spinoza en Arendt, maar ook bij de sceptische traditie die teruggaat tot Montaigne: het idee dat de mens zijn

maat slechts vindt door zijn beperkingen te erkennen. De stad-staat is geen triomf van rationaliteit, maar een oefening in bescheidenheid. Zij is de erkenning dat de rede niet heerst over de wereld, maar deelneemt aan haar orde.

Wanneer de avond valt over Sympania en de lucht langzaam dooft boven de daken, blijft het leven zichtbaar in kleine vormen: gesprekken in werkplaatsen, mensen die samen eten, kinderen die in de schaduw van bibliotheken spelen. Het is een samenleving die niet groots of heroïsch wil zijn, maar begrijpelijk. Haar succes ligt niet in eeuwigheid, maar in continuïteit.

Sympania bewijst niet dat de mens beter kan zijn, maar dat hij anders kan handelen. Dat besef alleen al is voldoende reden om haar te denken, te bouwen en te onderhouden – zolang de rede niet tot dogma verhardt, en vrijheid niet tot privilege verwordt.

De toekomst zal dit model niet overnemen als systeem, maar misschien als houding: het vertrouwen dat macht tijdelijk mag zijn, dat bezit gebruik kan zijn, en dat kennis gedeeld moet worden. Dat is geen utopie, maar een vorm van nuchtere hoop.

De geschiedenis van de mensheid is vol mislukkingen die begonnen als idealen. Sympania weet dat, en dat is haar kracht. Zij is niet het einde van de geschiedenis, maar het besef dat geschiedenis altijd kan worden herzien.

Nawoord – De Sympanomie in de geschiedenis van het economisch denken

Elke nieuwe economische ordening is in zekere zin een antwoord op de fouten en blinde vlekken van haar voorgangers. De *Sympanomie*, zoals zij in Sympania gestalte heeft gekregen, vormt daarop geen uitzondering. Zij is geen ideologisch breekpunt, maar een cumulatie van eeuwen economisch en filosofisch denken, samengebracht in een structuur die probeert recht te doen aan de menselijke maat, aan morele complexiteit en aan de realiteit van de techniek.

De moderne economie begon in de achttiende eeuw met Adam Smith. In *The Wealth of Nations* (1776) legde hij de grondslag voor de liberale markttheorie. Zijn centrale stelling was dat individueel eigenbelang – mits gereguleerd door mededinging en moraal – leidt tot collectieve welvaart. Deze “onzichtbare hand” was geen oproep tot egoïsme, maar een poging om te verklaren hoe spontane orde kan ontstaan zonder centrale sturing. In de loop van de negentiende eeuw werd die nuance echter verloren. Het economische liberalisme reduceerde Smiths morele mensbeeld tot een rationeel calculerend individu: homo economicus. De markt werd een natuurverschijnsel, de mens een middel tot optimalisatie.

De *Sympanomie* neemt afstand van die antropologie. Niet omdat eigenbelang verdwijnt, maar omdat het wordt geherinterpreteerd als relationeel: belang bestaat niet buiten context. Waar Smith in zijn *Theory of Moral Sentiments* (1759) al erkende dat empathie

de voorwaarde is voor een stabiele samenleving, maakt de *Sympanomie* dat structureel. Waarde ontstaat niet uit competitie, maar uit bijdrage aan gedeelde betekenis. Het marktmechanisme blijft als coördinatie-instrument, maar niet als moreel fundament.

Het negentiende-eeuwse industrialisme radicaliseerde het geloof in groei. Ricardo en Malthus zagen arbeid en land als productiefactoren die grenzen kenden, maar het geloof in vooruitgang overschreed die beperkingen. Karl Marx analyseerde die contradictie in *Das Kapital* (1867): hij toonde hoe arbeid werd vervreemd, hoe kapitaal zichzelf verveelvoudigde door toe-eigening van meerwaarde, en hoe dit proces leidde tot structurele ongelijkheid. Marx was geen romanticus van armoede, maar een systematisch criticus van de verhouding tussen arbeid en eigendom. De *Sympanomie* erkent zijn diagnose, maar niet zijn remedie. Waar Marx de oplossing zocht in de afschaffing van privébezit en centralisatie van productie, kiest de *Sympanomie* voor decentrale herverdeling van eigendom door gebruik. Eigendom blijft bestaan, maar wordt tijdelijk, afhankelijk van betrokkenheid.

De twintigste eeuw bracht een correctie op de onzichtbare hand: de zichtbare hand van de staat. John Maynard Keynes toonde in *The General Theory* (1936) dat markten niet zelfregulerend zijn en dat vertrouwen, verwachtingen en psychologische factoren de economie sturen. Hij pleitte voor overheidsinterventie om vraag en werkgelegenheid te stabiliseren. De *Sympanomie* deelt zijn inzicht dat economie meer is dan getallen; zij is een vorm van collectieve psychologie. Toch verwierpt zij het idee van een centrale regisseur. Waar Keynes de staat als sturende kracht zag, ziet de *Sympanomie* de gemeenschap als dynamische coördinator. Interventie vindt plaats door publieke herwaardering, niet door budgettaire dwang.

De late twintigste eeuw werd gekenmerkt door de globalisering van kapitaal en de dominantie van het neoliberalisme. Milton Friedman en de Chicago School herstelden het vertrouwen in marktvrijheid, maar tegen de prijs van sociale ongelijkheid en ecologische uitputting. De financiële crises van 2008 en daarna toonden de grenzen van die logica. Waarde werd fictief, losgekoppeld van reële productie. De *Sympanomie* vormt een antwoord op dat verlies van verband tussen geld, arbeid en betekenis. De munt is hier niet een opslag van koopkracht, maar een registratie van bijdrage.

Silvio Gesell's theorie van "vrij geld" (1916) vormt een belangrijke inspiratiebron. Gesell stelde voor om geld onderhevig te maken aan tijd: een munt die in waarde afneemt wanneer zij niet circuleert. Zo zou geld een ruilmiddel blijven in plaats van een machtsmiddel. In de *Sympanomie* krijgt dat principe digitale vorm. Waarde wordt vastgelegd, maar niet opgepot. De munt circuleert omdat stilstand verlies betekent.

Tegelijkertijd erkent het model de inzichten van Amartya Sen, die met zijn *Capability Approach* (1985) welvaart definieerde als de reële mogelijkheden van mensen om te handelen. In deze benadering is inkomen slechts een middel; vrijheid ligt in het vermogen om doelen te realiseren. De *Sympanomie* past dat toe door waarde niet te koppelen aan bezit, maar aan toegang. Iedereen heeft toegang tot middelen om te handelen, maar behoud ervan hangt af van daadwerkelijke betrokkenheid.

Een belangrijk verschil met eerdere economische modellen is de omgang met kennis en technologie. Waar het kapitalisme innovatie koppelde aan concurrentie, en het socialisme aan centrale planning, beschouwt de *Sympanomie* kennis als gedeeld kapitaal. Mariana Mazzucato's onderzoek naar publieke innovatie liet zien dat vrijwel elke technologische doorbraak – van microchips tot mRNA-vaccins – voortkwam uit collectieve, vaak door de staat gefinancierde inspanningen. De *Sympanomie* institutionaliseert dat principe: kennis is publiek eigendom, maar gebruik ervan is individueel. Het idee van “intellectueel eigendom” wordt vervangen door “intellectuele verantwoording”: wie kennis gebruikt, erkent zijn bron.

Ook E. F. Schumacher's humanistische economie is duidelijk aanwezig. In *Small Is Beautiful* (1973) pleitte hij voor een economie die niet de grootst mogelijke productie nastreeft, maar de meest menselijke verhouding tussen middelen en doelen. Zijn nadruk op “het juiste schaalniveau” keert terug in de kleinschalige, zelforganiserende structuren van de *Sympanomie*. Technologie is hier niet grootschalig en vervreemdend, maar open en gedeeld.

De *Sympanomie* onderscheidt zich bovendien van de hedendaagse digitale economie. Waar de Central Bank Digital Currency (CBDC) van de Europese Unie en andere staten digitale controle introduceert, scheidt dit model data van macht. Transacties worden openbaar geregistreerd, maar identiteit blijft gelaagd en autonoom. Er is geen centraal toezicht, maar wederzijdse verificatie. Dat maakt het systeem minder efficiënt in de zin van beheersing, maar veiliger in de zin van vrijheid.

In zijn bredere filosofische dimensie sluit de *Sympanomie* aan bij het denken van Michel Foucault. In zijn colleges over *Naissance de la biopolitique* (1979) beschreef hij hoe de neoliberale staat de mens niet langer disciplineert, maar reguleert via economische rationaliteit. De burger wordt ondernemer van zichzelf. De *Sympanomie* keert dat om: zij maakt de gemeenschap ondernemer van zichzelf. Individuele vrijheid blijft, maar haar uitdrukking is collectief. Macht werkt horizontaal, niet verticaal.

Een terugkerend motief in de economische geschiedenis is de verhouding tussen arbeid en betekenis. In de industriële tijd werd arbeid gereduceerd tot instrumentele activiteit; in de postindustriële tijd verloor zij haar sociale functie. Hannah Arendt onderscheidde in *The Human Condition* (1958) drie domeinen: arbeid (noodzaak), werk (schepping) en handelen (vrijheid). De *Sympanomie* herstelt die driedeling. Arbeid blijft noodzakelijk, werk schept duurzame structuren, en handelen – de vrije, niet-doelgerichte activiteit – wordt erkend als hoogste vorm van deelname.

De morele economie die hieruit voortvloeit, is geen herhaling van oude utopieën. Zij wijkt evenzeer af van het communisme als van het neoliberalisme. Waar het communisme de gemeenschap absolutiseerde en het individu reduceerde, en het neoliberalisme het individu absolutiseerde en de gemeenschap instrumenteel maakte, zoekt de *Sympanomie* een dynamisch evenwicht. Zij accepteert tegenstrijdigheid als permanente toestand en maakt die productief.

Dat pragmatische realisme onderscheidt haar van ideologische systemen. Zij erkent dat de mens geen rationeel wezen is, maar een verzameling van verlangens, fouten,

gewoonten en hoop. Economische orde kan die complexiteit niet oplossen, slechts structureren. Daarom zijn haar regels omkeerbaar en haar waarden toetsbaar. Waarde is niet objectief, maar intersubjectief.

In praktische termen vormt dit model een synthese van markteconomie, sociale coöperatie en technologische transparantie. De markt coördineert vraag en aanbod, maar niet via prijsmechanismen; coöperatie garandeert solidariteit, maar niet door gelijkheid op te leggen; technologie ondersteunt inzicht, maar niet door gedrag te controleren. Het geheel functioneert omdat de onderdelen voortdurend in balans worden gebracht.

In de geschiedenis van het economisch denken is de *Sympanomie* daarmee het antwoord op drie opeenvolgende reducties: de reductie van waarde tot prijs (klassiek liberalisme), de reductie van arbeid tot productiviteit (industriële kapitalisme), en de reductie van menselijk gedrag tot data (digitale economie). Zij herstelt de verbinding tussen waarde en betekenis, arbeid en erkenning, data en verantwoordelijkheid.

De mens in dit systeem is geen rationele optimalisator, maar een deelnemer aan een betekenisveld. Dat maakt de economie niet irrationeel, maar breder rationeel. Zij erkent de rol van gevoel, motivatie en vertrouwen als economische variabelen. Keynes zou dat hebben toegejuicht; Hayek zou het hebben gewaardeerd zolang het niet centraal werd gepland. In zekere zin is de *Sympanomie* een synthese van hun inzichten: zij vertrouwt op verspreide kennis (Hayek), maar erkent collectieve verantwoordelijkheid (Keynes).

Historisch gezien kan men de *Sympanomie* zien als de overgang van een economie van tekorten naar een economie van relaties. Waar mercantilisme rijkdom definieerde als goud en goederen, en kapitalisme als kapitaalaccumulatie, definieert dit systeem rijkdom als gedeelde mogelijkheden. Het is de stap van bezit naar toegang, van winst naar betekenis, van groei naar veerkracht.

Toch blijft ook deze ordening begrensd. Zoals elke menselijke constructie is zij vatbaar voor verstarring, voor ideologische overname, voor verlies van nuance. Haar duurzaamheid hangt af van haar vermogen tot zelfkritiek – van het besef dat ook dit model een historisch moment is, geen eindpunt.

Economische geschiedenis is de geschiedenis van hoe mensen betekenis geven aan middelen. De *Sympanomie* is in dat licht geen revolutie, maar een herinnering: dat economie in wezen een vorm van omgang is, een taal van wederkerigheid.

Wanneer men haar terugplaatst in de traditie van Smith, Marx, Keynes, Schumacher, Sen, Mazzucato en anderen, wordt duidelijk dat de *Sympanomie* niet tegenover, maar ná hen staat. Zij is niet het tegendeel van hun denken, maar het resultaat van hun onafgemaakte gesprekken.

En misschien is dat haar grootste waarde: zij pretendeert niet het laatste woord te hebben, slechts een volgende zin te spreken in een gesprek dat al eeuwen duurt — over wat het betekent om mens te zijn in een wereld die men deelt.

Bronnenoverzicht – De Sympanomie en de samenleving van Sympania

1. Klassieke politieke economie

- Adam Smith, *The Wealth of Nations*, 1776. London: W. Strahan & T. Cadell.
- Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, 1759. London: A. Millar.
- David Ricardo, *On the Principles of Political Economy and Taxation*, 1817. London: John Murray.
- Thomas Robert Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, 1798. London: J. Johnson.

2. Kritische economie en arbeid

- Karl Marx, *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*, 1867. Hamburg: Otto Meissner Verlag.
- Karl Marx & Friedrich Engels, *Die deutsche Ideologie*, 1846. Leipzig: Wigand.
- John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 1936. London: Macmillan.
- Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, 1942. New York: Harper & Brothers.
- Silvio Gesell, *Die natürliche Wirtschaftsordnung*, 1916. Les Hauts-Geneveys: Verlag der Volkswirtschaft.
- Amartya Sen, *Commodities and Capabilities*, 1985. Oxford: Oxford University Press.
- Thomas Piketty, *Le Capital au XXIe siècle*, 2013. Paris: Seuil.

3. Humanistische en ecologische economie

- E. F. Schumacher, *Small Is Beautiful: Economics as if People Mattered*, 1973. London: Blond & Briggs.
- Ivan Illich, *Tools for Conviviality*, 1973. New York: Harper & Row.
- Herman Daly, *Steady-State Economics*, 1977. San Francisco: W. H. Freeman.
- Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, 1990. Cambridge: Cambridge University Press.

4. Filosofie, politiek en macht

- Baruch de Spinoza, *Ethica ordine geometrico demonstrata*, 1677. Den Haag: Jan Rieuwertsz.
- Baruch de Spinoza, *Tractatus Politicus*, 1677. Den Haag: Jan Rieuwertsz.
- Thomas Hobbes, *Leviathan*, 1651. London: Andrew Crooke.
- John Locke, *Two Treatises of Government*, 1689. London: Awnsham Churchill.

- Hannah Arendt, *The Human Condition*, 1958. Chicago: University of Chicago Press.
- Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, 1951. New York: Harcourt, Brace & Co.
- Michel Foucault, *Surveiller et punir: Naissance de la prison*, 1975. Paris: Gallimard.
- Michel Foucault, *Naissance de la biopolitique. Cours au Collège de France (1978–1979)*, 2004. Paris: Gallimard/Seuil.
- Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom*, 1944. London: Routledge.
- Cornelius Castoriadis, *L'institution imaginaire de la société*, 1975. Paris: Seuil.

5. Cultuur, kennis en moderniteit

- Friedrich Nietzsche, *Die Geburt der Tragödie*, 1872. Leipzig: E. W. Fritzsche.
- Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1922. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Wilhelm von Humboldt, *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen*, 1792. Leipzig: Reclam.
- Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies*, 1945. London: Routledge.
- Erich Fromm, *To Have or to Be?*, 1976. New York: Harper & Row.
- John Dewey, *Democracy and Education*, 1916. New York: Macmillan.
- Paul Feyerabend, *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*, 1975. London: Verso.
- Peter Sloterdijk, *Du mußt dein Leben ändern*, 2009. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Cornelius Castoriadis, *Philosophie, politique, autonomie*, 1999. Paris: Seuil.

6. Hedendaagse economische en technologische theorie

- Mariana Mazzucato, *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*, 2013. London: Anthem Press.
- Mariana Mazzucato, *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*, 2021. London: Allen Lane.
- Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism*, 2019. New York: PublicAffairs.
- Yuval Noah Harari, *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*, 2016. London: Harvill Secker.
- Evgeny Morozov, *To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism*, 2013. New York: PublicAffairs.

7. Literatuur en contextuele werken

- Michel de Montaigne, *Essais*, 1580–1588. Bordeaux: Simon Millanges.
- Norbert Elias, *Über den Prozeß der Zivilisation*, 1939. Basel: Haus zum Falken.
- Bruno Latour, *Nous n'avons jamais été modernes*, 1991. Paris: La Découverte.
- Jean Baudrillard, *La société de consommation*, 1970. Paris: Gallimard.
- Martha Nussbaum, *Creating Capabilities: The Human Development Approach*, 2011. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Michel Serres, *Le Contrat naturel*, 1990. Paris: François Bourin.

8. Digitale economie, data en geld

- Christine Lagarde (ECB), *The Future of Money: The ECB's Digital Euro Project*, beleidsnota, 2023.
 - European Central Bank, *Report on a Digital Euro*, Frankfurt am Main, 2022.
 - Bank for International Settlements (BIS), *Central Bank Digital Currencies: Foundational Principles and Core Features*, 2020.
 - Satoshi Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, 2008. Online whitepaper.
 - Vitalik Buterin, *Ethereum Whitepaper*, 2013.
-

Overzicht van invloedslijnen

De *Sympanomie* bevindt zich in het spanningsveld tussen vier historische tradities:

1. **De klassieke marktfilosofie** (Smith, Ricardo, Hayek) – waarde als coördinatie.
2. **De kritische arbeidseconomie** (Marx, Keynes, Piketty) – waarde als arbeid en ongelijkheid.
3. **De humanistische schaal-economie** (Schumacher, Illich, Sen) – waarde als menselijk vermogen.
4. **De postmoderne systeemkritiek** (Foucault, Arendt, Castoriadis, Mazzucato) – waarde als transparante wederkerigheid.